

ONTEIGENINGEN

1. Het aantal vorderingen tot onteigening dat voor de rechtbanken wordt ingeleid blijft gering tegenover het aantal minnelijke aankopen¹. In 1985 werden door de comités tot aankoop van onroerende goederen voor rekening van de Staat, van de staatsinstellingen en van de instellingen waarin de Staat een overwegend belang heeft, 197 procedures ingeleid; zij hadden betrekking op 394 innemingen. Datzelfde jaar waren er 4.944 minnelijke aankopen m.b.t. 16.051 innemingen². Die cijfers wijzen erop dat de overheid bij de minnelijke onderhandelingen het goed tegen zijn normale waarde wenst aan te kopen. Niet meer dan 4% van de in 1985 onteigenden waren van oordeel dat de aangeboden prijs te laag was met als gevolg dat tot een gerechtelijke procedure tot onteigening moest worden overgegaan.

2. De wet van 26 juli 1962 betreffende de onteigeningen ten algemenen nutte en de concessies voor de bouw van de autosnelwegen is slechts toepasselijk wanneer de Koning vaststelt dat de onmiddellijke inbezitting van onroerende goederen ten algemenen nutte onontbeerlijk is (art. 1). In feite is die wet de gebruikelijke wet geworden waaronder praktisch alle gerechtelijke onteigeningen worden beslecht. De bedenkingen, die hier worden verwoord, blijven dan ook beperkt tot die wet.

De rechtspleging

3. Door de arresten van 3 maart 1972 van het Hof van Cassatie³ werd een einde gemaakt aan de bevoegdheidsconflicten tussen de Raad van State en de rechtbanken van de rechterlijke orde m.b.t. de controle op de onteigening, met name de rechtmatigheid van het onteigeningsbesluit.

De rechtbanken van de rechterlijke orde zijn exclusief, met uitsluiting van elk ander rechtcollege, bevoegd om na te gaan of de voorgeschreven formaliteiten zijn nageleefd; deze bevoegdheid is krachtens art. 107 van de Grondwet niet beperkt tot de controle op de externe wettigheid (bevoegdheid, vormvoorschriften) maar omvat ook die van de interne wettigheid. Zij strekt zich uit tot het nagaan van het al dan niet bestaan van machtoverschrijding (inhoud van de akte) of machtsafwending (oogmerk van de akte, nastreven van een ander doel).

Sedert die arresten wordt de bevoegdheid van de vrederechter niet meer ter discussie gesteld⁴. De Raad van State verklaart zich ambtshalve onbevoegd⁵.

Het gevolg van die rechtspraak is dat de met onteigening bedreigde eigenaar zelf geen initiatief kan nemen om een onregelmatig onteigeningsbesluit aan te vechten. Hij moet wachten tot hij wordt gedagvaard; op grond van de opgeworpen exceptie van illegaliteit kan de vrederechter het onwettig onteigeningsbesluit *inter partes* niet toepassen, doch niet *erga omnes* vernietigen.

4. De vrederechter oordeelt of de vordering regelmatig is ingesteld, of de door de wet voorgeschreven formaliteiten vervuld zijn en of het plan van de grondinnemingen van toepassing is op het goed waarvan de onteigening wordt gevorderd (art. 7 wet van 26 juli 1962). Bij de grondigheid van die controle passen enkel vraagtekens. De onregelmatigheid van het onteigeningsbesluit moet, op straffe van verval, in al haar schakeringen door de onteigende in de eerste fase van de procedure — de dag van de verschijning ter plaatse met de vrederechter — worden ingeroepen. De vrederechter beslist ten laatste acht en veertig uren na de verschijning over het geheel in een enkel vonnis. Geen uitsstel is mogelijk, zelfs niet door het bevelen van een heropening der debatten⁶. In die omstandigheden kan moeilijk worden verwacht dat de vrederechter grondig en genuanceerd ook nog de interne wettigheid van een onteigeningsbesluit vermag te toetsen.

Wanneer de vrederechter de bezwaren van de onteigende m.b.t. de onregelmatigheid van de onteigening afwijst, kan deze tegen dit vonnis geen beroep, d.w.z. rechtsmiddel⁷, instellen (art. 8, tweede lid, wet 26 juli 1962). Slechts een vordering tot herziening is mogelijk en deze vordering wordt behandeld overeenkomstig de regels van het Gerechtelijk Wetboek (art. 16, tweede lid, wet 26 juli 1962). Een vordering tot herziening is een vordering in eerste aanleg⁸.

Is geen onregelmatigheid voor de vrederechter opgeworpen, dan kan de onteigende er geen voor het eerst tijdens de procedure tot herziening aanvoeren⁹. Deze stelling wordt nochtans betwist¹⁰. Indien de onteigende niet alle excepties bij de verschijning ter plaatse heeft opgeworpen, is zijn vordering tot herziening op grond van de onregelmatigheid van de onteigening niet toelaatbaar¹¹.

⁶ Cass., 9 september 1982, *J.T.*, 1982, 706; Cass., 8 maart 1984, *Arr. Cass.*, 1983-84, 869, nr. 391.

⁷ Cass., 22 januari 1982, *Arr. Cass.*, 1981-82, 656; *Pas.*, 1982, I, 653; Cass., 2 december 1983, *Arr. Cass.*, 1983-84, 395, nr. 186, Cass., 20 juni 1985, *R.W.*, 1985-86, 2897.

⁸ Vergelijk Cass., 23 juni 1986, rechtspraak in kort bestek, *R.W.*, 1986-87, 1032.

⁹ M. VERSCHULDEN, «Problemen in verband met de vordering tot herziening inzake onteigening ten algemenen nutte», *Tijds. Bestuurswet.*, 1971, 57; J.P. COPPÉE, «Les règles spéciales de la procédure d'extrême urgence en matière d'expropriation pour cause d'utilité publique», *Rev. rég. dr.*, 1985, nr. 41, p. 154.

¹⁰ L. en G. BELVA en A. COENRAETS, *L'expropriation pour cause d'utilité publique*, Les Nouvelles, Droit administratif, t. VII, 1980, nr. 443, p. 90.

¹¹ Hof Brussel, 17 april 1980, *R.W.*, 1981-82, 1895; anders: Rb. Mechelen, 24 maart 1986, De Clerck-De Vriendt tegen Wegenfondsen, op grond van schending van art. 6 E.V.R.M.; Hof Bergen,

¹ Voor de cijfergegevens voor de jaren 1960-1972, zie G. SUE-TENS-BOURGEOIS, «De onteigeningsvergoedingen», *R.W.*, 1973-74, 2079.

² Cijfergegevens verstrekt door Administratie Aankoop Komitee te Mechelen.

³ *Arr. Cass.*, 1972, 606, *Pas.*, 1972, I, 601, met noot W.G., *R.W.*, 1971-72, 1633, *R.C.J.B.*, 1973, 431, met noot Ch. HUBER-LANT, «Le contrôle judiciaire des expropriations pour cause d'utilité publique. Jusqu'où s'étend-il? A-t-il un caractère exclusif?»

⁴ Zie echter L.P. SUTENS, «De Raad van State onbevoegd t.a.v. onteigeningen?», in *Liber amicorum F. Dumon*, II, 977 e.v.

⁵ Zie o.m. Raad van State, 12 oktober 1982, nr. 22534 Juviler e.a.

Wordt de onregelmatigheid voor het eerst in hoger beroep opgeworpen, dan is dit in elk geval te laat¹². De onregelmatigheid van de onteigeningsprocedure kan niet behandeld worden tijdens het debat over de voorlopige vergoedingen; evenmin in het kort geding¹³. Praktisch betekent dit dat over de regelmatigheid van de onteigening beslist zal worden, nadat de onteigenende overheid reeds bezit heeft genomen van het onteigend goed en het werk waarvoor werd onteigend, reeds in uitvoering of uitgevoerd is. De artikelen 7, 8 en 16 van de wet van 26 juli 1962 blijken te restrictief te zijn opgesteld voor een grondig onderzoek naar de interne wettigheid van de onteigening, hoewel moet worden opgemerkt dat de jurisprudentiële ontwikkeling in dit verband slechts volop tot ontplooiing is gekomen vele jaren na de totstandkoming van de wet. Het Hof van Cassatie acht die bepalingen niet strijdig met art. 6 van het E.V.R.M.¹⁴.

5. De tussenkomende partijen (art. 6, wet 26 juli 1962) mogen op het bezoek ter plaatse aanwezig zijn. Zij mogen echter niet de regelmatigheid van de onteigening betwisten¹⁵. Hun tussenkomst in de procedure blijft beperkt tot de schatting van de goederen. Niettemin zullen in bepaalde gevallen de tussenkomende partijen — zoals bijvoorbeeld de huurder van een handelszaak — meer dan de eigenaar belang hebben om de regelmatigheid van de onteigening te betwisten. De tussenkomende partijen kunnen evenmin een beroep tot vernietiging bij de Raad van State instellen. F. Wastiels¹⁶ wijst er terecht op dat er derhalve een negatief bevoegdheidsconflict is.

6. Derden — zoals bijvoorbeeld bureaus van het te onteigenen perceel — wier rechtmatige belangen door de onteigening geschaad worden, kunnen wel onmiddellijk een beroep tot vernietiging bij de Raad van State instellen¹⁷. Een echtgenoot kan voor de Raad van State het K.B. dat een eigen goed van de andere echtgenoot betreft en dat niet tot gemeenschappelijke woning dient, betwisten¹⁸. Zij die minder diepgaand door de onteigening worden geraakt, hebben dus een initiatiefrecht dat niet bestaat voor hen die in hun eigendomsrechten worden aangetast. Toch zal de Raad van State zich niet bevoegd achten wanneer men, zo-

als handig is gepoogd, zich als buur van de onteigende voordoet hoewel men zelf ook onteigend is¹⁹.

7. Bepaalde auteurs pleiten ten gunste van de bevoegdheid van de Raad van State om een onteigeningsbesluit te vernietigen wanneer de onteigenende overheid niet tot de toepassing ervan overgaat²⁰. In die tijdsspanne kan de met onteigening bedreigde eigenaar of vruchtgebruiker schade lijden door het stilzitten van het bestuur. Het zal moeilijk zijn het goed te verkopen of te verhuren of zelfs te revaloriseren wanneer het economisch wordt geëxploiteerd. De Raad van State verklaart zich ook in dergelijke gevallen onbevoegd²¹. Maar in een recent arrest²² beslist de Raad van State dat, hoewel de abnormaal lange wachttermijn om de onteigeningsvergoeding gerechtelijk te doen vaststellen en de schending van het eigendomsrecht van de verzoeker doordat door de onteigenende overheid een werk is uitgevoerd op zijn eigendom, op zichzelf niet met zich kunnen brengen dat de Raad van State bevoegd zou worden om de wettigheid van het bestreden onteigeningsbesluit te beoordelen, die omstandigheden niet tot gevolg mogen hebben dat de verzoeker zonder enige rechtsbescherming tegen een mogelijke willekeur van het bestuur blijft. Het arrest stelt als oplossing voor dat alsdan de eigenaar de intrekking van het onteigeningsbesluit zou kunnen vorderen waardoor aan de beweerde onwettige situatie een einde zou worden gemaakt; bij weigering van die intrekking, staat een beroep bij de Raad van State open onder de voorwaarden van artikel 14, tweede lid, van de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973. Dit arrest steunt alleszins op lofwaardige billijkheidsredenen. Het is evenwel zeer de vraag of de hier geformuleerde oplossing — toepassing van art. 14, tweede lid, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State: het stilzwijgen van de overheid wordt gelijkgesteld met een weigeringsbesluit — verenigbaar is met de in die bepaling geformuleerde voorwaarde: «wanneer een administratieve overheid verplicht is te beschikken ...» Ter zake was er geen verplichting en «le fait pour une autorité de s'abstenir d'agir dans un cas où elle n'est pas juridiquement obligée d'intervenir n'est pas un acte administratif susceptible de recours»²³.

8. Het ware wenselijk dat de aanvechting van een onwettige onteigening volledig zou worden losgemaakt van — en worden berecht vóór de procedure m.b.t. eigendomsoverdracht en de vergoedingen. Wellicht is de Raad van State het meest geschikt om daarover te oordelen, ware het niet dat, wegens de al te lange tijdsduur voor de behandeling van de zaken, die oplossing niet zeer realistisch voorkomt.

10 december 1985, *J.T.*, 1986, 669: onregelmatigheid van de procedure opgeworpen voor de vrederechter, niet in de dagvaarding tot herziening, wel in conclusies voor de rechtbank van eerste aanleg, een dergelijke vordering is ontvankelijk.

¹² Hof Gent, 28 november 1986, Huyghe tegen Westvlaamse Intercommunale voor Huisvestingsbeleid.

¹³ Cass., 23 april 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, *Pas.*, 1981, I, 946.

¹⁴ Cass., 23 april 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, 954, *Pas.*, 1981, I, 946; Cass., 22 januari 1982, *Arr. Cass.*, 1981-82, 656, *Pas.*, 1982, I, 653.

¹⁵ Cass., 15 juni 1973, *Arr. Cass.*, 1973, 1004, *Pas.*, 1973, I, 958; anders: Raad van State, 11 december 1973, nr. 16.159, Lieben en Baudry, *R.J.D.A.*, 1974, 108-121, met advies en verslag J. Hoeffler, *De gemeente*, 1974, 301-305, met noot F. Wastiels; J.P. Coppée, «Chronique de jurisprudence, l'expropriation», *J.T.*, 1979, nr. 19, p. 100, en *art. cit.*, *Rev. rég. dr.*, 1985, nr. 19, p. 26.

¹⁶ F. Wastiels, *Administratief goederenrecht*, 1983, p. 252, voetnoot 8.

¹⁷ Raad van State, 11 december 1973, nr. 16.159, Lieben en Baudry; 27 april 1982, nr. 22.210, Peirlinck.

¹⁸ Raad van State, 17 februari 1981, nr. 20.958, Tobback.

¹⁹ Raad van State, 10 november 1977, nr. 18.554, Cornette e.a.; 12 februari 1981, nr. 20.952, Moussiaux; 27 april 1982, nr. 22.210, Peirlinck.

²⁰ M. Dumont, «Expropriation pour cause d'utilité publique. La compétence du Conseil d'Etat en matière d'expropriations pour cause d'utilité publique», *Rev. adm.*, 1958, 222 e.v.; J.M. Quintin, *Les concessions d'autoroutes. Les expropriations pour cause d'utilité publique. La loi du 26 juillet 1962*, p. 77 en 79; Ch. Huberlant, *art. cit.*, *R.C.J.B.*, 1973, 469-472.

²¹ Raad van State, 5 juni 1975, nr. 17.060, Mertens-Maraite.

²² Raad van State, 12 februari 1981, nr. 20.953, Van Rysselberghe en D'Hondt.

²³ J. Salmon, *Conseil d'Etat. Contentieux de l'indemnité. Contentieux de l'annulation*, 1987, 108.

Ofwel zou een zorgvuldig openbaar onderzoek de mogelijkheid moeten bieden aan de met onteigening bedreigde eigenaars om hun bezwaren te uiten. Indien deze bezwaren op gemotiveerde wijze verworpen worden, zou pas nadien kunnen worden onteigend. De rechtbanken zouden alleen het probleem van de vergoedingen moeten oplossen; de eigendomsoverdracht vormt dan geen probleem meer.

9. Kan er nog sprake zijn van «*hoogdringendheid*» wanneer de onteigenerende overheid slechts verschillende jaren na het uitvaardigen van het K.B. waarin de onontbeerlijkheid van de onmiddellijke inbezitneming wordt vastgesteld, de gerechtelijke procedure tot onteigening aanvangt? Hoewel het principieel aan de administratieve overheid toekomt, de «*hoogdringendheid*» te beoordelen, hebben de rechters de verplichting te onderzoeken of die overheid geen machtsoverschrijding of machtsafwending heeft begaan door het juridisch begrip «*hoogdringendheid*» te miskennen. Het is echter niet voldoende dat de rechter vaststelt dat een lange of te lange periode verlopen is tussen het uitvaardigen van het K.B. en de aanvang van de gerechtelijke procedure; hij moet onderzoeken of de «*hoogdringendheid*» nog bestaat op het ogenblik van het indienen van het verzoekschrift bij het vredegerecht²⁴. Met J.P. Coppée²⁵ moet worden vastgesteld dat, behoudens uitzonderlijke gevallen, de rechtbanken de laattijdigheid van het bestuur om de procedure aan te vangen, niet sanctioneren.

Het ware wenselijk dat de wetgever een termijn zou bepalen binnen welke de administratie na het uitvaardigen van het onteigeningsbesluit de procedure zou moeten aanvatten. Een termijn van vijf jaar lijkt mij de belangen van de overheid en van de bedreigde onteigenden evenwichtig te verzoenen²⁶. In die zin gaat het voorstel van wet houdende wijziging van de procedure bij onteigening, ingediend door senator J. van Eetvelt²⁷. Dit voorstel houdt in dat in de wetten van 27 mei 1870 en van 26 juli 1962 een bepaling wordt ingelast, dat indien van een onteigeningsbesluit geen gebruik wordt gemaakt binnen vijf jaar, dit besluit van rechtswege vervalt. Dit belet evenwel niet dat een onteigening in fasen zou worden uitgevoerd of dat de overheid desgewenst een nieuw onteigeningsbesluit kan treffen, indien de verwerving van de goederen achteraf toch nodig wordt geacht. In elk geval wordt terecht de omzeiling van de wettelijke bepalingen aangeklaagd, daar sommige administraties, die openbare werken op zeer lange termijn voorzien, geen onteigeningsbesluit nemen maar aan het Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening vragen bouwvergunningen te weigeren voor de goederen gelegen in het gebied van de later uit te voeren werken²⁸.

²⁴ Cass., 7 oktober 1977, *R.W.*, 1977-78, 1753, met noot J. De Jonghe, «Over de zogenaamde hoogdringende omstandigheden inzake onteigening», *Arr. Cass.*, 1978, 173, *Pas.*, 1978, I, 162; vergelijk Cass., 23 juni 1978, *Rec. gén. enr. not.*, t. 129, nr. 22510, *Arr. Cass.*, 1978, 1246, *Pas.*, 1978, I, 1212; Cass., 30 april 1981, *R.W.*, 1981-82, 1557, *Arr. Cass.*, 1980-81, 994; *Pas.*, 1981, I, 998: «*Hoogdringendheid*» bestond niet meer op het ogenblik dat de procedure werd ingeleid».

²⁵ J.P. COPPÉE, *art. cit.*, *Rev. rég. dr.*, 1985, nr. 3, p. 11.

²⁶ Art. 35 van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw bepaalt een termijn van tien jaren.

²⁷ *Parl. doc.*, *Senaat*, 1985-86, nr. 352/1.

²⁸ F. WASTIELS, *op. cit.*, p. 254, nr. 390.

10. De onverantwoorde traagheid tot het instellen van de onteigeningsprocedure kan in uitzonderlijke gevallen aanleiding geven tot aansprakelijkheid van de overheid op grond van art. 1382 B.W.²⁹. Eventueel zou ook een schending van art. 1 van het eerste protocol toegevoegd aan het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, bekrachtigd bij de wet van 13 mei 1955, kunnen worden aangevoerd³⁰. Onder verwijzing naar dit Europees recht wordt in een beschikking van 25 maart 1987 van de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik vastgesteld dat het langdurig stilzitten van de overheid, die een onteigeningsbesluit heeft genomen maar de onteigening niet doorvoert, aanleiding zou kunnen zijn tot schadeloosstelling: «*La prétention à une réparation ou à une indemnité n'est pas déraisonnable.*» Om die reden wordt in kort geding de aanstelling bevolen van een deskundige met als opdracht de waarde van het goed en de weerslag van het onteigeningsbesluit op de verkoopprijs ervan te bepalen³¹.

11. De rechtspraak was verdeeld over het lot van onteigeningen die ingeleid werden tot regularisatie van onwettige inbezitnemingen³². Het Hof van Cassatie maakte in de arresten van 8 maart 1979³³ en van 16 september 1983³⁴ hieraan een einde door te beslissen dat, hoewel de omstandigheid dat de onteigenaar die op een onregelmatige wijze bezit heeft genomen van de eigendom, hem geen enkel recht kan doen verkrijgen dat het gevolg is van het instellen of voltrekken van een regelmatige onteigeningsprocedure, die feitelijkheid nochtans geen afbreuk kan doen aan de noodzaak en de urgentie van de onteigening noch aan het recht om daartoe over te gaan, met name met het oog op een regelmatige inbezitneming, dit onverminderd de vergoeding van de schade veroorzaakt door de onwettige voortijdige inbezitneming. Indien na een onwettige inbezitneming de overheid geen aanstalten maakt om te onteigenen, dan voorziet het gemene recht in een aantal maatregelen, zoals het stilleggen van de werken in kort geding, de bezitsvordering, art. 1382 B.W.

12. Tussen het indienen van het verzoekschrift en het vonnis dat de eigendomsoverdracht tot gevolg heeft verloopt een termijn van maximum 23 dagen. Hoewel de wet van 26 juli 1962 nog andere termijnen bepaalt, zoals o.m. de termijn voor neerlegging van het deskundigenverslag (art. 13), de rechtsdag m.b.t. de vaststelling van de voorlopige vergoedingen (art. 14), blijkt uit de praktijk dat deze termijnen noch worden nageleefd noch worden gesanctioneerd.

13. Bij de onteigeningen met als doel de bouw van autosnelwegen wordt bij art. 4, § 4, van de wet van 26 juli 1962 een ander tijdstip van schatting van de te onteigenen goede-

²⁹ Hof Brussel, 8 april 1981, *R.J.I.*, 1981, nr. 5853, p. 173.

³⁰ Sporong en Lönnroth, 23 september 1982, *Publ. Cour.*, reeks A, vol. 52; *J.T.*, 1983, 699, met noot P. LAMBERT; E.R. CLAES, «Het Straatsburgse arrest Sporong en Lönnroth: onteigening, bouwverbod en de rechten van de mens», *Tijdschrift voor Aannemingsrecht*, 1982, p. 317.

³¹ *J.T.*, 1987, 369.

³² J.P. COPPÉE, *art. cit.*, *J.T.*, 1979, nr. 27, p. 102.

³³ *Arr. Cass.*, 1978-79, 808, *Pas.*, 1979, I, 814, *J.T.*, 1980, 44, *Rec. gén. enr. not.*, t. 129, nr. 22511.

³⁴ *Arr. Cass.*, 1983-84, 50; *Pas.*, 1984, I, 53; *R.W.*, 1983-84, 2890.

ren bepaald, nl. dat van de bekendmaking van het tracé en dus niet het tijdstip van het vonnis dat de provisionele vergoeding bepaalt. Die bepaling was het voorwerp van kritiek³⁵; door de wet van 7 juli 1978, enig artikel³⁶, is zij als volgt gewijzigd: «De waarde der onteigende onroerende goederen wordt berekend zonder inachtneming van de waardevermeerdering of -vermindering die het gevolg is, hetzij van het aanleggen van de autosnelweg, hetzij van de werken die de onteigende heeft uitgevoerd na het verstrijken van de termijn van een maand bepaald in art. 8 van de wet van 12 juli 1956.» Door de nieuwe wetbepaling wordt het mogelijk meerwaarden die verband houden met de onteigening en de uitvoering van werken door de onteigende, te vergoeden. De wet van 7 juli 1978 bevat geen overgangsbepaling en heeft geen terugwerkende kracht. Daarom werd verdedigd³⁷ dat de nieuwe bepaling van toepassing is op de onteigeningsprocedures waarin het declaratief vonnis na 21 augustus 1978 (datum van inwerkingtreding van de wet) wordt uitgesproken; de onteigeningen die juridisch vóór die datum verwezenlijkt zijn, blijven onder het vorige regime ressorteren. De rechtspraak van het Hof van Cassatie³⁸ is echter in een andere zin gevestigd; uit de wetgeschiedenis zou blijken dat de wetgever de bedoeling had de nieuwe paragraaf van artikel 4 ook op de hangende zaken toe te passen, terwijl slechts de procedures afgesloten bij het in werking treden van de wet van 7 juli 1978 aan de nieuwe wetbepaling onttrokken blijven. De rechter moet derhalve de nieuwe wetbepaling toepassen, tenzij de vergoeding reeds definitief is vastgesteld op het tijdstip dat de wet van kracht is geworden. Nochtans is de onteigening voltrokken op het ogenblik van het declaratief vonnis m.b.t. eigendomsoverdracht en de provisionele vergoedingen. De parlementaire voorbereiding van de wet van 7 juli 1978 vermeldt niet dat aan de wet terugwerkende kracht moet worden verleend. Artikel 21 van de wet van 26 juli 1962 behoort tot de procedurewet vervat in art. 5 en die procedurewet is niet noodzakelijk van toepassing op art. 4, § 4, van dezelfde wet. Wellicht hebben die arresten van het Hof van Cassatie meer aandacht gehad voor het grondwettelijke vereiste van de billijke schadeloosstelling. Het advies van de Raad van State³⁹ kritiseerde immers reeds in 1961, art. 4, § 4, daar het tot gevolg kon hebben dat geen billijke vergoeding wordt uitgekeerd.

14. Het rechtsherstel in geval van een onwettige onteigening stelt problemen. Technisch-juridisch zou de ontbinding van zulk een onteigening moeten worden uitgesproken en is de onteigende opnieuw eigenaar van zijn goed⁴⁰. Van-

uit praktisch oogpunt wordt schadevergoeding voorgesteld daar de werken van openbaar nut inmiddels reeds in uitvoering zijn en het goed deel uitmaakt van het openbaar domein⁴¹. Maar hier rijst de vraag of schadevergoeding de aangepaste oplossing kan zijn, want door het toekennen van vergoedingen, zelfs indien later vastgesteld zou worden dat de onteigening onwettig was, werd de onteigende reeds volledig schadeloos gesteld.

De vergoedingen

15. Het eigendomsverlies bij onteigeningen wordt vergoed volgens de actuele of venale waarde van het goed. De schatting geschiedt op grond van normale vergelijkingspunten. De zgn. analytische schattingsmethode mag slechts in uitzonderlijke omstandigheden en met de grootste omzichtigheid worden aangewend, daar deze methode, zelfs indien ze juist wordt toegepast, steunt op een aantal theoretische berekeningen die praktisch nooit de venale waarde van het eigendom zullen weergeven⁴².

In uitzonderlijke omstandigheden kan rekening worden gehouden met de nieuwbouwwaarde waarvan een bepaald percentage ouderdom wordt afgetrokken⁴³. Vergelijkingspunten van niet-openbare verkopen mogen in aanmerking worden genomen; het argument dat de prijzen ervan aan prijsbewimpeling onderhevig zijn, mag slechts worden aangevoerd wanneer het wordt bewezen⁴⁴.

De aankoopprijs die de onteigenden voor het goed hebben betaald kan eventueel als vergelijkingspunt in aanmerking worden genomen⁴⁵.

Het schattingsverslag van de ontvanger van de registratie waarop de onteigende overheid haar aanbod steunde, mag door de vrederechter op grond van art. 877 Ger. W. opgevraagd worden⁴⁶. Ook kan aan de onteigende overheid bevolen worden dat zij alle akten van de door haar verrichte minnelijke aankopen van huizen in dezelfde straat zal overleggen⁴⁷.

In herziening en in hoger beroep komt het nogal eens voor dat de onteigende overheid stelt dat het bedrag van haar aanbod gedurende de minnelijke onderhandelingen als vergoeding voor de onteigening moet worden aangenomen. Die stelling is in se niet houdbaar; het aanbod werd immers afgewezen en daarom is het tot een gerechtelijke procedure

J. DUJARDIN, *Overzicht van het Belgisch administratief recht*, 9e uitgave, 1984, nr. 216; p. 213.

⁴¹ J.M. QUINTIN, *op. cit.*, p. 88-90; L. en G. BELVA en A. COENRAETS, *op. cit.*, nr. 444, p. 90-91; J.P. COPPÉE, *art. cit.*, *Rev. rég. dr.*, 1985, nr. 42, p. 155.

⁴² Hof Gent, 10 april 1986, Wegenfonds tegen Meirlaen-Hubeau; Hof Antwerpen, 23 juni 1986, Belgische Staat tegen Luyckx.

⁴³ Hof Antwerpen, 13 april 1987, Wegenfonds tegen Fleerackers-Loodts.

⁴⁴ Rb. Oudenaarde, 1 december 1981, Belgische Staat tegen D'Haese e.a.

⁴⁵ Hof Gent, 10 april 1986, Wegenfonds tegen Meirlaen-Hubeau; Hof Antwerpen, 13 november 1984, *R.W.*, 1985-86, 955.

⁴⁶ Vred. Menen, 28 december 1983, *Tijd. Vred.*, 1986, 83.

⁴⁷ Vred. Etterbeek, 31 augustus 1977, *R.J.I.*, 1979, nr. 5278, p. 121; bevestigd door Rb. Brussel, 27 december 1978, *R.J.I.*, 1979, nr. 5278, p. 123.

³⁵ G. SUETENS-BOURGEOIS, «Waardering bij onteigening», *T.P.R.*, 1970, nr. 6-7, p. 35-37.

³⁶ *Staatsblad*, 11 augustus 1978.

³⁷ J.P. COPPÉE, *art. cit.*, *J.T.*, 1979, nr. 90, p. 111-112.

³⁸ Cass., 15 mei 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, 1071; *Pas.*, 1981, I, 1070; *R.W.*, 1981-82, 2156; Cass., 13 januari 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, nr. 281, *J.T.*, 1983, 541, *R.W.*, 1983-84, 1418; Cass., 20 januari 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, nr. 292; Cass., 24 november 1983, *Arr. Cass.*, 1983-84, nr. 169; *J.T.*, 1984, 233, *Rev. comm. belge*, 1984, 116. In dezelfde zin L. en G. BELVA en A. COENRAETS, *op. cit.*, nr. 557, p. 116.

³⁹ *Parl. Besch.*, *Senaat*, 1961-62, nr. 277, p. 15.

⁴⁰ Observations, zonder vermelding van auteur, bij de wet van 26 juli 1962, *La rev. comm. de Belgique*, 1962, 267; M. VERSCHELDEN, *art. cit.*, *Tijds. Bestuurswet.*, 1971, p. 58; A. MAST en

gekomen. Het aanbod bevat één som voor het geheel dat wordt onteigend, terwijl de aangestelde deskundige (artt. 4 en 11 van de wet van 26 juli 1962) zijn raming motiveert en zijn verslag een verantwoord beeld van de onderscheiden vergoedingen weergeeft. In het aanbod is geen wederbeleggingsvergoeding noch wachtinterest begrepen; bij de gerechtelijke procedure worden die bedragen afzonderlijk berekend en toegevoegd aan het totaal van de onteigeningsvergoedingen. Dit wil nochtans niet zeggen dat de vergoedingen die door de rechtbanken toegekend worden voor het onteigende goed per se hoger moeten zijn dan wat de onteigende overheid ervoor heeft geboden.

16. Onteigenden wensen uiteraard de hoogst mogelijke vergoedingen voor hun onteigend goed te ontvangen. Vaak wordt dan ook bij onteigening van grond aangevoerd, dat deze de natuurlijke bestemming van bouwgrond had daar hij aan een uitgeruste openbare weg grenst en gelegen is in de nabijheid van een woonkern. Die kenmerken zijn niet langer meer exclusief relevant m.b.t. de kwalificatie van een grond aangezien de overheid thans in plannen van aanleg bepaalt welke de bestemming van een grond is. De onteigeningsvergoedingen moeten worden geschat in overeenstemming met die bestemming, behoudens wanneer wordt onteigend om het plan te verwezenlijken.

De wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw, zoals meermaals gewijzigd, bepaalt in art. 1 dat de ruimtelijke ordening van het land, de streken, gewesten en gemeenten wordt vastgesteld in plannen. Alleen gewestplannen — het land is in 48 gewesten onderverdeeld — en gemeentelijke plannen (algemene en bijzondere) zijn opgesteld. Zowel de gewestplannen en de gemeentelijke plannen als de ontwerp-gewestplannen, die door de minister voorlopig zijn vastgesteld, hebben bindende en verordenende kracht (art. 2). Het K.B. van 28 december 1972 bepaalt de algemene regels voor de inrichting en de toepassing van de ontwerp-gewestplannen en gewestplannen. De gronden worden ingedeeld in 1) woongebieden, 2) industriegebieden, 3) dienstverleningsgebieden, 4) landelijke gebieden, 5) recreatiegebieden, 6) gebieden bestemd voor een ander grondgebruik. Die bestemmingen worden nog verder onderverdeeld (art. 2 K.B. van 28 december 1972).

17. Wanneer er een ontwerp-gewestplan of gewestplan bestaat, moet, om de kwalificatie van de onteigende grond te bepalen, eerst naar de vastgestelde bestemming in die plannen worden gekeken. Die kwalificatie is medebepalend voor de venale waarde. Ligt de grond in een woongebied (art. 5.1 van het K.B. van 28 december 1972), dan moet deze grond bovendien aan een uitgeruste openbare weg palen en in de nabijheid van een woonkern gelegen zijn opdat hij als volwaardige bouwgrond kan worden vergoed. Niet elke grond in een woongebied is immers bouwgrond, terwijl buiten de woongebieden in beginsel geen grond als bouwgrond kan worden beschouwd. Met hypothetische verkavelingen die soms door de deskundigen, aangesteld door de vrederechter, worden getekend om de waarde van de grond in het woongebied te bepalen, zoniet op te drijven, mag geen rekening worden gehouden⁴⁸. Ligt de grond

in het woongebied, doch blijkt uit de vorm ervan dat hij op zichzelf moeilijk in aanmerking komt voor verkaveling daar hij slechts met een geringe breedte aan de openbare weg paalt en voor het grootste gedeelte achterin gesloten is, dan wordt een dergelijke grond niet tegen werkelijke bouwgrondwaarde vergoed⁴⁹.

Gronden in een woongebied met landelijk karakter (art. 6, 1.2.2, van het K.B. van 28 december 1972) gelegen in de nabijheid van een woonkern en palend aan een straat, worden als volwaardige bouwgrond vergoed⁵⁰.

Gronden gelegen in parkgebieden (art. 14, 4.4, van het K.B. van 28 december 1972) behoren tot het landelijk gebied en kunnen niet als bouwgrond worden vergoed⁵¹.

Gronden gelegen in landschappelijk waardevolle gebieden (art. 15, 4.6.1, van het K.B. van 28 december 1972) behoren tot het landelijk gebied en kunnen niet als bouwgrond worden vergoed, zelfs niet als zij volgens objectieve criteria bouwgrond zouden zijn⁵².

Gronden gelegen in het woonuitbreidingsgebied (art. 5, 1.1, van het K.B. van 28 december 1972) zijn noch bouwgronden noch zelfs toekomstige of potentiële bouwgronden, daar ze uitsluitend voor groepswoonbouw bestemd zijn zolang de bevoegde overheid over de ordening van het gebied niet heeft beslist, en zolang, volgens het geval, ofwel die overheid geen besluit tot vastlegging van de uitgaven voor de voorzieningen heeft genomen, ofwel omtrent deze voorzieningen geen met waarborgen omklede verbintenis is aangegaan door de promotor. Wanneer echter de onteigenden volledig of praktisch volledig eigenaar zijn van dit woonuitbreidingsgebied en zij voldoende financiële draagkracht hebben, kan worden aangenomen dat zij bij machte waren om de gronden zelf te verkavelen⁵³.

Gronden gelegen in agrarische gebieden (art. 11, 4.1, van het K.B. van 28 december 1972), zelfs indien palend aan een uitgeruste weg in de onmiddellijke nabijheid van een woonkern, zijn geen bouwgronden⁵⁴; deze gunstige ligging heeft wel een meerwaarde tot gevolg in vergelijking met minder gunstig gelegen gronden in agrarische gebieden.

18. Wat de hiërarchie van de plannen betreft, bepaalt art. 15, laatste lid, van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw dat, wanneer een gewestplan bestaat, het algemeen

Boons e.a. tegen Wegenfonds; Hof Gent, 28 november 1986, Huyghe tegen Westvlaamse Intercommunale voor Huisvestingsbeleid; Hof Gent, 20 februari 1987, Van Goethem tegen Belgische Staat.

⁴⁹ Hof Antwerpen, 5 december 1985, Versteyley e.a. tegen Nationale maatschappij voor de Huisvesting.

⁵⁰ Hof Brussel, 7 mei 1984, Wegenfonds tegen Van Wezer-Van Calster: de uitrusting van de straat was niet volledig doorgevoerd wegens de voorgenomen onteigening.

⁵¹ Hof Antwerpen, 20 november 1984, Meynen e.a. tegen Wegenfonds.

⁵² Hof Gent, 27 september 1985, Belgische Staat tegen Casteels.

⁵³ Vergelijk Hof Antwerpen, 23 januari 1986 c.v. Intercommunale maatschappij voor ruimtelijke ontwikkeling in Limburg tegen N.V. Sagimmo.

⁵⁴ Hof Gent, 24 oktober 1986, Wegenfonds tegen T'Sjoen en Lannoy; Hof Gent, 14 februari 1985, Verlee-De Henau tegen Belgische Staat; Hof Antwerpen, 21 januari 1986, Bens-Ceulemans tegen Wegenfonds; Hof Antwerpen, 20 februari 1986, Van Clapdorp-Maes tegen Wegenfonds.

⁴⁸ Hof Antwerpen, 23 april 1985, Christiaensen e.a. tegen Nationale maatschappij voor de Huisvesting, en 24 februari 1986,

plan van aanleg zich naar de aanwijzingen en bepalingen ervan richt en aanvult; het kan er nochtans desnoods van afwijken. Een lager plan moet in beginsel conform zijn met het hoger plan, tenzij er gegronde redenen zijn om ervan af te wijken op ondergeschikte punten; de afwijking kan zelfs betrekking hebben op het geven van een andere bestemming of een ander voorschrift⁵⁵.

Wanneer een lager gemeentelijk plan reeds vóór een gewestplan bestond, primeren de bestemmingsvoorschriften van het gewestplan; het K.B. houdende vaststelling van het gewestplan heft van rechtswege de ermede strijdige bepalingen van vroegere gemeentelijke plannen van aanleg op⁵⁶.

19. De bestemming die in de gewestplannen en de gemeentelijke plannen van aanleg aan gronden wordt gegeven, heeft uiteraard een weerslag op de waarde van die gronden. Schadevergoeding wegens planschade is eventueel mogelijk op grond van art. 37 van de wet van 29 maart 1962⁵⁷. Planschade kan echter niet gevraagd worden wanneer wordt onteigend. Wel schrijft art. 31 van dezelfde wet voor dat bij het bepalen van de waarde van het onteigend perceel geen rekening wordt gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van het gewestplan of het gemeentelijk plan van aanleg, noch met de waardevermeerdering die het goed heeft verkregen door werken of veranderingen uitgevoerd met overtreding van de voorschriften van een der plannen van aanleg, indien de werken na de sluiting van het openbaar onderzoek aangaande het plan zijn uitgevoerd.

Het laatste deel van dit artikel spreekt voor zichzelf. Wanneer iemand in strijd met een plan een bouwwerk op-trekt, zal hij bij de onteigening voor dat bouwwerk niet vergoed worden⁵⁸.

Het eerste deel van dit artikel wordt vaak door de onteigenden ingeroepen om, in verband met de waardebepaling van het onteigend goed, te ontsnappen aan een ongunstig bestemmingsvoorschrift. Wanneer de overheid overgaat tot uitvoering van de voorschriften van de gewest- of gemeentelijke plannen en zij daarvoor gronden onteigent, wordt bij het bepalen van de waarde van het onteigend perceel geen rekening gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van die plannen. De grond moet vergoed worden tegen zijn venale

waarde; abstractie wordt gemaakt van het plan. Een grond vertoont alle kenmerken van bouwgrond; door een algemeen plan van aanleg wordt daaraan de bestemming parkgebied gegeven. Onteigent de gemeente de grond om het park aan te leggen, dan zal zij tegen bouwgrondwaarde moeten vergoeden. Bestemt een bijzonder plan van aanleg de grond als woonuitbreidingsgebied en de gemeente onteigent vervolgens om dit woonuitbreidingsgebied te verwezenlijken, dan wordt de grond vergoed zonder dat rekening wordt gehouden met de bestemmingsvoorschriften van dat plan⁵⁹. De overheid mag geen voordeel halen uit de waardevermindering die zij zelf door haar stedenbouwkundige voorschriften veroorzaakt. Hoewel, bij het bepalen van de vergoeding die verschuldigd is wegens een onteigening ten algemenen nutte met het oog op de verwezenlijking van een streek-, gewest- of gemeentelijk plan van aanleg, geen rekening mag worden gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van een dergelijk plan, is de rechter niettemin bij het bepalen van de vergoeding verplicht rekening te houden met de waardevermeerdering of -vermindering die uit een dergelijk plan voortvloeit, wanneer de onteigening daarmee niets te maken heeft⁶⁰.

20. Wanneer een onteigening niet strekt tot verwezenlijking van een gewest- of gemeentelijk plan van aanleg, moet om de onteigeningsvergoeding te bepalen rekening worden gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die het gevolg is van de bestemmingsvoorschriften van het plan⁶¹. In dit geval wordt vergoed in overeenstemming met de door het plan gegeven kwalificatie van de grond. Bij de onteigening tot aanleg en inrichting van een ringlaan in een parkgebied wordt de grond geschat volgens de bestemmingsvoorschriften van het gewestplan⁶². Wordt onteigend om fietspaden aan te leggen op gronden gelegen in een agrarisch gebied, dan bedraagt de onteigeningsvergoeding landbouwwaarde. Wordt onteigend voor de oprichting van een Bloso sportcomplex op grond gelegen in een landschappelijk waardevol agrarisch gebied, dan bedraagt de onteigeningsvergoeding landbouwwaarde⁶³. De onteigening voor het aanleggen van opritten naar een brug die een kanaal overspant op gronden gelegen in een natuurgebied, vergt dat met de bestemming van die grond in het gewestplan rekening moet worden gehouden⁶⁴. Zelfs wanneer de ontworpen weg in stippellijnen op een gewestplan is aangeduid, strekt de onteigening tot effectieve aanleg van de weg niet tot verwezenlijking van het plan; art. 31 van de wet van 29 maart 1962 zal niet toepasselijk zijn. Bij de

⁵⁵ F. WASTIELS, *op. cit.*, nr. 9, p. 8.

⁵⁶ Raad van State, 20 december 1983, nr. 23.832, Steeno, *R.W.*, 1984-85, 1992; Raad van State, 13 juni 1985, nr. 25.465, Gemeente Wommel, *R.W.*, 1985-86, 450; Cass., 9 mei 1985, *R.W.*, 1985-86, met noot L.P. SUETENS, «De hiërarchie der plannen van aanleg», *Arr. Cass.*, 1984-85, nr. 539; B. SUETIN, «De hiërarchie van de plannen van aanleg», in *Liber amicorum R. Senelle*, 1986, p. 457. Zie echter voor het Waalse Gewest de decreten van de Waalse Gewestraad van 4 juli 1985 en 13 oktober 1985; F. HAUMONT, «La hiérarchie des plans d'aménagement, suite et fin», *Aménagement*, 1986, 9-10.

⁵⁷ L.P. SUETENS, e.a., *Gewestplannen en planschade, België en Nederland*, 1982; A. VAN OEVELEN, *Schadevergoeding bij rechtmatige overheidsdaad in België*, preadvies voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, 1984; M. BOES, «Ruimtelijke ordening en stedenbouw», in *Het onroerend goed in de praktijk*, deel VI.

⁵⁸ Cass., 14 december 1979, *Arr. Cass.*, 1979-80, 472, *Pas.*, 1980, I, 472.

⁵⁹ Hof Antwerpen, 22 januari 1985, Claessens tegen Gemeente Lanaken.

⁶⁰ Cass., 5 september 1985, *Arr. Cass.*, 1985-86, nr. 4.

⁶¹ Cass., 20 september 1979, *Arr. Cass.*, 1979-80, 82, *Pas.*, 1980, I, 97; Cass., 3 maart 1983, *Arr. Cass.*, 1982-83, nr. 366; Cass., 9 december 1983, *Arr. Cass.*, 1983-84, nr. 199; vergelijk ook Cass., 12 januari 1984, *Arr. Cass.*, 1983-84, nr. 244, *R.W.*, 1984-85, 1711; anders: L. BELVA, «L'expropriation et droit et en justice», *J.T.*, 1984, 73.

⁶² Hof Antwerpen, 20 november 1984, Meynen e.a. tegen Wegfondos.

⁶³ Hof Gent, 27 september 1985, Belgische Staat tegen Casteels.

⁶⁴ Hof Antwerpen, 23 juni 1986, Belgische Staat tegen Luyckx e.a.

vergoeding moet rekening worden gehouden met het bestemmingsvoorschrift van het gewestplan.

21. Aangezien het uitgangspunt voor het vaststellen van de vergoeding de venale waarde van het goed is, moet rekening worden gehouden met de waardevermindering van het goed die ook uit andere wetgeving kan volgen. Aldus bv., wanneer een kasteel met het omliggend park beschermd is krachtens de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen, wordt bij onteigening het geheel geschat als onlosmakelijk met het besluit tot rangschikking⁶⁵.

22. Fiscaal belastbare winsten mogen slechts in de verhouding dat ze aangegeven zijn in aanmerking worden genomen om de onteigeningsvergoeding te bepalen⁶⁶. Het is niet aanvaardbaar te stellen dat vóór de onteigening de fruitaanplantingen slechts investeringen en kosten meebrachten en dat zij na de onteigening alleen winsten zouden opleveren; een vergoeding voor winstderving wordt alsdan niet aanvaard⁶⁷. In een geval waarin een jaar vóór de onteigening de goederen m.b.t. erfenisrechten werden aangegeven voor een derde van de waarde die bij de onteigening als eigendomsverlies werd gevorderd, werd slechts de waarde bepaald in de erfenisaangifte toegekend⁶⁸. De Rechtbank van Eerste Aanleg te Oudenaarde⁶⁹ oordeelde in een soortgelijke zaak terecht dat een goed geen andere waarde heeft wanneer het wordt geschat om een schuld aan de schatkist te voldoen dan wanneer de schatting dient om van de schatkist te ontvangen.

23. Met de feitelijke muntontwaarding werd voor het eerst rekening gehouden door het Hof van Cassatie op 20 september 1979⁷⁰; sedertdien is dat vaste rechtspraak geworden⁷¹. Door die rechtspraak wordt de harmonisatie verwezenlijkt met de rechtspraak die reeds bestond inzake contractuele aansprakelijkheid⁷² en aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad⁷³.

Principieel wordt gesteld dat de schuldvordering van de onteigende geen numerieke geldsom tot voorwerp heeft, maar een door de rechter te ramen prestatie tot vergoeding van de door de onteigende geleden schade.

De raming van die schade geschiedt op grond van de waarde die het goed heeft op het tijdstip van de eigendoms-

overdracht, tijdstip van de vaststelling van de provisionele vergoeding (art. 8 wet 26 juli 1962). Het bedrag van de onteigeningsvergoeding moet worden geraamd naar het bedrag van de schade op de dag van de uitspraak; indien de rechter oordeelt dat de vergoeding die reeds voordien ter beschikking werd gesteld van de onteigende, niet toereikend was, moet hij het supplementair bedrag ramen naar de schade op de dag van de uitspraak en rekening houden met de vermindering van de koopkracht van de munt of met de stijging op de vastgoedmarkt. In het arrest van 21 oktober 1983 wordt blijkbaar nog een stap verder gegaan; de rechter moet niet alleen met de vermindering van de koopkracht van de munt, maar ook met het verloop van de markt der goederen rekening houden om uit te maken of de provisionele vergoeding al dan niet moet worden aangevuld met een bijkomend bedrag om de onteigende in staat te stellen zich een goed aan te schaffen van dezelfde waarde als het goed waarvan hij ontzet werd.

Onderscheid wordt gemaakt tussen de vaststelling van de schade en de omvang of het bedrag ervan. Die arresten hebben niet gesteld dat de waarde van het onteigend goed moet geschat worden naar het tijdstip dat de rechter uitspraak doet. Een dergelijke stelling zou ook ingaan tegen de verschillende onteigeningswetten⁷⁴ die het tijdstip bepalen waarop de waarde van het goed onveranderlijk — ne varietur — wordt vastgelegd.

Achteraf bekeken lijkt deze ommekeer in de rechtspraak van het Hof van Cassatie, gezien in het licht van de economische ontwikkeling sedertdien, vrij laat te zijn gekomen. De vraag mag worden gesteld of, bij een belangrijke daling op de vastgoed dan de muntontwaarding, de rechter het bedrag lager dan hetgeen voordien werd toegekend, zal ramen op de dag van zijn uitspraak⁷⁵. Of heeft het Hof van Cassatie met het arrest van 21 oktober 1983 dit dilemma willen ondervangen?

24. In het algemeen wordt geen al te grote aandacht besteed aan de toekenning van interesten; zelfs de verschillende soorten interesten en hun benamingen vormen een bron verwarring⁷⁶. Slechts zelden wordt het beschikkend gedeelte van een vonnis of arrest gepubliceerd; daardoor blijft men in het ongewisse over het lot van de interesten. Het onteigeningsrecht vormt hierop geen uitzondering.

25. Het vonnis van de vrederechter dat de provisionele vergoeding bepaalt die de onteigenaar aan de onteigende moet storten, kent geen interesten op dit bedrag toe. De wet bepaalt geen termijn binnen welke deze provisionele vergoeding moet worden gestort; weliswaar wordt onmiddellijk bedoeld. De onteigende blijft immers in het bezit van het goed zolang niet is bewezen dat de vergoeding is gestort in de Depositio- en Consignatiekas (art. 11 wet 26 juli 1962). Hij behoudt dus het genot van het onteigend goed; een reden tot betaling van interesten is er dan ook

⁶⁵ Hof Bergen, 18 december 1985, *J.T.*, 1986, 669.

⁶⁶ Rb. Leuven, 9 mei 1986, Belgische Staat tegen Rosseels.

⁶⁷ Hof Antwerpen, 30 januari 1985, Wegenfonds tegen Stas e.a.

⁶⁸ Rb. Oudenaarde, 7 april 1981, Wegenfonds tegen De Beer e.a.

⁶⁹ 12 mei 1981, Wegenfonds tegen De Smaele.

⁷⁰ *Arr. Cass.*, 1979-80, 73, *Pas.*, 1980, I, 69; conclusie procureur-generaal F. DUMON, *J.T.*, 1980, 116; noot G. SUETENS-BOURGEOIS, «De onteigeningsvergoedingen en de feitelijke muntontwaarding», *R.W.*, 1979-80, 1914; noot F. MAUSSON, «De l'incidence de la dépréciation monétaire sur la fixation des indemnités, spécialement en matière d'expropriation pour cause d'utilité publique», *R.C.J.B.*, 1982, 106.

⁷¹ *Cass.*, 24 april 1980, *Arr. Cass.*, 1979-80, 1063, *Pas.*, 1980, I, 1052; *Cass.*, 21 oktober 1983, *Arr. Cass.*, 1983-84, nr. 102, *R.W.*, 1984-85, 136.

⁷² *Cass.*, 27 juni 1974, *Arr. Cass.*, 1974, 1222, *Pas.*, 1974, I, 1128.

⁷³ *Cass.*, 21 juni 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 1189, *Pas.*, 1976, I, 1152.

⁷⁴ Art. 7, wet 17 april 1835; art. V, art. 8, wet 26 juli 1962; art. IV, § 4, wet 26 juli 1962, gewijzigd door de wet van 7 juli 1978.

⁷⁵ Een soort compensatie tussen de vermindering van de koopkracht van de munt en de daling van de onroerende markt werd aanvaard door Vred. Etterbeek, 8 september 1981, *J.J.P.*, 1981, 263; Hof Gent, 20 juni 1985, Belgische staat tegen Lambrecht e.a.

⁷⁶ Zie o.m. recent A. VANDEURZEN, «Over interesten ...», *R.G.A.R.*, 1986, 11042.

niet. Uitzonderlijk worden interesten toegekend wanneer de overheid moedwillig nalaat te storten⁷⁷.

26. De voorlopige vergoeding die het bedrag van de provisionele vergoeding te boven gaat, moet krachtens het vonnis, en zonder dat dit hoeft te worden betekend, binnen een maand na de uitspraak ervan gestort worden in de Deposito- en Consignatiekas (art. 15 wet 26 juli 1962). De wet bepaalt als sanctie: «Bij gebreke daarvan kan de onteigenende krachtens hetzelfde vonnis eisen dat de onteigenaar het gebruik van het goed schorst»⁷⁸. Of interesten verschuldigd zijn na een maand vanaf het vonnis wordt niet op eenvoudige wijze opgelost⁷⁹. Vaak wordt ook niets over interesten bepaald. Wanneer de voorlopige vergoeding op een hoger bedrag dan de provisionele vergoeding werd bepaald. Het antwoord op die vraag is in de rechtspraak terecht overwegend negatief⁸⁰. Soms worden interesten toegekend op het verschil tussen beide bedragen vanaf één maand na de uitspraak m.b.t. de voorlopige vergoedingen⁸¹.

Een aanvaardbare en eenvoudige oplossing zou erin kunnen bestaan dat de onteigenaar slechts vergoedende interesten verschuldigd is op de nog uit te keren vergoeding vanaf de dag dat de onteigenende effectief buiten bezit worden gesteld. Thans wordt aan die in feite belangrijke datum geen aandacht besteed, behoudens uitzondering⁸².

27. Zowel de onteigenenden als de onteigenaar kunnen binnen de korte termijn bepaald in art. 16 van de wet van 26 juli 1962 een vordering tot herziening instellen. Uiteraard zijn geen interesten verschuldigd wanneer het bedrag van de voorlopige vergoeding ongewijzigd blijft.

Indien de rechtbank van eerste aanleg een hogere vergoeding toekent, dan is op het bedrag dat de voorlopige vergoeding overstijgt m.i. interest verschuldigd vanaf de dag van de consignatie van de voorlopige vergoeding en de gerechtelijke interesten⁸³. Die aanvangsdatum wordt gekozen om een zelfde uitgangspunt te hebben als dat van het tegenovergestelde geval, nl. wanneer een lagere vergoeding wordt toegekend, vraagt de onteigenaar interesten vanaf het ogenblik dat de gelden in de Deposito- en Consignatiekas werden gestort. Ook hier bestaat geen eenvoudige oplossing in de rechtspraak; soms worden alleen gerechtelijke

interesten vanaf de dagvaarding tot herziening toegekend, soms worden alleen vergoedingen vastgesteld zonder dat over interesten iets wordt bepaald. Voorgesteld wordt de eenvormige oplossing door te trekken door vergoedende interesten toe te kennen op het verschil tussen de voorlopige vergoeding en die welke in herziening wordt toegekend, vanaf de effectieve buitenbezitstelling.

28. Indien de rechtbank van eerste aanleg een lagere dan de voorlopige vergoeding toekent, vordert de onteigenaar op het verschil drie soorten interesten volgens de bekende formule:

1° de interesten die door de Deposito- en Consignatiekas werden betaald op het te veel geconsigneerd bedrag vanaf de dag van de consignatie tot op de dag van de terugtrekking door de onteigenende;

2° de compensatoire interesten tegen de wettelijke interestvoet op hetzelfde geconsigneerde bedrag vanaf de dag van de terugtrekking tot op de dag van de eis in rechte;

3° de gerechtelijke interesten, verschuldigd vanaf de inleidende dagvaarding en berekend op het te veel geconsigneerd bedrag, verhoogd met de door de kas betaalde interesten en met het volledige bedrag van de compensatoire interesten.

In werkelijkheid worden onder de gerechtelijke interesten, interesten op interesten gevraagd. Ook hier is geen eenvoudige toepassing in de rechtspraak. Soms wordt deze formule gewijzigd zodat geen interesten op interesten worden toegekend, soms wordt de formule integraal overgenomen⁸⁴. Het meest aangewezen lijkt slechts tot de terugbetaling van die interesten te veroordelen die het te veel geconsigneerd bedrag hebben opgebracht in de Deposito- en Consignatiekas tot aan de datum van terugtrekking uit die kas en vervolgens de vergoedende en gerechtelijke interesten.

29. De onteigenende overheid betwist thans soms de toekenning van wachtinteresten omdat snel en gemakkelijk in roerende waarden belegd kan worden. Maar de verhandelingen van roerende waarden gaan ook met kosten gepaard, zodat er m.i. geen reden is om af te wijken van de vaststaande rechtspraak m.b.t. de wachtinteresten⁸⁵.

Komend recht

30. Tot slot moge nog verwezen worden naar de algemene bepalingen van het voorontwerp van wet tot wijziging en coördinatie van de wetten op onteigening voor algemeen nut dat in 1982 werd opgesteld door de Nationale Commissie voor de Ruimtelijke Ordening. De eigenlijke procedure verschilt in wezen niet van de huidige procedure van de wet van 26 juli 1962.

⁸⁴ In verschillende arresten van het Hof Antwerpen werd de formule overgenomen; zie o.m. 21 november 1985, Wegenfonds tegen Vandeput; 30 juni 1986, Van Immerseel tegen Intercommunale ontwikkelingsmaatschappij voor de Kempen; 2 december 1986, Belgische Staat tegen Donckers e.a. Het Hof Gent wijzigd de formule.

⁸⁵ Het Hof Antwerpen kent wachtinteresten toe; anders: Hof Gent, 14 februari 1985, Verlee tegen Belgische Staat; Hof Gent, 28 november 1986, Huyghe tegen Westvlaamse Intercommunale voor Huisvestingsbeleid; Hof Gent, 20 februari 1987, Van Goethem tegen Belgische Staat; Rb. Mechelen, 7 januari 1987, Wegenfonds tegen Raats.

⁷⁷ Vred. St.-Truiden, 26 oktober 1982, *R.W.*, 1982-83, 2155.

⁷⁸ Kort ged. Gent, 14 juli 1981, *R.W.*, 1981-82, 690, met noten M. STORME en K. BAERT; Kort ged. Charleroi, 8 september 1981, *Rev. rég. dr.*, 1981, 372, met noot B. HAUBERT.

⁷⁹ J.P. COPPÉE, *art. cit.*, *J.T.*, 1979, nr. 146.

⁸⁰ J.P. COPPÉE, *art. cit.*, *J.T.*, 1979, nr. 148, met verwijzing naar rechtspraak; Hof Gent, 23 oktober 1986, Westvlaamse Intercommunale voor economische expansie en reconversie tegen O.C.M.W. van de stad Brugge; Hof Antwerpen, 15 december 1986, Nationale maatschappij voor de Huisvesting tegen Leitner; anders: Vred. St.; Kwintens-Lennik, 12 september 1983, *R.W.*, 1983-84, 1821; Vred. Aarschot, 9 mei 1986, Wegenfonds tegen Roelants.

⁸¹ Hof Gent, 20 juni 1985, Belgische Staat tegen Lambrecht e.a.; Hof Gent, 20 februari 1987, Van Goethem tegen Belgische Staat; Rb. Leuven, 10 maart 1987, Wegenfonds tegen Danckaerts-Brems.

⁸² Hof Brussel, 19 mei 1982, *J.T.*, 1982, 668.

⁸³ Vergelijk Cass., 12 januari 1984, *R.W.*, 1984-85, 2271; *Arr. Cass.*, 1983-84, nr. 243, in een latere afzonderlijke vordering werden gerechtelijke interesten op de bijkomende onteigeningsvergoeding gevorderd vanaf de inleidende dagvaarding tot herziening.

De voorgestelde wet stelt één procedure tot onteigening vast, die het gemene recht zou worden; de overige onteigeningswetten zouden verdwijnen (art. 1).

«De Koning stelt het algemeen nut in een met redenen omkleed besluit vast en verordent de onteigening» (art. 5).

De noodzakelijkheid van de onmiddellijke inbezitting die thans wordt vereist in art. 1 van de wet van 26 juli 1962, vervalt. Een openbaar onderzoek gaat aan de onteigening vooraf (administratieve procedure art. 6 e.v.), tenzij vrijstelling werd verleend voor spoedeisende gevallen.

Het openbaar onderzoek zou derwijze moeten worden georganiseerd dat na het afsluiten ervan geen onwettigheid van de onteigening meer zou kunnen worden opgeworpen. Blijkbaar gaat het voorontwerp niet zo ver. Verder is het spijtig dat in spoedeisende gevallen aan dit onderzoek kan worden ontkomen zodat wellicht, zoals in de huidige toestand waarin de uitzonderingswet het gemene recht is geworden, de onteigeningen zonder openbaar onderzoek de gebruikelijke procedure zullen worden.

31. Het onteigenen van afzonderlijke rechten, los van eigendomsrechten, wordt mogelijk gemaakt (art. 2). Het is immers mogelijk dat de eigenaar van het goed dit bij de minnelijke onderhandelingen verkoopt aan de onteigenaar; de rechtsgevolgen daarvan worden beheerst door het gemene recht⁸⁶ zodat de onteigenaar slechts met toepassing van de bepalingen van de Pachtwet of de Handelshuurwet de pachter of de huurder kan opzeggen.

⁸⁶ Cass., 3 juni 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 985, *Pas.*, 1971, I, 935.

32. Tien jaar na het K.B. tot verordening van de onteigening mag de eigenaar of de houder van zakelijke rechten, de huurder of de pachter de onteigening overheid verzoeken af te zien van de onteigening (art. 14). Wordt het verzoek verworpen dan kan de verzoeker om de vijf jaar zijn verzoek hernieuwen (art. 17). Dezelfde personen mogen ook vragen vervroegd onteigend te worden indien het voortzetten of ontwikkelen van de beroepsactiviteit waaraan dit recht verbonden is, ernstig in het gedrang wordt gebracht of indien verhinderd wordt dat de houder op normale wijze zijn recht kan genieten of daarover beschikken (art. 19). Een op te richten bodemcommissie brengt in alle billijkheid advies uit over de vraag of er reden bestaat om over te gaan tot vervroegde onteigening (art. 22). Bepalingen zijn opgenomen voor de uitoefening van rechten die door een onteigening worden getroffen, voor zover die uitoefening geen aanleiding geeft tot het belemmeren of duurder maken van de uitvoering van de onteigening (art. 23).

33. Hoewel het gehele onteigeningsrecht aan hercodificatie toe is, rijst de vraag of deze voorstellen ooit wet zullen worden; een reeds in 1972 opgestelde tekst m.b.t. de hoofdvergoedingen door dezelfde commissie is inmiddels nog steeds dode letter gebleven.

Prof. dr. G. SUETENS-BOURGEOIS

⁸⁷ Zie G. SUETENS-BOURGEOIS, «De onteigeningsvergoedingen», *R.W.*, 1973-74, nrs. 60 e.v., 2104 e.v.

DE REGLEMENTERING INZAKE DE ERKENNING VAN DE AANNEMERS EN HET GEMEENSCHAPSRECHT OP HET STUK DER OVERHEIDSOPDRACHTEN¹

Beperkte draagkracht van de erkenning — De aankondiging houdende uitnodiging tot deelneming

I. De beperkte draagkracht van de erkenning uit zich op: 1. het vlak van de individuele opdracht; 2. het vlak van het bedrag van gelijktijdig uit te voeren werken.

II.1. Op het vlak van de *individuele opdracht* beantwoordt de erkenning aan het principe dat met een bepaalde

financiële en technische waarborg een bepaalde toegang tot overheidsopdrachten verworven wordt.

Aldus stemt de erkenningsreglementering overeen met de E.E.G.-richtlijn 71/306 betreffende de gunningsprocedures die ook voorzien in bepaalde waarborgen om geldig te kunnen deelnemen aan de gunningsprocedure voor een bepaalde opdracht.

2. Op het vlak van het *bedrag van gelijktijdig uit te voeren werken* heeft de erkenningsreglementering een *regula-*

¹ — Besluitwet van 3 februari 1947 houdende regeling van de erkenning der aannemers.

— Koninklijk besluit van 9 augustus 1982 tot vaststelling van de toepassingsmaatregelen van de besluitwet van 3 februari 1947.

— Ministerieel besluit van 13 augustus 1982 tot vaststelling van de in aanmerking te nemen criteria voor het onderzoek van de erkenningsaanvragen der aannemers en van de voorwaarden van de toekenning van eventuele afwijkingen.

— Ministerieel besluit van 1 april 1983 tot nadere bepaling van de categorieën en ondercategorieën voorzien in artikel 6 van het koninklijk besluit van 9 augustus 1982.

— Ministerieel besluit van 1 april 1983 betreffende bij de aanvragen voor een erkenning en voorlopige erkenning of een attest inzake een totaal bedrag van de werken die gelijktijdig mogen worden uitgevoerd te voegen bescheiden.

— Ministerieel besluit van 26 november 1947 houdende goedkeuring van het reglement van inwendige orde van de Commissie voor Erkenning van 17 november 1947.

— Richtlijn van de Raad van 26 juli 1971 (nr. 71-304) betreffende de opheffing van de beperkingen van diensten op het gebied van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken en voor de gunning van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken door bemiddeling van agentschappen of filialen.

— Richtlijn van de Raad van 26 juli 1971 (nr. 71-304) betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken.

— Richtlijn van de Raad van 26 juli 1972 betreffende de voorschriften van de bekendmaking in het Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen van de aankondigingen van overheidsopdrachten en concessies voor uitvoering van werken.

tie-effect in de zin van een matiging van de mededinging.

Benevens het stellen van waarborgen via een hoedanigheidsklassering (bekwaamheidsklassering) der aannemers, is een matiging der mededinging trouwens een uitdrukkelijk nagestreefd doel van de besluitwet van 3 februari 1947 zoals blijkt uit het verslag aan de Regent waaruit we aanhalen:

«De toepassing van dat besluit (nl. van 22 februari 1941) heeft talrijke leemten en gebreken aan de dag gebracht. De klassering verschaft slechts een onvolledige gedachte van de hoedanigheid van de aannemer; er werd een te groot belang gehecht aan elk werk dat hij kon aannemen, *zonder rekening te houden met de gezamenlijke activiteit* der aannemingen, zo openbare of van openbaar nut als private die hij tegelijk kan uitvoeren.

«Bij gebreke van een waarborg in dat opzicht, werd het systeem der overige geverge waarborgen vervalst. *De bepalingen van onderhavige besluitwet hebben tot doel daaraan te verhelpen* (cursivering toegevoegd).

«De klassering der aannemers kon in bepaalde omstandigheden tot een monopolium leiden, het karakter dragen van een voorrecht, *in de plaats van integendeel een rem te zijn op de wedloop naar de overeenkomsten, hetwelk eigenlijk haar doel is².*»

3. Een toegekende erkenning heeft dan ook een dubbele beperking op het vlak van de bedragen:

— enerzijds wat betreft de opdracht zelf waarvoor de aannemer inschrijft³;

— anderzijds wat betreft het totale bedrag van de zowel openbare als private werken, welke door een erkend aannemer gelijktijdig mogen worden uitgevoerd⁴.

III.1. De totale omzet aan werken van de onderneming is (in zekere zin althans) volgens de Belgische erkenningsreglementering een beoordelingsgegeven van haar capaciteit maar tevens een begrenzing van haar toegang tot de overheidsopdrachten.

1° Algemeen wordt aangenomen dat een bewezen belangrijke omzet als een ernstige aanduiding mag worden aanvaard van de capaciteit, zowel financiële als technische, van de betrokken onderneming, meer nog wanneer eveneens bewijzen van degelijke uitvoering worden voorgelegd.

Ons inziens heeft zij dan, in dat opzicht, een grote waarde, aangezien zij niet alleen een aanduiding is betreffende de financiële draagkracht en de technische bekwaamheid van de onderneming, maar zij eveneens de concurrentiekracht van de onderneming aantoon, hetgeen de andere gegevens niet doen. Opdat de omzet het karakter van een ernstige referentie kan hebben moet hij:

— een voldoende lange periode, namelijk verschillende jaren, betreffen; een toevallig topjaar mist de waarde die

gegeven kan worden aan de regelmaat van herhaalde prestaties;

— actueel zijn; alle bedenkingen die men, en terecht, kan maken over de mogelijke veranderingen die zich in de tijd kunnen voordoen in het prestatievermogen van een onderneming zijn ons inziens van secundair belang. Waar het om gaat is het bewijs van het huidige prestatievermogen en daartoe zijn actuele gegevens onontbeerlijk;

— geen abnormale afwijkingen vertonen waarvoor geen redelijke, aanvaardbare verklaring voorhanden is. Onder «afwijkingen» verstaan wij het voorkomen van jaren met uitzonderlijke, hetzij hoge, hetzij lage omzet. In beide gevallen rijzen vragen met betrekking tot de waarborg die de onderneming geacht wordt te verstrekken en wel vooral wanneer de afwijking zich in de recentste jaren voordoet.

Stelt men, bijvoorbeeld, in het recentste referentiejaar een uitzonderlijk hoge omzet vast, dan kan men zich de vraag stellen of de onderneming al dan niet haar maximumuitvoeringscapaciteit bereikt heeft en bijgevolg of zij nog over reserves beschikt om de nieuwe opdracht erbij te nemen, vooral wanneer het om een belangrijke opdracht gaat. Indien men een uitzonderlijk lage omzet constateert, dan rijst de vraag of dit geen aanduiding is van een vermindering van het vroegere prestatievermogen van de onderneming. In beide gevallen is een ernstig onderzoek aangewezen. Wij nemen nochtans aan dat ernstige conjunctuurschommelingen in het beschikbaar volume van aannemingen van werken onvermijdelijk een weerslag hebben op de totale omzet (mogelijkheden) van de ondernemingen, meer dan op hun capaciteiten, hoewel eveneens moet worden gedacht aan de aanpassing ervan aan het totaal beschikbaar volume van werken. In dat opzicht vervullen de andere referenties van financiële draagkracht en technische bekwaamheid een belangrijke rol.

2° Hoe beantwoordt de Belgische erkenningsreglementering aan bovenstaande overwegingen?

Wij hebben vermeld dat het totaal bedrag gelijktijdig uit te voeren werken vastgesteld is in artikel 2, § 2, van het ministerieel besluit van 13 augustus 1982 en in artikel 5 van hetzelfde besluit wat betreft de verhogingsmogelijkheid voor de klasse 8.

Wij opperen hierbij de volgende bedenkingen:

a) Het gaat om de totale omzet tijdens drie van de laatste vijf jaren.

Aangezien het een erkenningsvereiste is, zijn de laatste vijf jaren die welke onmiddellijk voorafgaan aan het jaar waarin de erkenningsaanvraag behandeld wordt. Aangezien het ministerieel besluit ter zake niets bepaalt mag de onderneming de drie gunstigste jaren uit de laatste vijf kiezen. Deze bepaling werd aldus in het ministerieel besluit (anno 1982) ingevoerd ten einde rekening te houden met de «huidige» economische crisis, welke voor talrijke ondernemingen een daling van de omzet tot gevolg had⁵.

Daar er geen periodieke herziening is van de erkenning verleend met toepassing van de vermelde besluiten⁶ komen

² Het verslag aan de Regent bevat nog meer overwegingen in die zin. Zie M. SENELLE, *Kommentaar op de Erkenningsreglementering*, 1983, p. D.2/2 e.v.; M.A. FLAMME, *Traité*, nr. 226; *Praktische Kommentaar bij de Reglementering van de Overheidsopdrachten*, 5e uitgave, nr. 553.

³ Bedragen bepaald in het K.B. van 9 augustus 1982, artikel 8, § 3, beperkt voor de klassen 1 tot en met 7, niet beperkt voor de klasse 8.

⁴ Bedragen bepaald in hetzelfde K.B. voor de acht klassen (artikel 8, § 2) met verhogingsmogelijkheid voor de klasse 8.

⁵ M. SENELLE, *Kommentaar op de Erkenningsreglementering*, 1983, p. D.2/101, en *Praktische Kommentaar bij de Reglementering van de Overheidsopdrachten*, 5e uitgave, nr. 655.

⁶ Artikel 15 van het K.B. van 9 augustus 1982 voorziet alleen in de herziening van de erkenningen verleend onder het regime van de vorige besluiten.

we aldus tot de volgende paradoxale toestand: dezelfde referenties inzake totale omzet worden geëist van de aannemers, ongeacht het tijdstip waarop hun vorige erkenning herzien wordt of waarop zij hun erkenning vragen hoewel de economische crisis, aangevoerd in 1982 om een zekere versoepeling in te voeren, sindsdien zeker niet verminderd maar veeleer verergerd is, en bijgevolg de referentiemogelijkheden geleidelijk aan zijn afgenomen. Het gevolg is een feitelijke ongelijkheid tussen de aannemers die het eerst voor herziening en/of erkenning in aanmerking kwamen, en degenen die daarop volgden⁷.

Een tweede gevolg is dat de verleende erkenning langzamerhand stoelt op referenties inzake omzet die elk actueel karakter sedert lang verloren hebben.

Wij zijn dan ook van oordeel dat een aanpassing van deze referenties in de zin van een versoepeling wenselijk is⁸ en dat het aangewezen is te voorzien in een periodieke actualisering.

b) De bedragen «totale omzet» staan tot de toegelaten bedragen van «gelijktijdig uit te voeren werken» in de verhouding van 4 tot 10. Zo mag een aannemer van klasse 1 een totaal bedrag gelijktijdig in uitvoering hebben van 27.500.000 BF en moet hij een totale omzet bewijzen van 11.500.000 BF; voor de klasse 8 zijn de bedragen respectievelijk 1.800.000.000 BF en 750.000.000 BF. Wij merken evenwel op dat tussen beide klassen een enorm verschil bestaat wat betreft de uitvoeringstermijn van hun aannemingen. Aannemers van klasse 1 voeren meestal werken van kleine omvang en van geringe duur uit⁹. De uitvoering van hun aannemingen vergt normaal minder dan een jaar en, indien zij zich over twee jaren uitstrekt, dan is dit slechts gedeeltelijk. Hun jaaromzet staat bijgevolg zeer dicht bij het totaal bedrag van gelijktijdig in uitvoering zijnde werken, hetgeen minder het geval is bij de aannemers van de hogere klassen. De verhouding 4/10 lijkt ons dan ook overdreven wanneer we in aanmerking nemen dat dezelfde verhouding geldt voor de aannemers van klasse 8. Een herziening in de zin van realistische verhoudingen is volgens ons volkomen gerechtvaardigd. Tevens ontgaat het ons hoe men kan spreken over «gelijktijdig» uit te voeren werken en daarbij rekening houden met de werken waarvan de uitvoering nog over verschillende jaren gespreid is.

IV. De E.E.G.-richtlijnen nrs. 71/304 en 71/305 van 26 juli 1971.

1. De richtlijn nr. 71/304¹⁰ betreft «de opheffing van de beperkingen van diensten op het gebied van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken en voor de gunning van overheidsopdrachten voor de uitvoering van werken door bemiddeling van agentschappen en filialen».

Artikel 1 bepaalt: de opheffing van de in elke der Titels III van de Algemene programma's¹¹ beoogde beperkingen

ten aanzien van de toegang tot, de gunning van, de uitvoering van, of de deelneming aan de uitvoering van opdrachten voor de uitvoering van werken voor rekening van de Staat, de territoriale lichamen en de publiekrechtelijke personen.

Met name, aldus artikel 3, heffen de lid-staten de beperkingen op:

1° «welke de begunstigden verhinderen hun diensten te verrichten onder dezelfde voorwaarden en met gelijke rechten als de eigen onderdanen»;

2° in het bijzonder «de wettelijke en de bestuursrechtelijke bepalingen en de administratieve handelwijzen die de natuurlijke personen of rechtspersonen met wie een overeenkomst is gesloten, waarbij zij zijn belast met de uitvoering of de exploitatie van werken of het beheer van overheidsdiensten tegen verlening van bijzondere of exclusieve rechten, verplichten of in de gelegenheid stellen bij de opdrachten die zij op hun beurt bij de uitvoering van deze werken kunnen verlenen, een discriminerende behandeling toe te passen ten nadele van de begunstigden»;

3° «welke voortvloeien uit een administratieve handelswijze die tot gevolg heeft, dat de begunstigden op discriminerende wijze worden behandeld in vergelijking met de eigen onderdanen»;

4° «welke voortvloeien uit bepalingen of praktijken die, hoewel van toepassing zonder onderscheid van nationaliteit, niettemin uitsluitend of in hoofdzaak de beroepsbekwaamheid van de onderdanen van de andere lid-staten belemmeren; de technische specificaties die een discriminerende werking hebben behoren met name tot de op te heffen beperkingen»... In bijlage van de richtlijn zijn de werkzaamheden weergegeven waarop zij van toepassing is.

2. De richtlijn nr. 71/305 van 26 juli 1971¹².

a) Deze richtlijn gaat verder dan het stellen van het niet-discriminatiebeginsel dat trouwens reeds in de richtlijn 71/304 is bepaald. Zij legt procedureregels vast die verplicht in acht moeten genomen worden voor het plaatsen van overheidsopdrachten en die er op gericht zijn de niet-discriminatie te verzekeren. Zij steunt op volgende beginselen¹³:

— verbod van technische specificaties met discriminerende werking¹⁴;

— een voldoende bekendmaking van de opdrachten¹⁵;

— het opstellen van objectieve deelnemingscriteria¹⁶;

— het instellen van een procedure waardoor op de inachtneming van deze beginselen gemeenschappelijk toezicht kan worden uitgeoefend¹⁷.

b) Wij vermelden onmiddellijk dat, wat betreft de bekendmaking, de Belgische reglementering aan de richtlijn werd aangepast¹⁸. Zo is in artikel 12 van het eerste K.B.

⁷ Ongelijkheid die in zekere mate verminderd wordt door de intussen gestegen prijzen.

⁸ Mede in acht nemend de beperkte draagwijdte van de erkenning.

⁹ Het maximale bedrag van de aanneming die hem mag worden toegewezen is bepaald op 5.500.000 BF (art. 8, § 3, van het K.B. van 9 augustus 1982).

¹⁰ *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen* van 16 augustus 1971, nr. L. 185/1.

¹¹ *Idem* nr. 2 van 15 januari 1962.

¹² *Publikatieblad* van 16 augustus 1971, nr. L.185/5.

¹³ Aanhef van de richtlijn, derde overweging.

¹⁴ Artikelen 10 en 11.

¹⁵ Artikelen 12 tot en met 19.

¹⁶ Artikelen 20 tot en met 28; bovendien bepaalt artikel 29 de gunningscriteria.

¹⁷ Artikelen 32 en 33.

¹⁸ K.B. van 22 april 1977 (*B.S.*, 26 juli 1977) betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten, alsmede K.B. van 22 april 1977 (zelfde *B.S.*) betreffende de mededinging inzake bepaalde overheidsopdrachten van werken

van 22 april 1977 een bepaling ingevoegd: «8° voor de opdrachten aangekondigd in het Publikatieblad van de E.E.G., alle andere inlichtingen door dit bericht verstrekt.»

Welke inlichtingen bedoeld worden blijkt uit de richtlijn zelf, ze worden in detail opgesomd in de artikelen 3 en 4 van het tweede koninklijk besluit van dezelfde datum.

Een belangrijk verschil met de vorige nationale reglementering¹⁹ is dat volgens de huidige voorschriften de deelnemingscriteria in de aankondiging zelf moeten vermeld worden, hetgeen toen niet het geval was.

Eventueel mocht de vereiste erkenning inzake aanneming van werken worden aangegeven (categorie of ondercategorie en klasse); deze inlichting kwam echter altijd voor in het bijzonder bestek waarvan de kandidaten inzage konden nemen²⁰.

c) Tussen de openbare en de niet-openbare procedures (volgens de Belgische terminologie: beperkte procedures), bestaat inzake de bekendmaking eveneens een belangrijk verschil. Voor de openbare procedures is slechts één enkele bekendmaking voorgeschreven²¹ terwijl er twee zijn voor de niet-openbare procedures. De eerste ervan heeft tot doel aan de aanbestedende diensten de nodige inlichtingen te verschaffen om aldus de aannemers te kennen die bekwaam zijn de overwogen opdracht uit te voeren²². Zij moet dan ook de deelnemingscriteria vermelden maar niet het adres van de dienst waar het bestek en de aanvullende stukken kunnen worden ingezien of aangevraagd²³.

d) Wij besluiten dus dat alle deelnemingscriteria in de aankondiging moeten worden aangegeven, dat zij slechts kunnen worden aangevuld of gewijzigd worden mits met nieuwe aankondiging via een verbeteringsbericht dat «tijdig», vóór de datum bepaald voor de indiening van de deelnemingsaanvragen gepubliceerd moet worden²⁴, tenzij de procedure herbegonnen wordt²⁵. Dat in het bestek eventueel andere deelnemingscriteria voorkomen dan die vermeld in de bekendmaking kan bijgevolg door de aanbestedende dienst niet ingeroepen worden (steeds met het voorbehoud dat blijkt uit de vorige alinea) om een kandidaat te weren die aan de aangekondigde criteria voldoet, des te meer daar hij inzage noch mededeling kreeg van het bestek.

e) Wij beklemtonen tevens het principieel onderscheid dat moet worden gemaakt tussen de deelnemingscriteria en de gunningscriteria.

Deelnemingscriteria hebben betrekking op de persoon van de aannemer: niet uitgesloten zijn van deelneming aan een overheidsaanbesteding²⁶; ingeschreven zijn in het be-

roepsregister²⁷; een voldoende financiële en economische draagkracht aantonen²⁸; een voldoende technische bekwaamheid aantonen²⁹.

Gunningscriteria daarentegen hebben betrekking op de waarde van de inschrijving en niet op de «waarde» die aan de persoon van de inschrijver moet worden gegeven³⁰.

Het principieel onderscheid bestaat volgens ons hierin dat deelnemingscriteria de waarde hebben van uitsluitingscriteria; de aannemer die er niet aan voldoet, kan niet geldig deelnemen³¹. Gunningscriteria daarentegen bepalen niet de geldigheid van de deelneming aan de procedure, maar wel de rangschikking van de inschrijvingen aangezien ze op grond van die criteria moeten beoordeeld worden.

De richtlijn laat duidelijk het onderscheid blijken dat tussen beide soorten criteria bestaat. De deelnemingscriteria moeten vermeld worden in de aankondiging met het oog op de inzending van een inschrijving wanneer zij een openbare procedure betreft³² en in de aankondiging met het oog op de inzending van een aanvraag tot deelneming wanneer zij een niet-openbare procedure betreft³³. De gunningscriteria kunnen, hetzij in de aankondiging, hetzij in het bestek worden aangegeven³⁴. Volgens de Belgische reglementering worden ze vermeld in het bestek³⁵.

Voor de niet-openbare procedures echter, schrijven zowel de richtlijn als de Belgische reglementering voor dat de gunningscriteria moeten worden vermeld — indien dit in de aankondiging tot deelneming niet gebeurde — in de uitnodiging tot inschrijving³⁶.

De uitnodiging tot inschrijving wordt door de aanbestedende diensten alleen gestuurd aan de aannemers die zij bekwaam geacht hebben om de opdracht uit te voeren gelet op de deelnemingscriteria die in de eerste aankondiging gesteld werden en de referenties ter zake die de aannemers bij hun verzoek om deelneming hebben ingediend.

Sommige diensten miskennen de betekenis die aan beide soorten criteria moet worden gegeven en bijgevolg ook die voor de aankondiging waarin zij vermeld worden, vooral wanneer het gaat om een offerteaanvraag. Wellicht steunen zij op de bepalingen van artikel 14 van de wet van 14 juli 1976 en van artikel 44 van het koninklijk besluit van 22 april 1977 ter uitvoering van die wet.

Artikel 14 bepaalt: «De bevoegde overheid kiest de regelmatige offerte die haar het voordeligst lijkt, rekening houdend met haar bedrag, haar aanwendingskosten, haar technische waarde, de zekerheid van de bevoorrading, de beroeps- en financiële waarborgen geboden door elk der kandidaten, de uitvoeringstermijn, en alle andere overwe-

in het raam van de E.E.G.; respectievelijk de artikelen 11, 12 en 13 en de artikelen 3 en 4.

¹⁹ K.B. van 14 oktober 1964 (B.S., 17 oktober 1964).

²⁰ K.B. van 14 oktober 1964, artikel 12, 4°.

²¹ Richtlijn artikel 16, K.B. 22 april 1977, artt. 11, 12 en 13; K.B. 22 april 1977, art. 3, §§ 1 en 2, en art. 4, § 1.

²² K.B. 22 april 1977, artikel 39.

²³ Richtlijn artikel 17 en K.B. 22 april 1977, artikel 4, § 2.

²⁴ Omtrent de tijdige publicatie van verbeteringsberichten, zie M.A. FLAMME, *Traité théorique et pratique des Marchés Publics*, 1969, nr. 208, en *Praktische Kommentaar bij de Reglementering van de Overheidsopdrachten*, 5e uitgave, nrs. 129.2 e.v.

²⁵ Met toepassing van artikel 15, § 1, van de wet van 14 juli 1976; zie de *Praktische Kommentaar*, nrs. 66.1 e.v. en nr. 613.

²⁶ Richtlijn, artikel 23; besluitwet van 3 februari 1947, artt. 1 en 6; K.B. 22 april 1977 (betreffende E.E.G.-mededinging), artikel 6.

²⁷ Richtlijn, artikel 24; besluitwet van 3 februari 1947, art. 1, A, 2°.

²⁸ Richtlijn, artikel 25; M.B. 13 augustus 1982, artikel 1.

²⁹ Richtlijn, artikel 26; M.B. 13 augustus 1982, artikel 2.

³⁰ Richtlijn, artikel 29; wet van 14 juli 1976, artt. 12 en 14; K.B. 22 juli 1977, artt. 34 en 44.

³¹ In verband met de erkenningsreglementering moet evenwel rekening gehouden worden met de mogelijkheid van de afwijking.

³² Richtlijn, artt. 13 en 16.

³³ Richtlijn, artt. 14 en 17.

³⁴ Richtlijn, artikel 29.

³⁵ K.B. van 22 april 1977, artikel 44.

³⁶ Richtlijn, artikel 18, d, en K.B. van 22 april 1977 (inzake E.E.G.-mededinging) artikel 4, § 3, d.

gingen voorzien in het bestek of in de offerteaanvraag alsmede met alle in de offerte gedane suggesties, tenzij in het bijzonder bestek anders is bepaald.»

Het mengt aldus criteria die enerzijds betrekking hebben op de persoon van de inschrijver (de beroeps- en financiële waarborgen geboden door elk der kandidaten) en die anderzijds betrekking hebben op de waarde van het aanbod (haar bedrag, haar aanwendingskosten, haar technische waarde, de zekerheid van de bevoorrading, de uitvoerings-termijn).

Tevens bepaalt het dat rekening mag worden gehouden met «alle andere overwegingen voorzien in het bestek of in de offerteaanvraag...», hetgeen ruimte biedt voor interpretatie³⁷!

Artikel 44 bepaalt: «Bij toepassing van artikel 14 van de wet van 14 juli 1976 kiest de bevoegde overheid de regelmatige offerte die haar het voordeligst lijkt op grond van criteria die verschillend kunnen zijn naargelang van de opdracht, zoals deze opgesomd in artikel 14 van de wet.

«Daartoe vermeldt de bevoegde overheid in het bestek al de gunningscriteria die zij zal in acht nemen, zo mogelijk in volgorde van afnemend belang; in voorkomend geval wordt die volgorde in het bestek vermeld. Er wordt ook rekening gehouden met de in de offerte gedane suggesties, voor zover het bestek dit niet verbiedt...»

Vandaar dat men soms in bestekken, onder de benaming «gunningscriteria», voorwaarden vindt die in feite «deelnemingscriteria» zijn, ook al worden ze niet in de aankondiging vermeld. Wij menen dat dit onaanvaardbaar is omdat het de regels inzake bekendmaking miskent en aan de aankondiging tot deelneming elke waarde ontnemt. Bovendien stelt het de deur wijd open voor misbruiken en de bedoeling van strikte procedureregels is juist de mogelijkheid van misbruiken zoveel mogelijk uit te sluiten.

V. De administratieve praktijk inzake bekendmaking van de deelnemingscriteria.

De richtlijn 71/305 aanvaardt het bestaan van lijsten van erkende aannemers³⁸ en schrijft voor dat ze aangepast moeten worden aan de bepalingen van de artikelen 23, sub a tot en met d en g, en de artikelen 24 tot en met 26.

Artikel 23 bepaalt in welke gevallen een aannemer van deelneming aan een overheidsaanbesteding kan worden uitgesloten. Artikel 24 stelt het vereiste van inschrijving in het beroepsregister van de lid-staat waar de onderneming gevestigd is.

De artikelen 25 en 26 betreffen de wijze waarop de aannemer kan aantonen dat hij voldoet aan de vereisten inzake financiële en economische draagkracht (art. 25) en technische bekwaamheid (art. 26) vereisten die, volgens de artikelen 16 en 17, in de aankondiging moeten vermeld worden.

Hieruit volgt dat de aannemer die niet uitgesloten is (art. 23), die ingeschreven is in het beroepsregister (art. 24) en die voldoet aan de in de aankondiging vermelde vereisten (artt. 25 en 26) niet kan geweerd worden op grond van niet aangekondigde vereisten. De aankondiging moet ter zake volledig zijn en uitdrukkelijk aangeven welke eisen gesteld zijn.

Met verwijzing naar de twee koninklijke besluiten van 22 april 1977³⁹ hebben wij vermeld dat de Belgische reglementering, inzake de bekendmaking, aan de richtlijn werd aangepast.

In vele gevallen vermeldt de aankondiging alleen de vereiste erkenning. Hieromtrent de volgende bedenkingen:

1° de richtlijn stelt de erkenning niet verplicht; zij bepaalt alleen de waarde die aan de erkenning moet worden gegeven, nl. een vermoeden van geschiktheid voor de werken die met de classificatie van de aannemer op de lijst overeenkomen⁴⁰;

2° in de zin van de richtlijn kunnen de aannemers van andere lid-staten al dan niet ingeschreven zijn op de lijst van de erkende aannemers; het is in de bekendmaking dat zij de volledige opsomming moeten vinden van de voorwaarden qua financiële en economische draagkracht en technische bekwaamheid waaraan zij moeten voldoen, het aankondigen van alleen de vereiste erkenning beantwoordt daar niet volledig aan;

3° de richtlijn beoogt de aankondiging van de deelnemingsvoorwaarden, per opdracht⁴¹ zonder, althans uitdrukkelijk, een maximumbedrag van gelijktijdig uit te voeren werken in aanmerking te nemen. Ons inziens betekent dit niet een verbod om met dergelijk maximumbedrag rekening te houden. Het houdt echter wel in dat, telkens als een aanbestedende dienst aan de criteria die hij bekendmaakt, een beperkte waarde hecht in functie van een maximumbedrag van gelijktijdig uit te voeren werken, hij in de aankondiging eveneens moet vermelden aan welke criteria de aannemer moet voldoen indien hij het maximum overschrijdt;

4° de aannemer die aan de aldus gestelde criteria voldoet, neemt geldig aan de aanbestedingsprocedure deel. Hij kan dus niet van geldige deelneming uitgesloten worden op grond van niet aangekondigde criteria;

5° ons inziens beantwoordt de bekendmaking van (alleen) de vereiste erkenning niet aan de beginselen die uit het bovenstaande blijken omdat;

a) de criteria waarop zij steunt, slechts een beperkte waarde hebben; namelijk in acht nemend een maximumbedrag van gelijktijdig uit te voeren werken;

b) de voorwaarden om, bij overschrijding van het maximumbedrag, de nodige afwijking te verkrijgen niet in de aankondiging vermeld worden. Ze komen evenmin voor in een normatieve beschikking⁴². Overigens is de afwijking een «pure mogelijkheid»⁴³. Dit laat toe dat de bevoegde minister of gouverneur er al dan niet gebruik van kan maken, in welk geval de laagste of voordeligste bieder zon-

³⁹ Zie IV. 2. b.

⁴⁰ Artikel 28, 3 — vermoeden dat slechts geldt in de zin van artt. 23, a tot en met d en g, 24, 25, b en c, 26, b en d, en niet in de zin van artt. 25, a, en 26, a, c en e. Zie de *Praktische Commentaar bij de Reglementering der Overheidsopdrachten*, 5e uitgave, p. 61 e.v.

⁴¹ En «de aankondiging» moet inzake de gestelde eisen volledig zijn; zie de *Praktische Commentaar*, p. 55 en 56, en punt IV.2.d hiervoor.

⁴² De voorwaarden worden bepaald door de Commissie voor Erkenning en goedgekeurd door de minister van Openbare Werken; zie *Praktische Commentaar*, p. 1319 en 1320.

Ze zijn echter niet bekendgemaakt.

⁴³ M. SENELLE, *Commentaar op de Erkenningsreglementering*, 1983, p. D.2/135 e.v.

³⁷ Zie in dat verband de *Praktische Commentaar bij de Reglementering van de Overheidsopdrachten*, 5e uitgave, nrs. 55.1 e.v.

³⁸ Artikel 28.

der meer kan worden geweerd ook al zou hij voldoen aan de voorwaarden om de nodige afwijking te bekomen. Ons inziens is dit facultatief karakter niet verzoenbaar met het bindend karakter dat aan het karakter van verplichte be-

kendmaking van de te vervullen voorwaarden moet gegeven worden.

M. SENELLE

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 29 OKTOBER 1986

Voorzitter : de h. Stranard

Raadsheer-rapporteur : de h. Ghislain

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaten : mrs. Ossena Cantara en Van Ommeslaghe

1. Burgerlijke partij — Vrijsprekend vonnis — Hoger beroep — Taak van de appelrechter — 2. Strafvordering — Betekening — Vorm.

1. Op het ontvankelijk hoger beroep van de burgerlijke partij tegen een vrijsprekend vonnis moet de appelrechter, ook al is het vonnis wegens de tardiviteit van het hoger beroep van het openbaar ministerie definitief geworden, m.b.t. de civielrechtelijke vordering nagaan of het als misdrijf bestempelde feit dat aan die vordering ten grondslag ligt, bewezen is en of het de burgerlijke partij schade heeft berokkend.

2. In de gevallen waarin, in strafzaken, het exploit niet kan worden betekend overeenkomstig art. 35 Ger. W., dient de betekening verricht te worden overeenkomstig art. 37.

F. t/ C. e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 18 april 1986 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Verviers;

I. Op de voorziening van Antoine F., burgerlijke partij :

A. In zoverre de voorziening gericht is tegen het openbaar ministerie :

Overwegende dat eiser, burgerlijke partij, niet in kosten van de straffvordering is veroordeeld en dus geen hoedanigheid heeft om zich tegen het openbaar ministerie in cassatie te voorzien ;

Dat de voorziening niet ontvankelijk is ;

B. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de door eiser tegen de verweerder Michel L. ingestelde civielrechtelijke vordering :

Overwegende dat niet gebleken is dat eiser zijn voorziening heeft doen betekenen aan genoemde verweerder ;

Dat de voorziening niet ontvankelijk is ;

C. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing op de door eiser tegen de verweerder Philippe C. ingestelde civielrechtelijke vordering :

Over het middel : schending van artikel 202 van het Wetboek van Strafvordering en van het algemeen beginsel van

het gezag van het rechterlijk gewijsde in strafzaken,

doordat het vonnis, na het door eiser in zijn hoedanigheid van veroordeelde beklaagde ingestelde hoger beroep gegrond te hebben verklaard, hem van rechtsvervolgning te hebben ontslagen zonder verwijzing in de kosten, in de redengeving uitdrukkelijk te hebben vastgesteld dat de aansprakelijkheid voor het ongeval op de verweerder C. rustte, diens civielrechtelijke vordering alsmede die van de N.V. O. te hebben afgewezen, de correctionele rechtbank niet bevoegd verklaart om kennis te nemen van de civielrechtelijke vordering van eiser, omdat de vrijspraak van de verweerder C. wegens de laattijdigheid van het door het openbaar ministerie tegen hem ingestelde hoger beroep definitief was geworden, en doordat zodanige beslissing erop neer komt dat de correctionele rechtbank, waarbij het ontvankelijke hoger beroep van de eiser F. tegen verweerder aanhangig was, weigert uitspraak te doen over de eventueel aan hem toekomende vergoedingen op de enkele grond dat verweerder, beklaagde, was vrijgesproken van de hem ten laste gelegde feiten en dat die beslissing te zijnen aanzien definitief geworden was, zulks ofschoon de correctionele rechtbank in de redengeving van haar vonnis onderstreept dat de feiten werkelijk gepleegd zijn, misdrijven zijn en in rechtstreeks oorzakelijk verband staan met de door eiser geleden schade,

(...)

Overwegende dat de appelrechter, op het ontvankelijk hoger beroep van de burgerlijke partij tegen een vrijsprekend vonnis, ook al is dat ingevolge de laattijdigheid van het hoger beroep van het openbaar ministerie definitief geworden, wat de civielrechtelijke vordering betreft moet nagaan of het als misdrijf bestempelde feit, dat aan die civielrechtelijke vordering ten grondslag ligt, bewezen is en of het de burgerlijke partij schade heeft berokkend ;

Overwegende dat de correctionele rechtbank, na het door eiser zowel in zijn hoedanigheid van beklaagde als in die van burgerlijke partij ingestelde hoger beroep ontvankelijk te hebben verklaard, derhalve niet wettig kon beslissen dat ze niet bevoegd was kennis te nemen van de door eiser ingestelde civielrechtelijke vordering ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

III. Op de voorzieningen van Philippe C. en de N.V. O., burgerlijke partijen :

A. In zoverre de voorzieningen gericht zijn tegen de beslissing op de door de eisers tegen de verweerder Antoine F. ingestelde civielrechtelijke vorderingen :

Overwegende dat de eisers geen enkel middel aanvoeren ;

B. In zoverre de voorzieningen gericht zijn tegen de beslissing op de door de eisers tegen de verweerder Michel L. ingestelde civielrechtelijke vorderingen :

Overwegende dat de regels van de strafrechtspleging van toepassing zijn op de bij de strafrechter ingestelde civielrechtelijke vordering ; dat in strafzaken de betekening van het exploit dient te gebeuren overeenkomstig artikel 37 van het Gerechtelijk Wetboek in de gevallen dat het exploit niet overeenkomstig artikel 35 van dat wetboek kon worden betekend ;

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan blijkt dat de voorzieningen zijn betekend op de wijze, bepaald bij artikel 38 van het Gerechtelijk Wetboek, dat de strafzaken van het toepassingsgebied van dat artikel uitsluit, dat de betekening ervan niet regelmatig is ;

Dat de voorzieningen derhalve niet ontvankelijk zijn ;

Overwegende dat de door de eisers betreffende die civielrechtelijke vorderingen neergelegde memorie geen betrekking heeft op de ontvankelijkheid van de voorzieningen ; dat het Hof derhalve daarop geen acht vermag te slaan ;

(...)

NOOT-De betekening van exploit in strafzaken

1. De betekening van een exploit geschiedt normaal aan de persoon door het ter hand stellen van het afschrift van de akte aan de geadresseerde zelf. De betekening aan een rechtspersoon geschiedt door het ter hand stellen van het afschrift van de akte aan het orgaan of de aangestelde die krachtens de wet, de statuten of een regelmatige opdracht bevoegd is om het exploit, namens deze rechtspersoon, in ontvangst te nemen.

2. Kan de betekening niet worden gedaan aan de persoon, dan geschiedt ze aan de woonplaats of, bij gebreke van een woonplaats, aan de verblijfplaats van de geadresseerde en, voor een rechtspersoon, aan de maatschappelijke of de administratieve zetel.

Het afschrift wordt dan ter hand gesteld aan een bloedverwant, aanverwant, dienstbode of aangestelde van de geadresseerde.

3. Ingeval het exploit in strafzaken niet kan worden betekend hetzij aan persoon, hetzij aan de woon- of verblijfplaats, zal de betekening geschieden door afgifte van het exploit op het hoofdkantoor van de gerechtsdeurwaarders, waar dit bestaat, anders op het politiecommissariaat en, waar geen commissaris van politie is, aan de burgemeester, aan een schepen of aan een ambtenaar die daartoe opdracht heeft.

In de woonplaats of, bij gebreke van woonplaats, in de verblijfplaats van de geadresseerde wordt dan, onder gesloten omslag, een bericht achtergelaten waarin kennis wordt gegeven van de aanbieding van het exploit en van de plaats waar de geadresseerde het kan afhalen.

4. De betekening kan, in strafzaken, niet geschieden volgens de regels uiteengezet in artikel 38 van het Gerechtelijk wetboek, nl. door het achterlaten van een afschrift van het exploit onder gesloten omslag aan de woon- of verblijfplaats van de geadresseerde.

Deze vorm bepaald in artikel 38, zoals gewijzigd door de wet van 24 mei 1985, geldt alleen in civilibus.

Zie ook Cass., 14 en 15 oktober 1986, *R.W.*, 1986-87,

2117, en J.L., «Wetgeving in kort bestek», *R.W.*, 1985-86, 1524.

A. Vandeplas

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 2 FEBRUARI 1987

Voorzitter : de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur : de h. Caenepeel

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaat : mr. De Gryse

Arbeidsvoorziening — Zeelieden — Recht van verdediging — Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij — Intrekking van inschrijving.

Het beheerscomité van de Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij is niet verplicht, alvorens over de intrekking van de inschrijving van een zeeman te beslissen, de ingeschrevene de gelegenheid te geven zijn verweer mondeling uiteen te zetten en zelf zijn verklaringen te horen.

Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij t/ H.

Conclusie van de advocaat-generaal H. Lenaerts

Het cassatieberoep betreft de intrekking van de inschrijving van de verweerders in de Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij door het beheerscomité van de Pool. Het arbeidshof oordeelt dat het beheerscomité de inschrijving niet mag intrekken zonder de zeeman vooraf te hebben gehoord, althans daartoe te hebben opgeroepen.

In het eerste onderdeel van het middel voert eiser terecht aan dat artikel 15 van het koninklijk besluit van 9 april 1965 die verplichting niet inhoudt.

Het arbeidshof grondt zijn beslissing echter niet alleen op die bepaling, maar ook op het algemeen rechtsbeginsel betreffende het recht van verdediging.

Men zou de vraag kunnen stellen of dat rechtsbeginsel ten deze wel toepassing vindt. Het gaat immers niet om een beslissing van een rechtscollège, maar om een beslissing van een administratieve overheid.

Strekking van de rechtspraak van de Raad van State is zeker dat ook het bestuur de particulier de gelegenheid moet geven om zich tegenover een voor hem ongunstige beslissing te verdedigen. Daarbij laat de Raad zich dan kennelijk hoofdzakelijk leiden door wat naar zijn oordeel gedragsregelen van behoorlijk bestuur zijn. Maar of het Hof de Raad daarin helemaal kan volgen, is voor mij niet zo zeker. Het Hof kan alleen vernietigen wegens schending van rechtsregelen, d.z. naast de wetsbepalingen in de meest ruime zin de algemene rechtsbeginselen die het Hof als rechtsregel erkent. En dan lijkt het mij toch twijfelachtig of elke gedragsregel van behoorlijk functioneren die de Raad van State aan het bestuur oplegt, ook een rechtsregel vormt waarvan de schending tot cassatie door het Hof kan leiden.

Zeker bestaat geen algemeen rechtsbeginsel dat het recht van verdediging voor elke bestuurshandeling waarborgt ;

zelfs niet voor elke overheids-handeling die voor de particulier nadelig is of hem een voordeel ontnemt. Ten minste moet daarbij toch rekening worden gehouden met de aard en het voorwerp van de beslissing.

Zo zou de stelling kunnen worden verdedigd dat het recht van verdediging in acht moet worden genomen, wanneer het bestuur een sanctie of tuchtmaatregel oplegt. Maar de intrekking van de inschrijving is als zodanig geen sanctie of tuchtmaatregel. Artikel 14, § 2, van het koninklijk besluit van 9 april 1965 vermeldt allerlei redenen op grond waarvan het beheerscomité de inschrijving kan intrekken. En slechts één daarvan heeft betrekking op het wangedrag van de betrokkene en zou dus enigszins als een tuchtmaatregel kunnen worden aangemerkt. De inschrijving van verweerder werd bijvoorbeeld ingetrokken, omdat hij niet geslaagd was voor een examen, wat dus met sanctie of tucht niet te maken heeft.

Is de intrekking geen sanctie of tuchtmaatregel, dan zou het recht van verdediging eventueel op een andere grond kunnen worden verantwoord. Krachtens artikel 3 van de wet van 25 februari 1964 is de inschrijving in de Pool in beginsel een noodzakelijk vereiste om het beroep van zeeman op een Belgisch koopvaardij-schip uit te oefenen en arbeid aan boord van een schip in een Belgische haven te verrichten. De intrekking van zijn inschrijving tast dus fundamenteel de arbeidsvrijheid en het recht op arbeid van de zeeman aan. En daarop zou wellicht het recht van verdediging kunnen worden gegrond.

Het Hof dient echter op deze problematiek in deze zaken niet in te gaan. Want eiser betwist niet dat hij het recht van verdediging moet eerbiedigen. Het tweede onderdeel gaat integendeel ervan uit dat het desbetreffende algemeen rechtsbeginsel ook voor eiser geldt, wanneer hij de inschrijving van een zeeman intrekt. Alleen wordt aangevoerd - en terecht - dat dit rechtsbeginsel niet inhoudt dat de betrokkene noodzakelijk de gelegenheid moet worden gegeven zich *mondeling* te verdedigen en deze mondeling verdediging voor het beheerscomité zelf voor te dragen.

Het middel is dus gegrond.

Misschien kan nog enige twijfel bestaan over de vraag of eiser in deze zaken in de kosten kan worden veroordeeld met toepassing van artikel 1017, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek.

Deze bepaling geldt voor vorderingen in verband met o.m. de wetgeving bedoeld in artikel 580, waaronder de werkloosheidsverzekering valt. Nu gaat het in deze zaak wel niet om een beslissing omtrent het recht van de verweerdere op werkloosheidsuitkering. Opdracht van de Pool is niettemin de werkloosheidsverzekering van de zeelieden te verzorgen. Maar geldt op de specifieke kenmerken van de betrokken bedrijfstak is daaraan niet alleen een systeem van arbeidsbemiddeling gekoppeld - zoals voor alle werknemers - maar ook een regeling die van het zeemansvak een gesloten beroep maakt, wat bijvoorbeeld ook voor de havenarbeiders geldt. Beslissingen in verband met de inschrijving in de Pool zijn daarom voldoende nauw verbonden met de werkloosheidsverzekering om ook daarop artikel 1017, tweede lid, toe te passen.

Ik concludeer tot de vernietiging met veroordeling van eiser in de kosten.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 6 september 1984 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van artikel 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 9 april 1965 betreffende de Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij, dat is genomen ter uitvoering van artikel 4 van de wet van 25 februari 1964 houdende inrichting van een Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij, en van het algemeen rechtsbeginsel inzake eerbiediging van het recht van verdediging,

doordat het arrest, na vastgesteld te hebben «dat uit het voorgelegd dossier niet is gebleken dat (verweerder) gehoord werd omtrent de tegen hem ingeroepen feiten; dat evenmin een oproeping in dit verband wordt voorgelegd», overweegt «dat (eiser) ten onrechte stelt dat uit voormeld artikel 15 van het koninklijk besluit van 9 april 1965 niet mag worden afgeleid dat betrokkene vóór de beslissing van het beheerscomité dient te worden gehoord of minstens hiertoe opgeroepen, maar wel dat indien door de betrokkene een verklaring is afgelegd, getuigen zijn gehoord of verslagen voorhanden zijn, van deze documenten door het beheerscomité vóór zijn beslissing kennis dient te worden genomen; dat het horen van de betrokkene in casu een substantieel vormvereiste is, dat afgeleid is uit een algemeen rechtsbeginsel, te weten het recht van verdediging, en dat, zelfs bij stilzwijgen van de wet, dient te worden nagekomen; dat zulk stilzwijgen in casu niet eens kan worden ingeroepen, aangezien artikel 15 van het koninklijk besluit van 9 april 1965 alleszins voldoende duidelijk stelt dat de betrokkene verplicht dient te worden gehoord; dat tot geen intrekking van de inschrijving in de Pool door het beheerscomité kan worden beslist dan nadat de betrokkene kennis heeft gekregen van de feiten die tegen hem worden ingebracht en tevens de gelegenheid heeft gehad zijn verdediging voor te dragen»; het arbeidshof, op grond van de hierboven vermelde vaststellingen en overwegingen beslist «dat het beheerscomité (van eiser) bij het nemen van zijn beslissing van 14 maart 1983, zonder (verweerder) te worden gehoord te hebben of hem hiertoe te hebben opgeroepen, een substantieel recht van (verweerder) geschonden heeft, met het gevolg dat de bestreden beslissing van 14 maart 1983 nietig is en dan ook geen uitwerking kan hebben», en het hoger beroep van verweerder gegrond verklaart,

terwijl, eerste onderdeel, luidens artikel 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 9 april 1965 betreffende de Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij, inzake de intrekking van de inschrijving in de Pool «het beheerscomité beslist, na kennisneming van de ter zake opgestelde verslagen, van de opgenomen getuigenissen en van de verklaringen van de betrokkene»; voornoemde bepaling aan het beheerscomité van eiser niet oplegt verslagen op te stellen, getuigenissen op te nemen en de betrokkene te horen alvorens te beslissen over de intrekking van de inschrijving in de Pool, maar enkel van eventueel opgestelde verslagen, opgenomen getuigenissen en verklaringen van de betrokkene kennis te nemen alvorens te beslissen; het arrest derhalve, door uit artikel 15, eerste lid, van het koninklijk besluit van 9 april 1965 af te leiden dat het beheerscomité verplicht is de betrokkene te horen alvorens te beslissen over de intrekking van de inschrijving, aan genoemd artikel 15, eerste lid, een vereiste toevoegt dat er niet in vervat ligt, en derhalve deze bepaling schendt;

tweede onderdeel, het beheerscomité van eiser, alvorens te beslissen over de intrekking van de inschrijving in de Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij, evenmin verplicht is, op straffe van nietigheid van de beslissing, de betrokkene te horen op grond van het algemeen rechtsbeginsel van de eerbiediging van het recht van verdediging; dit beginsel immers inhoudt dat de betrokkene, tegen wie een maatregel wordt overwogen, de kans krijgt zijn standpunt uiteen te zetten, om een ongunstige beslissing te vermijden, en, bij gebreke van een uitdrukkelijke wettelijke bepaling die een persoonlijke verschijning van de betrokkene voorschrijft, het recht van de verdediging ook kan worden uitgeoefend door de mogelijkheid tot meedelen van schriftelijke opmerkingen; het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging de wetgever niet verbiedt de uitoefening van dit recht in een bepaalde materie te regelen, en voornoemd artikel 15, eerste lid, inhoudt dat het beheerscomité mag beslissen na kennisneming van de opgestelde verslagen, van de opgenomen getuigenissen en van de verklaringen van de betrokkene, doch niet bepaalt dat de betrokkene moet worden opgeroepen en gehoord vooraleer het beheerscomité mag beslissen; het arrest derhalve, in zoverre het beslist dat de beslissing van eiser van 14 maart 1984 nietig is omdat het beheerscomité van eiser bij het nemen van deze beslissing het recht van verdediging van verweerder zou hebben miskend, een verkeerde toepassing maakt van het algemeen rechtsbeginsel inzake het recht van verdediging en hierdoor dit algemeen rechtsbeginsel alsmede artikel 15 van het koninklijk besluit van 9 april 1965 schendt:

Overwegende dat het middel niet aanvoert dat de ingeschrevene in de Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij niet het recht heeft zich voor het beheerscomité van de Pool te verdedigen alvorens zijn inschrijving wordt ingetrokken; dat het alleen opkomt tegen de beslissing dat hij vooraf door het beheerscomité moet worden gehoord, althans opgeroepen;

Overwegende dat, krachtens artikel 4 van de wet van 25 februari 1964 houdende inrichting van een Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij, het beheerscomité van de Pool, binnen de perken en op de wijze zoals bepaald door de Koning, beslist over de inschrijving van de kandidaten bij de Pool, over de schorsing of de intrekking van deze inschrijving;

Dat het beheerscomité, wanneer het, met toepassing van artikel 14 van het koninklijk besluit van 9 april 1965 betreffende de Pool van de Zeelieden ter Koopvaardij, de intrekking van een inschrijving in de Pool beslist, krachtens artikel 15, eerste lid, van hetzelfde besluit «beslist, na kennisneming van de ter zake opgestelde verslagen, van de opgenomen getuigenissen en van de verklaringen van de betrokkene»;

Overwegende dat uit geen wettelijke bepaling of algemeen rechtsbeginsel volgt dat het beheerscomité van de Pool, alvorens over de intrekking van de inschrijving te beslissen, verplicht is de ingeschrevene de gelegenheid te geven zijn verweer mondeling uiteen te zetten en zelf zijn verklaringen te horen;

Dat het arrest derhalve ten onrechte beslist dat het beheerscomité van de Pool verweerder had dienen te horen, althans hem daartoe op te roepen, alvorens diens inschrijving in de Pool in te trekken;

Dat het middel gegrond is;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest, behalve in zoverre het uitspraak doet over de ontvankelijkheid van het hoger beroep en over de kosten; (...) gelet op artikel 1017, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek, veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 2 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté-Swinnen

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Bützler en Nelissen Grade

Burgerlijke rechtspleging — Dagvaarding — Termijn — Nietigheid t.a.v. een gedagvaarde partij — Gevolg t.a.v. de andere partijen.

Wanneer verscheidene partijen bij hetzelfde exploit worden gedagvaard, volgt uit de enkele omstandigheid dat de termijn van dagvaarding ten aanzien van een van hen niet is nageleefd, niet noodzakelijk dat de dagvaarding ook ten aanzien van de andere gedagvaarde partijen nietig is.

Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen t/ N.V. R. en D.

Gelet op het bestreden arrest, op 16 juli 1985 door het Arbeidshof te Antwerpen op verwijzing gewezen;

(...)

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt: 1. dat de dagvaarding om op 17 oktober 1978 voor de arbeidsrechtbank te verschijnen werd betekend op 5 oktober 1978 op de zetel van verweester waarvan de verweerder D. voorheen bestuurder was geweest; 2. dat deze laatste op 5 oktober 1978 in België noch woonplaats, noch verblijfplaats, noch gekozen woonplaats had;

Overwegende dat het arrest toepassing maakt van de artikelen 709, 710 en 862, eerste lid, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek en beslist dat, nu ten aanzien van verweerder D. de termijn van dagvaarding, als bedoeld in artikel 55 van het Gerechtelijk Wetboek, niet werd nageleefd, de dagvaarding nietig moet worden verklaard en «dat deze nietigverklaring slaat op het geheel van de dagvaarding; dat het hele exploit, dat één enkele proceshandeling uitmaakt, nietig dient te worden verklaard, ook in zoverre het gericht was tegen (verweester)»;

Overwegende dat, wanneer verscheidene partijen bij hetzelfde exploit worden gedagvaard, uit de enkele omstandigheid dat de termijn van dagvaarding ten aanzien van één van hen niet is nageleefd, niet noodzakelijk volgt dat de dagvaarding ook ten aanzien van de andere gedagvaarde partijen nietig is;

Overwegende dat het arrest, door de dagvaarding ten aanzien van verweester nietig te verklaren op de enkele grond dat de ten aanzien van verweerder vastgestelde nie-

normaal: aanwezigheid van partijen of
raadsman in RvSt niet voorgeschreven op straffe
van onontvankelijkheid.
1 uith: KB 22 juli 1981

tigheid «slaat op het geheel van de dagvaarding» en «dat het hele exploit één enkele proceshandeling uitmaakt», zijn beslissing niet naar recht verantwoordt ;
(...)

RAAD VAN STATE

7e KAMER — 26 FEBRUARI 1987

Voorzitter : de h. Tacq

Staatsraden : de h. Verschooten (rapporteur) en mevr. Vrints

Eerste auditeur : de h. De Coene

Vreemdelingen — Raad van State — Opschorting — Procedureregeling.

Ondanks het uitdrukkelijk voorschrift van art. 9, tweede lid, van het K.B. van 22 juli 1981 zijn ter terechtzitting noch de verzoekende partij, noch haar raadsman verschenen. De verschijning ter terechtzitting is een voorwaarde van ontvankelijkheid van het verzoek tot opschorting.

A. t/ Belgische Staat

Arrest nr. 27.592

Gezien het verzoekschrift ingediend op 8 januari 1987 namens A., van Nigeriaanse nationaliteit, door zijn raadsman, om eensdeels de vernietiging te vorderen van het hem op 6 januari 1987 betekend bevel om het grondgebied van het Rijk te verlaten, anderdeels de opschorting van de tenuitvoerlegging van dat bevel te verkrijgen ;

Overwegende dat vooraf dient te worden beschikt op het verzoek tot opschorting ;

Overwegende dat, ondanks het uitdrukkelijk voorschrift van artikel 9, tweede lid, van het koninklijk besluit van 22 juli 1981, tot regeling van de rechtspleging voor de afdeling administratie van de Raad van State in geval van beroep tegen de beslissingen bedoeld in de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, noch de verzoekende partij, noch haar raadsman, hoewel regelmatig opgeroepen, ter terechtzitting is verschenen ; dat de verschijning ter terechtzitting een voorwaarde is van ontvankelijkheid van het verzoek tot opschorting ; dat het onderhavige verzoek derhalve als niet-ontvankelijk afgewezen dient te worden,
(...)

NOOT—1. In de algemene procedureregeling voor de Raad van State vastgelegd in het B.R. van 23 augustus 1948 is de aanwezigheid van de partijen of van hun raadslieden niet voorgeschreven op straffe van onontvankelijkheid. De procedure is schriftelijk en er kunnen in beginsel geen procedureproblemen rijzen bij afwezigheid van de verzoekende partij of haar raadsman indien zij de bepaalde memories heeft neergelegd. Vanzelfsprekend is aanwezigheid steeds aan te raden. Er kunnen bv. vragen tot opheldering van de gegevens van het dossier door de staatsraad-rapporteur worden gesteld.

2. Van deze regel wordt uitdrukkelijk afgeweken in art. 9 van het K.B. van 22 juli 1981. De ratio legis is o.m. te vinden in het artikel zelf : het lid van het auditoraat moet in de gelegenheid zijn de vragen te stellen die nodig zijn voor zijn advies, dat moet worden uitgebracht zonder dat vooraf een verslag is opgesteld.

Ofwel zijn de partij en haar raadsman samen aanwezig, ofwel de raadsman alleen, op grond van het hem erkend vertegenwoordigingsrecht, maar in het tweede geval kan de Raad van State zo nodig bevelen dat ook de partij zelf ter zitting aanwezig zal zijn.

Over het K.B. van 22 juli 1981 zie men verder : W. Lambrechts, «De Vreemdelingenwet en de nieuwe, bijzondere procedureregeling voor de Raad van State», *R.W.*, 1981-82, 629-638.

W.L.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 19 DECEMBER 1986

Voorzitter : de h. Vanderhoeft

Raadsheren : de hh. Vandeplas (rapporteur), en Van de Velde

Advocaat-generaal : de h. De Swaef

Advocaat : mr. Maes

Opzettelijk toebrengen van verwondingen — Opzet.

De beklaagde maakt zich schuldig aan opzettelijke slagen en verwondingen als het slachtoffer ten gronde is gevallen ten gevolge van een opzettelijke handeling van de beklaagde en zich door die val verwond heeft aan glasscherven die op de vloer lagen.

Van O. t/ N.

Overwegende dat de beklaagde werd vervolgd ter zake dat hij op 11 juli 1983 te Lier opzettelijke slagen en verwondingen heeft toegebracht aan Frans Van O., slagen die voor deze persoon arbeidsongeschiktheid hebben meegebracht ;

Overwegende dat tijdens het onderzoek gebleken is dat deze verwondingen werden toegebracht toen de beklaagde in het café van Frans Van O. de andere herbergbezoekers uitdaagde om met hem te vechten ; dat de herbergier naar hem is toegegaan om hem tot kalmte aan te manen, maar dat hij door Willem N. werd vastgegrepen, op de grond viel en zich verwondde aan glasscherven die op de vloer lagen ;

Overwegende dat de eerste rechter ten onrechte deze feiten heromschreven heeft als onopzettelijke slagen en verwondingen ; dat het slachtoffer ten gronde is gevallen ten gevolge van een opzettelijke handeling van de beklaagde, dat deze weliswaar niet het oogmerk had om hem ernstig te verwonden ; maar dat deze verwondingen niettemin het rechtstreeks gevolg zijn van de opzettelijke daden van de beklaagde ;

Overwegende dat de feiten zoals omschreven in de oorspronkelijke dagvaarding dan ook bewezen zijn door het onderzoek ter terechtzitting ;

(...)

NOOT—*Het opzet bij opzettelijke slagen en verwondingen*

1. Door de heromschrijving van «onopzettelijke» in «opzettelijke» slagen en verwondingen komt in het bovenstaande arrest de vraag van het opzet bij de toepassing van de artikelen 392 en 398 Sw. centraal te staan.

Het misdrijf vereist noodzakelijkerwijze het oogmerk om iemand anders in zijn integriteit te raken (G. Schuind, *Traité pratique de droit criminel*, 4e ed., I, 377). Het opzet dient echter soepel te worden geïnterpreteerd. Geen werkelijke, vooropgesteld en duidelijk omschreven wil om door middel van slagen of daaruit vloeiende verwondingen iemand nadeel te berokkenen is vereist. Een ongedefinieerde wil tot schadeberokkening is voldoende (cf. G. Schuind, *o.c.*, I, 380).

2. Bij een opzettelijk misdrijf, schrijft G. Beltjens, heeft de dader tegelijkertijd de handeling en het nadeel dat daaruit voortvloeit of mogelijkerwijze kan voortvloeien gewild. Het is precies met het oog op dat (mogelijk) nadeel dat de dader gehandeld heeft. Het woord «opzettelijk» verwijst niet naar de handeling, maar naar het resultaat ervan, namelijk het nadeel of de schade veroorzaakt door de handeling. De strafbaarheid ontstaat bijgevolg zodra ook maar één enkele slag of verwonding is toegebracht (G. Beltjens, *Code pénal*, 481, 489; M.C.X. Goedseels, *Commentaire du Code pénal belge*, 2e ed., II, 589; J. Nypels en J. Servais, *Le Code pénal belge interprété*, II, 589).

Vereist is dat de dader desbewust schade heeft willen toebrengen aan het slachtoffer, maar het is niet onontbeerlijk dat de dader alle gevolgen van zijn handeling heeft gewild. Het toebrengen van schade door middel van slagen en verwondingen geschiedt weliswaar opzettelijk, maar alle gevolgen zijn daarom niet noodzakelijk gewild.

3. Het is natuurlijk niet omdat de dader handelde in een bui van opvliegendheid, in een plotselinge opwelling van gramschap of onder invloed van drank dat zijn daden meteen als onopzettelijk moeten worden bestempeld. Het motief, de drijfveer van de dader, de omstandigheden die zijn gemoedstoestand hebben beïnvloed, kunnen niet in aanmerking worden genomen om de kwalificatie van de feiten te wijzigen. Voldoende is dat de bedoeling aanwezig was iemand anders aan te tasten in zijn fysieke integriteit (J. Constant, *Manuel de droit pénal*, II, 98).

Het Hof van Beroep te Bergen oordeelde onlangs dat de afwezigheid van enig motief de bedoeling om een ander nadeel te berokkenen niet uitsluit en dat zulks reeds voldoende was om art. 392 Sw. toepasselijk te maken (Hof Bergen, 8 februari 1985, *J.T.*, 1985, 593).

4. Uit het voorafgaande mag niet worden afgeleid dat er geen intentioneel element meer vereist is; integendeel, het blijft een van de hoofdbestanddelen van het misdrijf (cf. A. De Nauw, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, 94) en de strafrechter moet wel degelijk het bestaan daarvan vaststellen (M.C.X. Goedseels, *o.c.*, II, 138).

Er is echter geen bijzonder opzet nodig. Voldoende is vast te stellen dat de dader willens en wetens heeft gehandeld en dat hij also het risico op zich heeft genomen van de schadelijke gevolgen die zijn handelingen meebrachten, zelfs indien hij alle gevolgen niet heeft gewild of zelfs niet heeft kunnen voorzien.

Is het oogmerk bewezen, dan dient de strafrechter na te

gaan of de dader niet met voorbedachte rade heeft gehandeld.

5. Of het slachtoffer een buitenstaander is, een voorbijganger of een toeschouwer, maakt geen verschil bij de toepassing van de artt. 392 en 398 Sw. Ten deze ging het om een herbergier die beletten wou dat de ruzie met andere klanten ontaarde in een fikse vechtpartij.

De dader heeft opzettelijk de herbergier vastgegrepen en geduwd, gestoten of gedrukt zodat deze op de grond is gevallen en zich verwond heeft aan de scherven van bierglazen die op de grond waren gevallen. Hij heeft waarschijnlijk niet vermoed dat de herbergier snijwonden zou oplopen, maar als wordt aangenomen dat hij hem opzettelijk heeft afgeduwd of weggedrukt moet ook worden aangenomen dat hij de strafrechtelijke verantwoordelijkheid draagt van alle verwondingen veroorzaakt door de ongelukkige val.

D. Merckx

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 13 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Van Malderen

Raadsheren: de hh. Winnen (rapporteur) en Delvoie

Advocaat-generaal: de h. Vanosmael

Advocaten: mrs. Cauwe en Duerinck loco Van Helshoecht

Inkomstenbelastingen — Bezwaarschrift — Indiening — Datum.

Als een bezwaarschrift aangetekend verzonden is op 29 april, dient redelijkerwijze te worden aangenomen dat het op 30 april zijn bestemming bereikt heeft.

Van W. t/ Belgische Staat

Overwegende dat de bestreden aanslag gevestigd werd in de onroerende voorheffing voor het aanslagjaar 1979 onder artikel 939.863;

Overwegende dat de Administratie opwerpt dat het bezwaarschrift gedagtekend op 29 april 1980 wegens te late indiening niet ontvankelijk is omdat het pas, luidens de ontvangststempel van de Administratie op de brief aangebracht, door de bevoegde gewestelijke directeur op 2 mei 1980 ontvangen werd;

Overwegende dat rekwirant ter openbare terechtzitting, zonder verzet vanwege de Administratie, het bewijs van de aangetekende verzending van het bezwaarschrift neerlegt waaruit blijkt dat het bezwaarschrift over de post op dinsdag 29 april 1980 verzonden werd; dat redelijkerwijze dient te worden aangenomen dat het bezwaarschrift op woensdag 30 april 1980, laatste nuttige dag, zijn bestemming bereikte en dus tijdig werd ingediend; dat het bezwaarschrift derhalve ontvankelijk is; dat geen rekening kan worden gehouden met de dagstempel — 2 mei 1980 — van de Administratie, die zeer waarschijnlijk werd aangebracht na hervatting van de werkzaamheden na een wettelijke feestdag, die van 1 mei 1980, op de laatst binnengekomen stukken van 30 april 1980;

Overwegende dat het trouwens opvalt dat op onaanvaardbare wijze, aangezien het een procedurestuk betreft, de postzegels met datumstempel van de omslag werden weggeknipd zodat alle controle uitgesloten wordt; dat een belastingplichtige hiervan geen nadelige gevolgen moet ondervinden;

Overwegende dat hoe dan ook rekwirant duidelijk bewijst op 29 april 1980 een bezwaarschrift bij aangetekende zending te hebben verstuurd zodat het stuk zonder twijfel op 30 april 1980 is toegekomen;

Overwegende dat ten gronde niet betwist wordt, en door rekwirant voldoende bewezen is, dat het appartement waarvoor de betwiste aanslag in de onroerende voorheffing gevestigd werd gedurende het hele jaar 1979 onproductief is geweest doordat het gedurende het hele jaar niet in gebruik is genomen, niet gemeubileerd was en geen inkomsten heeft opgebracht; dat derhalve door de betrokkene volledig voldaan werd aan de voorwaarden gesteld door artikel 9, § 1, 1°, W.I.B.; dat het beroep gegrond is;

(...)

HOF VAN BEROEP TE GENT

9e KAMER — 10 APRIL 1987

Voorzitter: de h. De Wulf

Raadsheren: de hh. Van Avermaet en Staessens

Advocaten: mrs. Leclef en Volckaert

Koop — Uitlegging — Art. 1602 B.W. — Bestelbon — Verkoop van wijn (K.B. nr. 58 van 20 december 1934).

De op een bestelbon door de verkoper aangebrachte vermeldingen moeten worden uitgelegd tegen de verkoper (art. 1602 B.W.) inzonderheid wanneer hij als wijnhandelaar in strijd met het K.B. nr. 58 van 20 december 1934 betreffende de wijn en oenologische produkten misleidende aanduidingen gebruikt betreffende de herkomst van de wijn.

F. t/ N.V. C.

1. De feiten die ten grondslag liggen aan de blijvende betwisting tussen partijen, zijn door de eerste rechter omstandig, volledig en juist uiteengezet en, nu partijen daarentrent geen opmerkingen maken, kan worden volstaan met dienaangaande naar het bestreden vonnis te verwijzen.

2. In het licht van deze vaststaande feiten en van de overgelegde stukken komt de stelling van appellant dat «Cuvée de Saint-Honge Bourgogne A.C. 1978» besteld en verkocht werd, volstrekt onbewezen voor.

Bij het nazien van de door hem per 19 januari 1981 opgestelde en door geïntimeerde ondertekende bestelbon blijkt dat 316 flessen «Cuvée Pascaline de Saint-Honge A.C.» van het jaar 1978 werden verkocht en een zelfde hoeveelheid «Cuvée Charles de Saint-Honge A.C.» en «Cuvée Joséphine de Saint-Honge A.C.» van dezelfde jaargang.

De vermelding «Bourgogne A.C.» of «Bourgogne» komt op de bon niet voor, hetgeen door appellant in zijn laatste conclusie overigens zelf benadrukt wordt.

Volgens zijn eigen uitleg heeft hij op 28 april 1981 wijnen geleverd met etiketten waarop de «melding A.C. (appellation contrôlée)» op de benaming «Bourgogne» slaat en niet op de benaming «Cuvée de Saint-Honge».

Zijn in zijn voorlaatste conclusie ingeroepen stuk nr. 9 biedt geen enkel bewijs omtrent hetgeen in werkelijkheid besteld en verkocht werd. Het bewijst wel dat de tekst van de etiketten der door hem op 28 april 1981 geleverde wijnen, althans wat de botteling ervan betreft («mis en bouteille par Bernard de Saint-Honge»), niet met de waarheid strookt en dat de geleverde wijnen in werkelijkheid gebotteld worden door de S.A. Liger-Belair.

3. Ten onrechte verwijt appellant de eerste rechter toepassing gemaakt te hebben van art. 1602 B.W. en tevergeefs vordert hij ter zake toepassing van art. 1157 B.W.

Hij kan de eerste rechter niet tegenspreken waar deze erop gewezen heeft dat de op bestelbon en etiketten voorkomende benamingen cuvée Pascaline, Charles en Joséphine de Saint-Honge slechts merknamen zijn en geen officiële benamingen van oorsprong die wettelijke bescherming genieten en als zodanig opgenomen werden in de lijst van Franse wijnbenamingen die in het Belgisch Staatsblad (27 november 1951, 8423) werd bekendgemaakt.

Hij betwist niet en zou ook niet kunnen betwisten dat de door hem ingeroepen bestelbon geen benaming van herkomst van de verkochte wijnen aanduidt en, gelet op de vermelding «A.C.» naast de merknaam, ook niet verduidelijkt welke herkomstbenaming gecontroleerd werd, terwijl de etiketten van de geleverde wijnen daarentegen duidelijk en ondubbelzinnig de vermelding bevatten «Appellation Bourgogne Contrôlée».

Nu hij zich verbonden heeft tot levering van cuvée Pascaline, Charles en Joséphine de Saint-Honge A.C., zonder meer, kan dit zeker niet beschouwd worden als een beding dat «voor tweeërlei zin vatbaar is», zodat er geen grond tot toepassing van art. 1157 B.W. is. Op zichzelf is dit beding voor geen zinnige uitleg vatbaar en het hof stelt vast dat appellant de door hem vooropgezette uitlegging ook niet kan staven aan de hand van gebruiken die in de wijnhandel gangbaar zijn.

Gelet op het geheel van de vermeldingen van de bestelbon, met inbegrip van de in het hoofd ervan afgedrukte, en in acht genomen de strenge voorschriften van art. 6 van het K.B. nr. 58 van 20 december 1934 dat aanduidingen verbiedt op in de handel gebruikte documenten welke kunnen misleiden omtrent de herkomst van de wijn, heeft de eerste rechter terecht en oordeelkundig toepassing gemaakt van art. 1602 B.W., dat de verkoper ertoe verplicht duidelijk te verklaren waartoe hij zich verbindt, hetgeen appellant bij het sluiten der overeenkomst kennelijk niet heeft gedaan. Zijn duister beding moet diensgevolge tegen hem uitgelegd worden.

Hetgeen waartoe hij zich verbond is niet alleen duister en, wat de herkomst van de verkochte wijn betreft, misleidend ingevolge de door hem in de bestelbon vermelde omschrijving van de koopwaar, maar tevens ingevolge de in het hoofd daarvan aangeduide omschrijving van zijn handel, die in het bestreden vonnis terecht als erg misleidend wordt aangemerkt.

De vermeldingen «Grands vins de Bourgogne» en «Négociants-Eleveurs à Nuits-Saint-Georges» en de prijs (490 fr. per fles) zijn mede zo dat ze de zienswijze staven

dat appellant een op het grondgebied der gemeente Nuits-Saint-Georges geteelde kwaliteitswijn heeft aangeboden en niet een versneden Bourgogne, zonder meer.

Daar anderzijds vaststaat dat appellant zijn verplichting tot levering van zulke kwaliteitswijn niet heeft nageleefd, kan geïntimeerde niet gehouden zijn tot betaling van de overeengekomen prijs, zodat de vordering van appellant door de eerste rechter terecht werd afgewezen;

(...)

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

3e KAMER — 19 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Lannie

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Baek en Van Hertbruggen

Advocaat-generaal: mevr. De Jaeger

Advocaten: mrs. Clinck en Goemans

Arbeidsovereenkomst — Schepelingen — 1. Toepasselijke wet — 2. Einde — Ziekte — Ontscheping — Vergoeding — 3. Conversie — Voorwaarden.

1. De overeenkomst waarbij een zeeman zich tegenover een reder verbindt om arbeid te presteren aan boord van een zeeschip tijdens een zeereis, wordt beheerst door de wet van 5 juni 1928 betreffende de arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst.

2. De arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst eindigt zonder vergoeding voor de zeeman, o.m. wanneer hij ontscheept wegens ziekte of verwonding.

3. Opdat een arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst kan worden geconverteerd in een gemeenrechtelijke arbeidsovereenkomst, is vereist dat aan de bestaande arbeidsrelatie geen einde is gekomen en dat de zeeman in dienst blijft voor andere prestaties dan de dienst op een zeeschip tijdens een zeetocht.

N.V. N. t/ M.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van 15 januari 1979 van geïntimeerde ertoe strekte vanwege appellante betaling te bekomen van het bedrag van 4.393.689 fr., overeenstemmend met het inkomen van drie jaar, en dit wegens de wederrechtelijke verbreking van het dienstcontract door appellante: voor zoveel nodig dit dienstcontract ten laste van appellante en in het voordeel van geïntimeerde ontbonden te doen verklaren, minstens de eenzijdige en wederrechtelijke verbreking door de rechtbank te doen vaststellen;

Overwegende dat in het bestreden vonnis, nadat de eerste rechter zich, met verwijzing naar de tekst van artikel 108 van de wet van 5 juni 1928, bevoegd had verklaard voor de geschillen tussen reder en kapitein, aan de geïntimeerde een opzeggingsvergoeding ten bedrage van 2.318.891 fr. werd toegekend, overeenstemmend met het inkomen van negentien maanden;

(...)

Overwegende dat toen de geïntimeerde op 10 augustus

1976 dienst nam bij appellante als eerste stuurman, geen geschrift ter zake werd opgesteld;

Overwegende dat de tewerkstelling geduurd heeft, in de versie van appellante, tot 6 februari 1978, datum waarop geïntimeerde in Panama van boord is gegaan wegens ziekte, en, in de versie van geïntimeerde, tot 15 november 1978, datum waarop appellante hem een tewerkstelling als eerste officier aanbood, terwijl hij voordien als kapitein had gevaren op de «Maaskade» en als toegevoegd kapitein op de «Maaskant» wat twijfelachtig is aangezien op het zeemansboekje «Kap. supp.» een overschrijving is van «1° off.»;

Overwegende dat uit het voorgebrachte zeemansboekje en de ziekteattesten is gebleken dat de geïntimeerde gedurende de hele periode van tewerkstelling alleen prestaties heeft geleverd op zee, behoudens periodes van ziekte of vakantie zoals meer bepaald vanaf 6 februari 1978 tot 1 december 1978;

Overwegende dat, nu de overeenkomst tussen partijen een overeenkomst was waarbij de geïntimeerde zich tegenover appellante verbonden heeft om arbeid te presteren aan boord van een zeeschip tijdens een zeetocht, het moeilijk lijkt de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten toepasselijk te verklaren op de relatie tussen een reder en een kapitein.

Overwegende dat de wet van 3 juli 1978 niet van toepassing is op de arbeidsovereenkomsten voor zeelieden, omdat de arbeidsvoorwaarden, de gebruiken en de gewoonten eigen aan de zeelieden niet toelaten dat ze met de andere werknemers worden gelijkgesteld (zie Blanpain R., *De Wet op de Arbeidsovereenkomsten*, blz. 70).

Overwegende dat de geïntimeerde, om aanspraak te maken op de hoedanigheid van bediende met toepassing van de wet van 3 juli 1978, in belangrijke mate steunt op het arrest van 8 november 1984 van het Arbeidshof te Antwerpen, waarin aan zes kapiteins ter lange omvaart de hoedanigheid van bediende is toegekend;

Overwegende dat nochtans in dat arrest duidelijk is gezegd dat het weliswaar de bedoeling van de partijen was in de loop van hun arbeidsrelatie te varen en te laten varen, waarbij het beginsel van artikel 15 van de wet van 5 juni 1928 werd gehuldigd, en dat dient te worden besloten dat, voor het verleden, de arbeidsrelatie tussen de reder en deze kapiteins in haar uitvoering alle kenmerken had van een arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst;

Overwegende dat verder in dat arrest is geoordeeld dat, aangezien de reder gedurende een al te lange periode zijn verbintenis om te laten varen aan boord van schepen van zijn vloot ten opzichte van de kapiteins niet was nagekomen en niet meer kon nakomen doordat hij zijn vloot had verkocht, onmogelijk nog verder staande kon worden gehouden, bij ontstentenis van een essentieel vereiste, dat de arbeidsrelatie nog verder in overeenstemming te brengen was met de grondbeginselen van artikel 15 van genoemde wet;

Overwegende dat tenslotte in dit arrest werd beslist dat de arbeidsrelatie op het ogenblik van het ontslag beheerst werd door het gemene recht inzake arbeidsovereenkomsten;

Overwegende dat een dergelijke situatie zich echter niet heeft voorgedaan in de relatie tussen appellante en geïntimeerde, aangezien gedurende de hele periode van tewerkstelling, behoudens ziekte of vakantie, steeds en alleen

prestaties op zee werden geleverd ;

Overwegende dat, terwijl artikel 15 van de wet van 5 juni 1928 bepaalt dat elke overeenkomst krachtens welke de zeeman zich tegenover de reder verbindt om aan boord van een schip te dienen tijdens de zeetocht van dit schip, een arbeidsovereenkomst is wegens scheepsdienst, artikel 16 van dezelfde wet bepaalt dat elke overeenkomst gesloten tussen reder en zeeman die niet beantwoordt aan de voorwaarden gesteld door artikel 15, door het gemene recht inzake arbeidsovereenkomsten wordt beheerst ;

Overwegende dat in verband met de draagwijdte van de artikelen 15 en 16 uit de voorbereiding van de wet te verneemen valt dat artikel 15 geenszins als vereiste stelt dat het moet gaan om een overeenkomst voor een bepaald schip en voor een bepaalde reis, zodat een overeenkomst voor onbepaalde duur waarbij telkens wordt bepaald op welk schip en voor welke zeetocht zal worden gevaren, volkomen aan de voorwaarden van artikel 15 beantwoordt ;

Overwegende dat in dezelfde parlementaire voorbereiding te lezen valt dat een overeenkomst wegens scheepsdienst tussen een reder en een zeeman gesloten, op een gegeven ogenblik een der kenmerken van een contract wegens scheepsdienst kan verliezen en in een gewone arbeidsovereenkomst kan worden omgezet wat geregeld is door artikel 16 ;

Overwegende dat een dergelijke uitzonderlijke situatie zich kan voordoen wanneer een kapitein die tot dan toe gevaren heeft op een schip, walkapitein wordt, of wanneer een kapitein op wachttijd wordt gesteld zonder dat de rederij de mogelijkheid heeft hem verder het bevel over een schip toe te kennen (Arbh. Antwerpen, 8 november 1984) ;

Overwegende dat de overgang van het eigen stelsel van de zeelieden vervat in de wet van 5 juni 1928 naar het stelsel van het landrecht vervat in de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, nochtans aan bepaalde voorwaarden gebonden is ;

Overwegende dat aan de relatie tussen de reder en de zeeman geen einde gekomen mag zijn en de reder, na het verstrijken van de dienst op zee op een schip tijdens een zeetocht, de zeeman in dienst moet hebben gehouden voor andere doeleinden dan het verstrekken van dienst op een zeeschip tijdens een zeetocht ;

Overwegende dat ter zake aan deze voorwaarden van de overgang van zeedienst naar landrecht, ten einde het statuut van bediende te verwerven, door geïntimeerde niet werd voldaan ;

Overwegende dat aan de overeenkomst tussen partijen een einde was gekomen bij de ontschepping van geïntimeerde, op zijn verzoek, wegens ziekte op 6 februari 1978 in Panama (artikel 89, 5°, van de wet van 5 juni 1928), zodat de geïntimeerde niet in dienst is gehouden door appellante ;

Overwegende dat de geïntimeerde bovendien voor de appellante geen andere dienst heeft verricht en hij zelf in zijn inleidende dagvaarding akkoord lijkt te gaan met de vaststelling dat hij na de ontschepping arbeidsongeschikt was wegens ziekte tot 1 oktober 1978, en met vakantie vanaf 2 oktober 1978 tot 1 december 1978 ;

Overwegende dat uit geen enkel gegeven van het dossier is gebleken dat het in de bedoeling van partijen gelegen zou hebben aan geïntimeerde enig ander werk toe te vertrouwen dan zeedienst, waarvoor hij aanvankelijk was aangeworven op 10 augustus 1976 ;

Overwegende dat partijen het erover eens zijn, gelet op de manier waarop door geïntimeerde gepresteerd werd, dat de arbeidsovereenkomst kan worden gekwalificeerd als aangegaan voor onbepaalde duur, wat volkomen beantwoordt aan de voorwaarden van artikel 15 van de wet van 5 juni 1928, en waartoe de mogelijkheid geboden is door de artikelen 26, 89 en 92 van dezelfde wet ;

Overwegende dat de arbeidsrelatie tussen partijen wellicht beter kan worden omschreven als van doorlopende aard en in de praktijk bestond in meerdere reizen op verschillende schepen tot de uiteindelijke ontschepping in Panama ;

Overwegende dat, waar aanvankelijk geen geschrift werd opgesteld van de overeenkomst, elke zeereis genoteerd werd in het zeemansboekje, waarbij de aanmonstering onder meer vermeldt de naam van het schip, de scheepsrang, de aard van de reis, en waarin de stempel van de waterschout of de consul voorkomt, waardoor de overeenkomst kracht van wet krijgt.

Overwegende dat uit deze gegevens dient te worden afgeleid dat de overeenkomst beantwoordt aan de bepalingen van de artikelen 15, 26 en 28 van de wet van 5 juni 1928 en dus een arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst is.

Overwegende dat bijgevolg de beschouwingen van de eerste rechter betreffende de proeftermijn, de opzegtermijn en de verbrekingsvergoeding, waarbij verwezen wordt naar de wet van 3 juli 1978, volkomen irrelevant zijn, daar de vermelde wet ter zake geen toepassing vindt ;

Overwegende dat, daar de overeenkomst tussen partijen een overeenkomst wegens scheepsdienst is, aan deze overeenkomst door ontschepping van geïntimeerde wegens ziekte op 6 februari 1978 een einde is gekomen (art. 89, 5°, van de wet van 5 juni 1928).

Overwegende dat bij het ten einde komen van de overeenkomst door de ontschepping wegens ziekte, geen recht op enige vergoeding in het voordeel van de zeeman in de wet is bepaald ;

Overwegende dat, nu aan de overeenkomst een einde is gekomen wegens ontschepping om reden van ziekte, elke betwisting vervalt aangaande contractbreuk wegens wijziging van arbeidsvoorwaarden of degradatie van kapitein naar eerste officier, of wegens ontslag om welke andere reden ook ;

Overwegende dat ten overvloede kan worden gesteld dat appellante geen fout of contractbreuk ten laste kan worden gelegd, aangezien zij slechts na beëindiging van de arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst ingevolge artikel 89, 5°, een nieuwe zodanige overeenkomst aan geïntimeerde heeft voorgesteld, waarop deze echter niet is ingegaan ;

Overwegende dat alleen dient te worden vastgesteld dat de arbeidsovereenkomst wegens scheepsdienst op regelmatige wijze ten einde is gekomen, zonder recht op enige vergoeding voor geïntimeerde ;

Overwegende dat de vordering van geïntimeerde, steunende op een arbeidsovereenkomst voor bedienden, moet worden afgewezen ;

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE LEUVEN**7e KAMER — 15 OKTOBER 1986**

Voorzitter : mevr. Van Bruystegem

Rechters : mevr. Schollen en de h. Debrye

Advocaten : mrs. Rooman loco Hoschet, Jeurissen en Janssens

Erfdienstbaarheid — Recht van uitweg — Ligging — Verkrijging door verjaring — Art. 684 B.W. — Overgangrecht — Bezitsvordering.

Vóór de inwerkingtreding van de wet van 1 maart 1978 konden de modaliteiten van een recht van uitweg verkregen worden door verjaring, zodat een bezitsvordering betreffende die modaliteiten mogelijk was indien er een titel was, wat het geval was als het heersende erf ingesloten was.

Art. 684, tweede lid, B.W. houdt sedert de inwerkingtreding van de wet van 1 maart 1978 weliswaar in dat de ligging van een uitweg niet door verjaring verkregen kan worden, maar heeft geen terugwerkende kracht. Dat brengt mee dat de eigenaar van een ingesloten erf zich voor een bezitsvordering met betrekking tot de ligging van de uitweg kan beroepen op een reeds vóór 1 maart 1978 verkregen verjaring.

Robert en Christiane V. t/ R.-Van H. en Romanus V.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering werd ingesteld bij dagvaardingsexploot van 30 april 1982 door de echtgenoten R.-Van H. in hun hoedanigheid van wettelijke beheerders over de goederen van hun minderjarige zoon Bjorn R., geboren op 8 juni 1968;

dat deze laatste eigenaar is van een perceel grond nr. 118 te Z. (...);

dat Romanus V. tot eind 1981, begin 1982 pachter was van dit perceel en dit volgens hem sinds 1962;

dat het aanpalende perceel 117 N, dat ligt aan de steenweg naar S., toebehoorde aan de echtgenoten Romanus V. en Leontina V. die thans gescheiden zijn; dat zij dit bij akte verleden voor notaris B. schonken aan hun twee kinderen Robert V. en Christiane V., terwijl Romanus V. een levenslang recht van gebruik en bewoning behield;

dat het perceel nr. 118 aan de overzijde paalt aan het goed nr. 121 g dat aan de echtgenoten R.-Van H. toebehoort, perceel dat langs een weg paalt aan de Vossekotstraat;

Oorspronkelijke vordering van R.-Van H. q.q. en bestreden vonnis

Overwegende dat de echtgenoten R.-Van H., optredend in de hierboven vermelde hoedanigheid, stellen dat het perceel nr. 118 ingesloten is en steeds uitweg heeft gehad over het perceel nr. 117 N, thans toebehorende aan appellanten;

dat evenwel einde maart 1982 de partijen V. de uitweg zouden afgesloten hebben door het plaatsen van palen en een draadafspanning; dat zij overeenkomstig art. 1370 Ger. W. een reintegrande instellen tegen de begane feitelikheden en vorderen dat de partijen V. veroordeeld worden om alle hindernissen weg te ruimen die de uitweg verhinderen en deze in zijn oorspronkelijke staat te herstellen (...);

Overwegende dat de Vrederechter van het kanton Diest op 6 februari 1984 vonnis velde waarin gezegd wordt dat: het perceel nr. 118 van Bjorn R. ingesloten is; de vordering ook kan worden ingesteld tegen Romanus V. indien bewezen wordt dat hij meewerkte aan de afsluiting van de uitweg; de echtgenoten R.-Van H. mogen bewijzen dat de door hen bedoelde uitweg over perceel 117 N reeds meer dan dertig jaar bestaat; art. 684, tweede lid, B.W. een vordering waarvan sprake in art. 1370 Ger. W. niet in de weg staat; het zonder belang is te onderzoeken of de wet van 1 maart 1978, waardoor de artikelen 682 en volgende van het Burgerlijk Wetboek werden gewijzigd, al dan niet toepasselijk is op gedingen die na de inwerkingtreding van die wet aanhangig zijn gemaakt; voldaan moet zijn aan punt 7 van art. 1370 Ger. W. opdat de vordering toegelaten kan worden; nu het bewijs daarvan nog niet geleverd is, de echtgenoten R.-Van H. tot getuigenbewijs toegelaten worden;

dat in het beschikkende gedeelte van het vonnis niets gezegd wordt over de ontvankelijkheid van de vordering, maar eisers, de echtgenoten R.-Van H. toegelaten worden tot het bewijs van twee feiten met getuigen, een eerste feit dat tot doel heeft te bewijzen dat ten voordele van het goed nr. 118 minstens sedert 1948 uitweg genomen is over het perceel nr. 117 N, en een tweede feit dat tot doel heeft te bewijzen dat de uitweg minder dan een jaar vóór 30 april 1982 werd afgesloten door de partijen V.;

dat de partijen V. tot tegengetuigenverhoor toegelaten werden op dezelfde dag en plaats als het getuigenverhoor; dat de uitspraak over de kosten aangehouden werd en het vonnis uitvoerbaar verklaard werd;

Ten gronde

Overwegende dat appellanten tegen dit vonnis beroep aantekenen omdat: de bezitsvordering niet ontvankelijk verklaard mocht worden, gelet op art. 684, tweede lid, B.W.; de feiten die door getuigen bewezen mogen worden, dubbelzinnig zijn en geen basis kunnen vormen voor een oordeelkundige beslechting van het geschil; de door eerste en tweede geïntimeerde bedoelde uitweg, nl. gelegen links op het perceel nr. 117 N, gezien vanop de steenweg naar S., nooit heeft bestaan; er volgens hen op die plaats tussen de percelen 118 en 117 N steeds een afsluiting heeft gestaan en er derhalve door hen geen feitelijkheid werd begaan erin bestaande dat ze aldaar een uitweg zouden hebben afgesloten; het strijdig is met art. 921 Ger. W. het tegengetuigenverhoor op te leggen terzelfder tijd als het getuigenverhoor;

Overwegende dat het incidenteel beroep van eerste en tweede geïntimeerde slechts tot doel heeft het bestreden vonnis te wijzigen voor zover het de oorspronkelijke vordering niet uitdrukkelijk ontvankelijk verklaarde;

dat het incidenteel beroep van Romanus V. ertoe strekt de oorspronkelijke vordering ongegrond te horen verklaren.

Overwegende dat art. 1370 Ger. Wetboek de toelaatbaarheidsvereisten beschrijft voor het instellen van een bezitsvordering;

1° Het moet gaan om onroerende goederen of onroerende rechten die verkregen kunnen worden door verjaring.

Overwegende dat appellanten niet betwisten dat vóór 1 maart 1978 de rechtspraak en rechtsleer aanvaardde dat een bezitsvordering mogelijk was voor een conventioneel recht van overgang, wanneer het bestaan ervan bleek uit een titel,

maar ook voor het wettelijk recht van uitweg voor ingesloten percelen (noodweg), daar in zo'n geval de titel uit de wet voortspuit namelijk uit artikel 682 B.W. (Derine, Van Neste en Vandenbergh, *Beginnelen van Belgisch Privaatrecht, Zakenrecht*, I, B, nr. 407; J. Kokelenberg, «De privaatrechtelijke erfdienstbaarheden», *T.P.R.*, 1983, 116 tot 122; M. Hanotiau, «La réintégrand, ou la maxime 'Spoliatus ante omnia restituendus'», noot bij Cass., 18 december 1975, *R.C.J.B.*, 1979, 94; Derine en Hamelink, «Overzicht van rechtspraak 1973-1979 — Zakenrecht», *T.P.R.*, 1981, 228 e.v., nr. 134);

dat een erfdienstbaarheid van uitweg en overgang weliswaar een niet-voortdurende erfdienstbaarheid is en derhalve niet verkregen kan worden door verjaring (art. 691 B.W.), maar de vroegere rechtspraak en rechtsleer aanvaardde dat de modaliteiten van dergelijke rechten van overgang en van uitweg wel door verkrijgende verjaring verkregen konden worden, zodat ook bezitsvorderingen betreffende deze modaliteiten mogelijk werden geacht, op voorwaarde dat er een titel is;

Overwegende dat in casu de eerste rechter terecht oordeelde dat het perceel nr. 118 ingesloten is; dat het in 1982 weliswaar aangekocht werd door Bjorn R. wiens ouders eigenaars zijn van een aanpalend perceel nr. 121 g; dat zulks niet wegneemt dat de twee percelen aan twee verschillende rechtspersonen toebehoren; dat er geen onverdeeldheid of vrijwillige creatie van ingeslotenheid is; dat het perceel ook vóór de aankoop door Bjorn R. ingesloten was; dat het vóór 1982 werd bewerkt of gebruikt door derde geïntimeerde die tevens eigenaar was van het aanpalend perceel 117 N zodat hij misschien geen behoefte had aan een uitweg naar de openbare weg, maar zulks niet wegneemt dat het perceel ingesloten was;

dat de titel van de erfdienstbaarheid in casu dan ook gelegen is in de wet zelf (art. 682 B.W.);

Overwegende dat de wet van 1 maart 1978 de artikelen 682 tot 685 in verband met het recht van uitweg op verschillende punten heeft gewijzigd;

dat art. 684, tweede lid, B.W. sindsdien bepaalt dat men zich op geen verjaring kan beroepen, hoelang de uitweg ook moge hebben bestaan; dat, hoewel deze bepaling is ingeschreven in een artikel dat hoofdzakelijk het tenietgaan van de noodweg behandelt, en in tegenstelling met hetgeen de eerste rechter hieromtrent oordeelde, de parlementaire voorbereiding niet de minste twijfel laat omtrent de draagwijdte van deze tekst; dat in het verslag Cooremans namens de senaatscommissie voor Justitie zeer duidelijk wordt gesteld dat men schoon schip heeft willen maken met de hele discussie in verband met de verjaring van de modaliteiten van de noodweg; dat men zich klaar en duidelijk op het standpunt stelt dat een wettelijke erfdienstbaarheid niet door verjaring verkregen kan worden (*Pasin.*, 1978, 326);

dat het verslag Uyttendaele namens de kamercommissie voor Justitie onomwonden zegt dat de ligging van de noodweg niet door verjaring kan verworven worden (*Pasin.*, 1978, 329, tweede kolom; zie J. Kokelenberg, *o.c.*, 119, voetnoot 160);

Overwegende evenwel dat de wet van 1 maart 1978 niet bepaalt dat aan de nieuwe artikelen 682 en volgende van het Burgerlijk Wetboek terugwerkende kracht moet worden verleend; dat de wet derhalve alleen beschikt voor het toekomstige (art. 2 B.W.); dat dit impliceert dat de nieuwe

bepalingen geen rechtsverhoudingen mogen aantasten die vóór haar inwerkingtreding definitief zijn ontstaan, ongeacht of zij ineens dan wel na verloop van een bepaalde tijdsspanne ontstonden (Van Gerven, W., *Beginnelen van Belgisch Privaatrecht, Algemeen deel*, I, 1969, nr. 23);

Overwegende derhalve dat de door R.-Van H. ingestelde bezitsvordering beheerst wordt door de oude wetgeving in zoverre zij zich beroepen op een reeds vóór 1 maart 1978 verkregen verjaring; dat zij in dat geval een zuiver declaratief vonnis uitlokken ertoe strekkende de door verjaring verkregen rechten te doen vaststellen; dat, indien deze partijen daarentegen zich een recht op uitweg hadden willen laten toekennen, zij een rechtscheppend vonnis uitlokken en in dat geval de nieuwe bepalingen in acht genomen moeten worden (Van Gerven, W., *o.c.*, nr. 24);

Overwegende dat het dan ook past de partijen R.-Van H. toe te laten tot het bewijs dat de gebruikers van het perceel nr. 118 minstens sedert 1 maart 1948 uitweg namen over het goed nr. 117 N, thans eigendom van appellanten, en dit links op dit perceel gezien vanop de steenweg naar S., naast de grens met perceel aangeduid als nr. 116 f op het door partijen voorgelegd plan;

2° De stoornis van het bezit werd veroorzaakt door feitelikheden.

Overwegende dat de R.-Van H. stellen dat de uitweg in kwestie door de partijen V. met draad en palen werd afgespannen; dat appellanten en derde geïntimeerde dit betwisten; dat het past de oorspronkelijke eisers toe te laten tot het bewijs daarvan, zoals toegestaan door de eerste rechter;

3° De stoornis van het bezit deed zich voor minder dan één jaar vóór de dagvaarding van 30 april 1982.

Overwegende dat het bestreden vonnis de partijen R.-Van H. toestond zulks met getuigen te bewijzen; dat het bestreden vonnis ook hier moet worden bevestigd;

Overwegende dat, voor zover bewezen wordt dat de stoornis veroorzaakt is door feitelikheden er niet moet worden voldaan aan de voorwaarden die onder 2° en 3° zijn gesteld in art. 1370 Ger. W. (art. 1370 laatste alinea G.W.);

(...)

ARBEIDSRECHTBANK TE ANTWERPEN

KORT GEDING — 22 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Van Wymeersch

Advocaten: mrs. Jespers en Dinot

Burgerlijke rechtspleging — Kort geding — Arbeidsrechtbank — Gezag van het bevelschrift — Toekenning van een voorschot op de gevorderde oudejaarspremie.

De arbeidsrechter in kort geding kan een voorschot op het gevorderd bedrag van een oudejaarspremie toekennen.

P. e.a. t/ P.V.B.A. I.

Gezien de inleidende dagvaarding, die er toe strekt: te doen zeggen voor recht dat verweerster binnen 24 uur na

betekening van de beschikking het met de volgende bruto-bedragen overeenstemmende nettobedrag, of alleszins een overeenstemmende provisie dient te betalen, als volgt: een brutobedrag van 71.425 fr. aan eerste, derde, vierde, vijfde, zevende, achtste, tiende, elfde, veertiende, achttiende en negentiende eisende partij, (...)

Overwegende dat de eisende partijen in essentie het spoedeisend karakter van de vordering beklemtonen, alsook het feit dat een beslissing bij voorraad in casu de grond van de zaak geen nadeel berokkent; dat zij aanvoeren dat zowel het loon als de oudejaarspremie verschuldigd zijn, dat verwerende partij inmiddels provisionele bedragen uitbetaalde op het gevorderde loon, dat de oudejaarspremie verder verschuldigd blijft, daarbij verwijzend naar het Paritair Comité 119;

Overwegende dat verwerende partij in essentie de bevoegdheid van de voorzitter in kort geding betwist, op grond dat geen dringende en voorlopige maatregel gevorderd wordt; dat wat de grond van de zaak betreft zij het verschuldigde loon uitbetaalde voor de periode van 1 tot en met 17 december 1986; dat de oudejaarspremie niet verschuldigd is vermits eisende partijen niet werkzaam waren op 31 december 1986;

Overwegende dat artikel 584 Ger. W. bepaalt dat de voorzitter van de arbeidsrechtbank bij voorraad uitspraak kan doen in de gevallen die hij spoedeisend acht, in aangelegenheden die tot de bevoegdheid van die rechtbank behoren, zoals in het onderhavige geval, aangezien het een geschil betreft inzake arbeidsovereenkomsten (art. 578 Ger. W.);

Overwegende dat de fundamentele vereisten van het kort geding zijn: de onverwijlde spoed en de voorziening bij voorraad;

Overwegende dat met betrekking tot de onverwijlde spoed gesteld dient te worden dat het onvoldoende is dat een rechtspleging snel moet verlopen, om een beslissing in kort geding te bekomen (zie Kh. Brussel, 10 juni 1971, *B.R.H.*, 1971, 355; ook Brussel, 27 maart 1978, *J.T.*, 1978, 635);

Overwegende dat de vorderingen van de eisende partijen ongetwijfeld een dringend karakter hebben; dat het dringend karakter op het ogenblik van de dagvaarding beoordeeld dient te worden, zijnde in casu 14 januari 1987;

Overwegende dat de verplichting bij uitstek, die als corollarium voor de gepresteerde arbeid van de werknemer voor de werkgever rechtstreeks uit de arbeidsovereenkomst voortvloeit, de verplichting is het loon te betalen;

dat in casu de aanspraak op loon van de werknemers op vermelde datum van 14 januari 1987, voor de gepresteerde arbeid tussen 1 december 1986 en 17 december 1986, ongetwijfeld een dringend karakter heeft, gelet op de verplichting van de werkgever het loon werkelijk uit te betalen, en dit uiterlijk op de vierde werkdag na de arbeidsperiode waarop het betrekking heeft, ongeacht het feit dat, wegens werkstaking, de werknemers de contractueel opgenomen verplichting arbeidsprestaties te leveren, tijdelijk niet verder nakomen; dat de staking de arbeidsovereenkomst enkel schorst;

Overwegende dat wij er akte van nemen dat inmiddels door verwerende partij op 19 januari 1987 een deel van het gevorderde loon uitbetaald werd; dat wat het meer gevorderde betreft eisende partijen de verwijzing naar de recht-

bank vragen;

Overwegende dat de oudejaarspremie verschuldigd is op grond van de gepresteerde arbeid in de loop van 1986 en de verplichting in dienst te zijn op 31 december 1986 (*N.P.C.* nr. 119), wat in casu het geval is; dat trouwens deze oudejaarspremie het karakter van loon heeft, m.a.w. een betaling als tegenprestatie van arbeid ter uitvoering van een arbeidsovereenkomst; dat de verwerende partij totaal ten onrechte stelt dat de toekenning ervan afhankelijk zou zijn van een eventuele werkhervatting, na de aan de gang zijnde staking;

Overwegende dat, met betrekking tot de gevolgen van de werkstaking voor de individuele arbeidsovereenkomsten, het geenszins de bedoeling van de eisers is eenzijdig de arbeidsovereenkomsten te beëindigen; dat het feit van de werkneerlegging niet als een wilsuiting tot beëindiging kan worden beschouwd, noch in feite (aangezien de werknemers de onderneming niet wensen te verlaten), noch in rechte (aangezien de arbeidsovereenkomst enkel beëindigd kan worden door een beslissing van de rechter — art. 1184 B.W. — of door een eenzijdige wilsverklaring van een der partijen);

Overwegende dat blijkt dat enkel die werknemers aanspraak maken op de oudejaarspremie die aan de wettelijke voorwaarden voldoen; dat de uitbetaling ervan in casu eveneens een dringend karakter vertoont, die de zaak ten principale niet schaaft;

Overwegende dat de regel dat de voorzitter in kort geding zich dient uit te spreken bij voorraad zonder nadeel toe te brengen aan de zaak zelf, niet wijst op een beperking van de rechtsprekende macht van de voorzitter in kort geding, doch slechts tot gevolg heeft dat de rechter ten gronde in geen enkel opzicht gebonden is door wat de rechter in kort geding heeft beslist (zie Verougstraete, «Het kort geding, recente trends», *T.P.R.*, 1980, 267; J. Laenens, noot bij Antwerpen Kg., 2 juli 1981, *R.W.*, 1981-82, 1691; en Gent, 26 september 1985, *J.T.T.*, 1986, 307); «Het verbod nadeel toe te brengen ten principale is niet gericht tot de voorzitter in kort geding, maar tot de bodemrechter, die aan het bevelschrift geen bindende waarde mag toekennen»;

Overwegende dat het ons billijk voorkomt een voorschot toe te kennen op de gevorderde oudejaarspremies ten belope van drie vierde van de gevorderde bedragen;

(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE OUDENAARDE

27 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Van der Eecken

Advocaten: mrs. Van Haesebrouck en De Brouwer

Voorrecht — Art. 20, eerste lid, 5°, Hypotheekwet — Neerlegging van de factuur — Termijn — Bezit van de goederen — Rente.

De in art. 20, eerste lid, 5°, Hypotheekwet bedoelde termijn van neerlegging van de factuur ter griffie is een vervalt termijn die niet kan worden verlengd. Hij wordt gerekend

vanaf de dag van de levering. De vervaldag is in de termijn begrepen.

Het voorrecht geldt niet voor goederen die vóór het faillissement rechtsgeldig verkocht zijn.

Ook de rente op de schuldvordering is bevoorrecht. De aangifte van schuldvordering geldt als ingebrekestelling die de wettelijke moratoire rente doet lopen. De rente loopt door tot de dag van de betaling maar is beperkt tot het bedrag voortkomende van de aan het voorrecht verbonden goederen. Een reeds verrichte betaling moet eerst op de rente worden toegerekend.

GmbH. W. t/ Faillissement N.V. E.

Bij conclusie vordert de eiseres: 1° opname in het bevoorrecht passief voor de tegenwaarde in Belgische munt tegen de hoogste koers op datum der uitbetaling van 317.012 Duitse Mark; 2° te zeggen voor recht dat zij haar voorrecht op basis van art. 20, 5°, der wet van 16 december 1851 en op basis van artikel 546 Fw. kan uitoefenen op alle machines die het voorwerp hebben uitgemaakt van de expertise verricht door het college van deskundigen; 3° te zeggen voor recht dat zij haar vordering kan uitoefenen ten belope van de veilwaarde van 6.800.000 fr. van de betrokken machines; 4° de curator te veroordelen tot betaling van het verschil tussen de tegenwaarde in Belgische munt van 317.012 DM en de reeds betaalde bedragen van 5.500.000 fr., vermeerderd met de rente vanaf datum van het faillissement tot de volledige vereffening.

Bij conclusie vordert de curator: 1° te zeggen voor recht dat de eiseres haar voorrecht niet kan uitoefenen op de veilwaarde, 445.000 fr., van de Korpusers Webi, factuur van 20 juni 1980 (55.028,25 DM), die op datum van het faillissement zich niet meer bevond in het vermogen van de gefailleerde; 2° te zeggen voor recht dat de volgende facturen te laat werden neergelegd ter griffie en dat derhalve de eiseres op de veilwaarde ervan haar voorrecht niet kan uitoefenen, te weten: (...) 3° de opname te bevelen voor de aldus verminderde vordering, vermeerderd met de rente tot op de datum van de verkoop.

De neerlegging ter griffie op 2 mei 1980 van de twee facturen van 16 april 1980 komt als laattijdig voor. De termijn van vijftien dagen immers, bepaald in artikel 20, 5°, Hw. en in artikel 546 Fw., komt volgens de rechtsleer voor als een vervalltermijn die niet kan worden verlengd («*Délai de rigueur*» volgens De Page, VII, nr. 223; «*le délai fatale*» volgens Laurent, 29, nrs. 490-499). Immers, het gaat om een uitzondering op de algemene belangen van alle schuldeisers en is daarom eng te interpreteren; een verschuiving met 1 dag omdat de laatste dag 1 mei was, is derhalve niet toelaatbaar. De neerlegging van een factuur is anderzijds niet te omschrijven als een proceshandeling als bedoeld in artikel 48 Ger. W., zodat artikel 53 Ger. W. niet toepasselijk is.

De factuur van 17 april 1980, neergelegd op 2 mei 1980, beantwoordt integendeel wel aan de termijn van «binnen vijftien dagen na de levering», gezien de uitsluiting van de leveringsdag zelf.

Bij het nazien van de voorgebrachte stukken mag worden aangenomen dat de Korpusers Webi (factuur van 20 juni 1980 ten bedrage van 55.028,25 DM) door de N.V. E. vóór

faillissement rechtsgeldig werd verkocht aan de N.V. Em., zodat het ingeroepen voorrecht ter zake niet geldt.

De eiseres kan aldus geen aanspraak maken op de opbrengst van de verkoop van de volgende machines: 1) factuur van 20 juni 1980, 1 Scheren-Korpuspresse Webi — 55.028,25 DM of een veilwaarde van 445.000 fr.; 2° de twee facturen van 16 april 1980, 1.388,42 DM + 21.582,10 DM of samen een veilwaarde van 125.000 fr.

Op de totale veilwaarde van 6.800.000 fr. voor alle door haar geleverde machines is de eiseres dus bevoorrecht voor de som van 6.800.000 fr. — 570.000 fr. = 6.230.000 fr.

De curator betaalde hierop: de som van 4.500.000 fr. op 18 maart 1985 en 1.000.000 fr. op 27 april 1985 of samen de som van 5.500.000 fr.

De aangifte van schuldvordering ten bedrage van 317.012 DM is ter griffie toegekomen op 2 februari 1983 (faillissement van 13 januari 1983). Aangezien het actief en passief op de dag van het faillissement dient te worden samengesteld, dient voor de berekening van deze schuldvordering de Duitse Mark genomen te worden aan de hoogste wisselkoers in Belg. frank op de dag van 13 januari 1983.

De aangifte van schuldvordering geldt anderzijds als ingebrekestelling en doet derhalve de wettelijke verwijlinteressen lopen vanaf de indiening ter griffie, in casu vanaf 2 februari 1983 (A. Cloquet, *Les concordats et la faillite*, 1975, nr. 2324 en artikel 451 Fw.).

Ook de rente op een schuldvordering, bevoorrecht krachtens artikel 20, 5°, Hw., is bevoorrecht (Gent, 14 juni 1957, *R.W.*, 1957-58, 1052; Gent, 30 mei 1967, *R.W.*, 1968-69, 327).

Deze bevoorrechte rente loopt door tot de betaling (Cass., 18 december 1970, *Pas.*, 1971, I, 377), echter gelimiteerd tot het bedrag voortkomend van de aan het voorrecht verbonden goederen.

De betaling die de eiseres als bevoorrechte schuldeiseres reeds ontving van de opbrengst-veilwaarde dient eerst op de verschuldigde interesten te worden toegerekend (Cass., 26 oktober 1939, *Pas.*, 1939, I, 438).

Aangezien dit bedrag aan interesten en de afrekening derhalve niet vaststaan, kan over het saldo van de opname in het gewoon passief nog niet geconcludeerd worden te meer daar eerst vooraf de totale schuldvordering in D.M. dient te worden omgezet tegen de hoogste wisselkoers in Belgische Frank op de dag van 13 januari 1983.

Hetzelfde betreft de expertise- en gerechtskosten waarover trouwens geen nadere conclusie werd opgesteld.

(...)

VREDEGERECHT TE SINT-GILLIS-BRUSSEL

25 MEI 1983

Rechter: de h. Rommel

Advocaten: mrs. Valvekens en Coens

Huur — Tenietgaan — Ontbinding wegens dreigende onteigening — Termijn — Feitelijke omstandigheden.

Wanneer de dreiging met onteigening van het verhuurde goed voldoende zeker en nauwkeurig is, zowel in tijd als in

omvang, mag de huurder de ontbinding van de huurovereenkomst vorderen wegens het volledig tenietgaan van het verhuurde goed.

De beoordeling van het tijdstip vanaf wanneer de huurder in dat geval de ontbinding mag vorderen, wordt bepaald door de feitelijke omstandigheden, zoals de aard van het verhuurde goed en de kansen op verhuizing in de onmiddellijke omgeving.

D. t/ N.V. B.

Overwegende dat eiseres, eigenares van het handelspand gelegen te Sint-Gillis, Engelandstraat, 8, verhuurd aan verweerster bij huur van 24 februari 1982, betaling vordert van de huur vervallen op 1 januari 1983;

dat verweerster bij tegenvordering de verbreking van de huur vordert op datum van 1 oktober 1982 wegens de nakende onteigening van het goed;

Overwegende dat de MIVB, opdrachtgever van de metrowerken, verweerster op 17 juni 1982 schriftelijk meedeelde dat het door haar betrokken pand eerstdaags zou worden onteigend op initiatief van het Eerste Comité van Aankoop te Brussel;

Dat verweerster reeds op 1 juni 1982 van geruchten ter zake aangifte deed bij aanlegster en op 5 juli 1982 verzocht om de minnelijke verbreking van de handelshuur;

Dat, gelet op de afwachtende houding van eiseres, verweerster haar op 11 september 1982 meldde dat ze de huurovereenkomst op 30 september verbrak;

Overwegende dat het in de gemeente sedert minstens zes jaar algemeen bekend is dat de even kant van de Engelandstraat onteigend en afgebroken zal worden omwille van de metrowerken;

Dat de dreiging nakend is gelet op het einde van het metrowerk van het aan de Engelandstraat palend Zuidstation;

Dat de brief van de MIVB duidelijk en officieel meldt dat ze aanstalten maakt om de bouwplaats te openen door vooraf de vereiste onteigeningen te laten uitvoeren;

Dat eiseres dan ook wellicht nog kan beweren dat «geen enkele onteigeningsprocedure actueel aan de gang is», maar dat evenzeer vaststaat dat die procedure nakend is;

Dat, indien dit voor eiseres niet vaststond, ze consequent de MIVB zou moeten dagvaarden;

Dat de onteigening, met de overigens geplande volledige afbraak, gelijkstaat met het tenietgaan van het verhuurde goed dat de ontbinding van de huurovereenkomst veroorzaakt (art. 1741 B.W.);

Overwegende dat de huurder er niet toe gehouden is het tenietgaan van het goed af te wachten;

Dat, zodra de dreiging van volledig tenietgaan zowel in omvang als in tijd voldoende zeker en nauwkeurig is, wat in casu duidelijk het geval is, de huurder mag overwegen de ontbinding in te roepen;

Dat de beoordeling van de redelijke termijn vanaf wanneer de huurder dit mag, bepaald wordt door de feitelijke omstandigheden;

Dat inzonderheid gelet op de vrijwaring van de handelszaak, de huurder een betrekkelijk langere termijn mag aanrekenen;

Dat de verlenging van alle termijnen een klassiek beschermingsmiddel is van de handelszaak (zie de Handels-huurwet en artikel 14 van de huurovereenkomst zelf dat een

ontbindingsvergoeding gelijk aan zes maanden huur beding), waarvan de cliënteel tijdig en lang op voorhand op de hoogte moet worden gebracht;

Dat tevens rekening moet worden gehouden met toevallige kansen op verhuizing in de onmiddellijke omgeving, in casu in de Merodestraat;

Dat het ten slotte voldoende bekend is dat, in een reisagentschap, september de rustigste maand van het jaar is en dus commercieel het meest geschikt voor een verhuizing;

Dat verweerster dan ook terecht de ontbinding van de huur op 30 september 1982 vordert;

Overwegende dat alle na die datum vervallen en door aanlegster gevorderde bedragen onverschuldigd zijn;

(...)

WETGEVING

Echtbreuk zonder overspel

1. De wet van 20 mei 1987 tot opheffing van de artikelen 387 en 390 van het Strafwetboek inzake overspel, depenaliseert de echtschennis en heft bovendien artikel 2, tweede lid, van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering op. Deze wet, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 12 juni 1987 (p. 9030), trad in werking op 22 juni 1987.

2. Door deze depenalisering wordt, zoals gebruikelijk, de strafrechthervorming bijgebeend die in de omringende landen sedert lang is doorgevoerd. In Italië had het Constitutioneel Hof de artikelen 559 tot 563 van het Strafwetboek betreffende het overspel bij de arresten van 21 november 1968 en 27 november 1969 ongrondwettelijk verklaard. In Duitsland werd het overspel reeds gedepenaliseerd door de wet van 25 juni 1969 (BGB1.I S.645). In Nederland werd artikel 241 van het Strafwetboek betreffende het overspel door de wet van 6 mei 1971 uit het strafrecht geschrapt. Luxemburg volgde door de wet van 11 november 1974 en Frankrijk door de wet van 11 juli 1975.

3. In Engeland en in Ierland, evenals in de Verenigde Staten en in Israël is het overspel nooit bestraft geweest. In de Scandinavische landen werd het sedert geruime tijd gedepenaliseerd en ook in de communistische landen wordt het overspel niet bestraft.

In de Sovjet-Unie wordt het overspel sedert de oktober-revolutie van 1917 als een «bourgeois» misdrijf afgedaan, maar de partij kan tuchtmaatregelen opleggen wegens wan-gedrag en op deze wijze echtbreuk te keer gaan.

4. De bestraffing van dit misdrijf heeft een merkwaardige kringloop doorlopen. De revolutionaire Code pénal van 25 september 1791 had het overspel gedepenaliseerd, maar het misdrijf werd opnieuw ingevoerd door het Napoleontisch Strafwetboek en alle Strafwetboeken van het vasteland hadden dit voorbeeld gevolgd. Alle vooruitgang sedert twee eeuwen komt hierop neer dat we nu terugkeren naar het beginpunt en weer bij de beginselen van de Code pénal van 1791 zweren... L'histoire du droit pénal, c'est l'histoire de son abolition...

5. Het kan niet worden betwist dat de bestraffing van

het overspel, zoals dit in het Strafwetboek geregeld was, meer nadelen dan voordelen opleverde. Een strafrechtelijke veroordeling stond ongetwijfeld de verzoening van de echtgenoten in de weg; bovendien werd het overspel vaak gesimuleerd om vlugger en op een goedkopere manier de echtscheiding te verkrijgen.

De bestraffing van het overspel beschermde het gezin niet, de opgelegde straf was belachelijk laag en ze had geen enkele preventieve werking.

6. Echtbreuk is grotendeels een privé-zaak, ze berokkent weinig of geen schade aan de gemeenschap. Meestal wenste ook de beledigde echtgenoot geen bestraffing en deed hij klachtafstand vooraleer de strafzaak afgehandeld was.

Het voornaamste argument tegen de bestraffing bestaat echter hierin dat huwelijkstrouw evenmin als echtelijke liefde kan worden afdwongen door strafsancities.

De depenalisatie van het overspel houdt echter geen goedkeuring van de echtbreuk in. Ze verwijst de problematiek naar de sfeer van de moraal, het geweten, de privacy.

7. Vanaf 22 juni 1987 kan niemand meer worden vervolgd of gestraft wegens overspel: noch in eerste aanleg, noch in hoger beroep, noch op verzet, noch na verwijzing door cassatie kan een beklaagde nog worden veroordeeld. Wie evenwel definitief veroordeeld was vóór 22 juni 1987 blijft veroordeeld; wat in kracht van gewijsde was gegaan, blijft behouden. Evenzo zullen de veroordelingen kracht van gewijsde verkrijgen indien de beklaagde geen rechtsmiddel heeft aangewend toen dit nog mogelijk was, wanneer zijn verzet ongedaan wordt verklaard, zijn hoger beroep of zijn voorziening in cassatie niet ontvankelijk worden verklaard.

De opheffing van de artikelen 387 en 390 van het Strafwetboek komt de beklaagde echter nog ten goede in cassatie en eventueel zal de veroordeling worden tenietgedaan op grond van een van ambtswege aangevoerd middel.

8. Alle zaken waarin werd vervolgd wegens overspel en die nog hangende zijn voor de onderzoeksgerechten, zullen zonder dralen het voorwerp uitmaken van een buitenvervolginstelling. Het is evident dat de onderzoeksrechter een ernstige beroepsfout zou maken indien hij alsnog een bevel tot huiszoeking zou verlenen of andere maatregelen zou voorschrijven ten einde een betrapping op heterdaad mogelijk te maken.

Indien het onderzoek werd geopend door de burgerlijke-partijstelling, zal deze partij worden veroordeeld in de kosten. Als de benadeelde verzet heeft aangetekend tegen een eventuele buitenvervolginstelling, dan zal hij bovendien op grond van artikel 136 van het Wetboek van Strafvordering worden veroordeeld tot schadevergoeding jegens de beklaagde.

9. In alle zaken die nog hangende zijn voor de correctionele rechtbanken en hoven, zal de strafrechter overeenkomstig artikel 191 van het Wetboek van Strafvordering moeten vaststellen dat het feit van overspel noch een wanbedrijf, noch een overtreding oplevert; hij zal het onderzoek, de dagvaarding en alles wat erop gevolgd is, vernietigen en de beklaagde ontslaan van rechtsvervolgning. De kosten van de strafvordering vallen ten laste van de Staat, behoudens het geval dat de strafvordering op gang werd gebracht door de burgerlijke-partijstelling.

10. Hoewel de strafrechter die de beklaagde ontslaat van rechtsvervolgning, niet op straffe van nietigheid «het onder-

zoek, de dagvaarding en alles wat erop gevolgd is» dient te vernietigen (Cass., 12 maart 1894, *Pas.*, 1894, I, 141), kan hieruit toch worden afgeleid dat het in de bedoeling lag van de wetgever te voorkomen dat het strafdossier in rechte nog zou worden aangewend als bewijs.

Immers, nu achteraf gebleken is dat het feit niet strafbaar is, komt ook vast te staan dat er van enige bekentenis van het misdrijf geen sprake meer kan zijn, dat de dagvaarding geen bestaansreden heeft, m.a.w. dat elke grond voor strafvervolgning ontbreekt. Retroactief wordt de regelmatigheid van heel het strafonderzoek aangetast; het is dan ook logisch dat de wetgever geen enkele bewijswaarde heeft willen toekennen aan vaststellingen die in deze toestand zijn afgelegd of aan verklaringen die in deze context zijn verkregen.

11. Thans dienen we nog na te gaan welke invloed de opheffingswet van 20 mei 1987 uitoefent op de burgerlijke rechtsvordering die steunt op het misdrijf van overspel.

De opheffing van de strafwet is een aan de strafvordering eigen grond van verval die de burgerlijke vordering niet aantast. De onrechtmatige gedraging verliest weliswaar haar strafbaar karakter door de retroactieve werking van de opheffingswet, maar ze behoudt integraal haar schadeverwekkend karakter. Het recht van de benadeelde op schadevergoeding wegens de onrechtmatige daad wordt door de opheffingswet geenszins beknot; men zou zelfs zeggen dat bij de opheffing van de strafbepaling de burgerlijke eis de publieke vordering «overleeft».

12. Aangezien de civielrechtelijke vordering in de strafprocedure een accessorium is van de publieke vordering, rijst de vraag of de opheffingswet geen indirecte werking heeft op burgerlijk gebied, meer bepaald op de uitoefening in rechte van deze vordering. Dit komt neer op de vraag of de strafrechter bevoegd zal blijven om te beslissen over de burgerlijke belangen nu de strafbepaling vervalt, dan wel of de beledigde partij zich tot de burgerlijke rechter zal moeten wenden om genoegdoening te krijgen. Het antwoord ligt niet voor de hand en het zal afhangen van de diverse fasen in de strafprocedure.

13. De civielrechtelijke vordering kan niet meer rechtsgeldig aanhangig worden gemaakt bij de strafrechter na de inwerkingtreding van de wet van 20 mei 1987. Luidens artikel 4 van de voorafgaande titel kan de burgerlijke vordering slechts terzelfder tijd en voor dezelfde rechters worden vervolgd als de strafvordering.

De burgerlijke eis kan zodoende slechts voor de strafrechter worden aangebracht voor zover de strafvordering op dat ogenblik ontvankelijk is (Cass., 12 februari 1974, *Pas.*, 1974, I, 643; Cass., 16 maart 1976, *Pas.*, 1976, I, 786; R. Declercq, *Strafvordering*, 7e ed., II, 212; J. De Peuter, «De rechtstreekse dagvaarding van de benadeelde voor de strafrechtbank», in *Strafrecht voor rechtspractici*, I, 1985, 61; G. Schuind, *Traité pratique du droit criminel*, 4e ed., II, 51; R. Verstraeten, «De burgerlijke partijstelling voor de onderzoeksrechter», in *Strafprocesrecht voor rechtspractici*, 1986, 197).

14. Wanneer de burgerlijke partij zich regelmatig gesteld heeft voor de onderzoeksrechter vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet, d.i. vóór 22 juni 1987, moet het onderzoeksgerecht niet alleen de buitenvervolgning bevelen, maar moet het zich eveneens onbevoegd verklaren om te beslissen over de burgerlijke belangen: de burgerlijke vordering

kan dan niet meer worden verwezen naar het vonnisgerecht en anderzijds kan het onderzoeksgerecht ook niet zelf de grond van de vordering onderzoeken (cf. in verband met de verjaring van de strafvordering na burgerlijke-partijstelling: Cass., 19 januari 1971, *R.W.*, 1971-72, 725; Cass., 22 februari 1984, *Pas.*, 1984, I, 725; in verband met het verval van de strafvordering door de amnestiewet: Cass., 9 februari 1948, *R.D.P.*, 1947-48, 592, en de noot van R. Screvens).

15. Nu kan de burgerlijke vordering ook rechtsgeldig aanhangig zijn bij een vonnisgerecht vóór 22 juni 1987, hetzij ingevolge de verwijzing door een onderzoeksgerecht, hetzij ingevolge een rechtstreekse dagvaarding of een burgerlijke-partijstelling ter terechtzitting, hetzij zelfs door een verwijzing na cassatie.

Blijft de strafrechter dan, ondanks het verval van de strafvordering, bevoegd om uitspraak te doen over de burgerlijke belangen en om, bijgevolg, voor zover het feit bewezen wordt verklaard, een schadevergoeding toe te kennen aan de burgerlijke partij, of dient hij zich onbevoegd te verklaren?

16. Als beginsel geldt dat, als de burgerlijke vordering «te bekwaamere tijd», d.i. regelmatig, aanhangig is gemaakt bij het vonnisgerecht, de strafrechter zich moet uitspreken over de burgerlijke belangen, zelfs indien de publieke vordering om een andere reden vervallen is op het ogenblik van de uitspraak.

Slechts bij vrijspraak van de beklaagde zal de strafrechter zich onbevoegd mogen verklaren om te oordelen over de burgerlijke vordering en zelfs in dat geval valt het te betwijfelen of het wel om een echte «onbevoegdheid» gaat dan wel om een traditionele, stereotiepe uitdrukking.

17. Zo zal de burgerlijke vordering die te bekwaamere tijd is ingesteld voor het vonnisgerecht, voortgang vinden wanneer de beklaagde overlijdt vooraleer de strafrechter zich heeft kunnen uitspreken over de strafvervolgung: de burgerlijke vordering kan verder worden uitgeoefend tegen de rechtsopvolgers van de beklaagde overeenkomstig artikel 20 van de voorafgaande titel (Cass., 18 januari 1960, *Pas.*, 1960, I, 551).

18. Ook de verjaring van de strafvordering heeft geen invloed op de burgerlijke vordering die regelmatig aanhangig is gemaakt voor het vonnisgerecht (Cass., 21 februari 1977, *Pas.*, 1977, I, 653; Cass., 10 oktober 1979, *Pas.*, 1980, I, 178).

Zelfs het verval van de strafvordering door een in kracht van gewijsde gegane veroordeling nadat de burgerlijke partij regelmatig gesteld was ter terechtzitting, heeft geen invloed op de bevoegdheid van de strafrechter (Hof Antwerpen, 13 juni 1980, *R.W.*, 1980-81, 1328; Hof Antwerpen, 25 juni 1980, *R.W.*, 1980-81, 1535, met noot van A. Vandeplass; R. Declercq, *Strafvordering*, 7e ed., II, 214).

19. De amnestiewet die enkel de strafwaardigheid van de gedraging opheft zonder de strafwet zelf af te schaffen, vertoont de meeste gelijkenis met de huidige opheffingswet. In beide gevallen kan de strafrechter geen strafsancities meer opleggen daar de wetgever uitdrukkelijk heeft bepaald dat het gepleegde feit geen misdrijf meer is.

Welnu, indien het misdrijf geamnestieerd werd nadat de zaak bij het vonnisgerecht was geadieerd, blijft de strafrechter, ondanks het verval van de strafvordering door de amnestiemaatregel, bevoegd om uitspraak te doen over de

regelmatig aangebrachte burgerlijke vordering (G. Beltjens, *Le code d'instruction criminelle*, 78; A. Braas, *Précis de procédure pénale*, 3e ed., II, 213, nr. 267; R. Declercq, o.c., II, 216; J. D'Haenens, *Belgisch strafprocesrecht*, 2e ed., 164; M. Franchimont, *Cours de procédure pénale*, I, 146).

20. De rechtsgeldig ingestelde burgerlijke vordering behoudt de kenmerken die ze had op het moment dat de publieke vordering nog niet vervallen was (J. Constant, *Traité élémentaire de droit pénal*, II, 1067, nr. 1083; *R.P.D.B.*, tw. «Amnestie», nr. 29). Dit geldt niet alleen bij amnestie, maar in alle gevallen waarin de strafvordering vervalst.

«La compétence se cristallise au jour où la juridiction est régulièrement saisie», schrijft A. Vitu (*Observations*, bij Cass. fr., 16 december 1954, *J.C.P.*, 1955, II, 8643). Zijn mening wordt trouwens gedeeld door een gedeelte van de Franse rechtsleer (T. Bazot, «De la rétroactivité des lois de compétence», *Rev. crit. de législation*, 1872-73, 545; G. Baudry-Lacantinerie, *Traité de droit civil, Des obligations*, 3e ed., I, 145; L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, 3e ed., II, 250; A. Vitu, *Des conflits des lois dans le temps en droit pénal*, 174). Ook een gedeelte van de Franse cassatierechtspraak gaat in deze zin (Cass. fr., 9 januari 1880, *Sir.*, 1882, I, 485; Cass. fr., 16 maart 1882, *Sir.*, 1883, I, 89; Cass. fr., 27 mei 1933, *D.*, 1933, I, 397; Cass. fr., 15 maart 1935, *D.*, 1935, I, 270).

21. We willen niet ontkennen dat die rechtspraak en rechtsleer in Frankrijk zeer controversieel gebleven zijn omdat menig jurist de mening was toegedaan dat de vonnisgerichten alleen bevoegd blijven om zich over de burgerlijke vordering uit te spreken indien er vooraf een beslissing in eerste aanleg was gewezen (G. Stefani, G. Levasseur en B. Boulloc, *Procédure pénale*, 13e ed., 155, nr. 135).

Daar deze zienswijze volstrekt strijdig is met de Belgische rechtsleer en rechtspraak, laten we ze hier buiten bespreking. De vraag is trouwens of deze problematiek nog actueel is sedert de wet van 23 december 1980 artikel 10 van de Franse Code de procédure pénale heeft gewijzigd (J. Boré, *La cassation en matière pénale*, 877, nr. 2904).

22. Er bestaat naar onze mening geen rechtspraak over deze aangelegenheid in België. De samenvatting van het vonnis van de Correctionele Rechtbank te Luik van 5 februari 1932 (*R.G.A.R.*, 1933, nr. 1268, met noot van R. Warlomont) is misleidend.

Anderzijds heeft het cassatiearrest van 4 juli 1932, waarop R. Van Roye steunt om te beweren dat de strafrechter geen bevoegdheid meer heeft om de burgerlijke vordering te beoordeelen na de opheffing van de strafwet, geen betrekking op deze casuspositie (Cass., 4 juli 1932, *Pas.*, 1932, 220; R. Van Roye, *Manuel de la partie civile*, nr. 628).

De Belgische rechtsleer aanvaardt over het algemeen dat de strafrechter ook na de opheffing van de strafwet bevoegd blijft om te beslissen over de burgerlijke eis (G. Marcotty, «Du sort de l'action civile en cas d'extinction de l'action publique», *B.J.*, 1906, 369; R. Warlomont, *L'action publique et civile*, nr. 600 in *Nov.*, *Procédure pénale*, I, 1; P.E. Trousse, *Principes généraux du droit pénal positif belge*, nr. 321 in *Nov.*, *Droit pénal*, I, 1).

P.E. Trousse rechtvaardigt deze stelling door te wijzen op het feit dat de burgerlijke vordering, eens regelmatig aanhangig gemaakt bij het vonnisgerecht, een eigen, zelfstandig bestaan leidt zodat het verval van de strafvorde-

ring, om welke reden ook, er geen invloed meer op kan uitoefenen (P.E. Trousse, *o.c.*, nr. 321).

23. Anderen zullen aanvoeren dat de opheffing van de strafwet automatisch de strafwaardigheid ontnemt aan de vervolgde feiten zodat er dan geen juridische basis meer bestaat voor de toekenning van enige schadevergoeding.

Spreekt de strafrechter de beklaagde vrij omdat hij van oordeel is dat de feiten van de telastlegging niet bewezen zijn, dan zal hij zich ook «onbevoegd» verklaren om uitspraak te doen over de burgerlijke vordering (Cass., 13 juni 1977, *Pas.*, 1977, I, 1043; Cass., 12 april 1983, *Pas.*, 1983, I, 856).

We laten hier, beknoptheidshalve, buiten bespreking of het niet eerder om een ongegrondheid van de burgerlijke eis gaat dan wel om de onbevoegdheid van de strafrechter (noot van E. Krings onder Cass., 25 mei 1973, *Pas.*, I, 895; J. D'Haenens, *o.c.*, 436, nr. 550; R. Declercq, *o.c.*, II, 226).

24. Wanneer het feit echter geen misdrijf oplevert of wanneer de strafwet werd opgeheven, dan zal de strafrechter de beklaagde niet vrijspreken, doch hem ontslaan van rechtsvervolg (J. Rubbrecht en R. Declercq, «Het niet-terugwerken van strafwetten», *Ann. dr.*, 1950, 145).

De strafrechter spreekt zich aldus niet uit over het plegen van het feit dat aanleiding gaf tot de gevorderde schadevergoeding. Er bestaat dan ook geen gevaar dat hij zich zou tegenspreken door enerzijds op penaal gebied te beslissen dat de beklaagde het feit niet heeft gepleegd en anderzijds op burgerlijk gebied toch schadevergoeding toe te kennen op grond van dat feit.

25. Ten slotte is het onjuist te beweren dat het feit waarop de burgerlijke vordering steunt, nog strafwaardig dient te zijn op het tijdstip dat de burgerlijke eis wordt ingewilligd. Bij overlijden van de beklaagde of bij verjaring van het misdrijf kan er van bestraffing geen sprake meer zijn, bij amnestie heeft de wetgever de strafwaardigheid zelfs uitdrukkelijk opgeheven.

Wanneer de strafrechter in hoger beroep, op de enkele voorziening van de benadeelde tegen de vrijspraak van de beklaagde, over de burgerlijke vordering uitspreekt of wanneer hij, na vrijspraak van de beklaagde, op verzet van de verstekdoende burgerlijke partij, de burgerlijke eis dient te beoordelen, kan hij alleen maar nagaan of het feit van de telastlegging in aanmerking kan worden genomen zonder zich nog te bekommeren om de strafwaardigheid.

26. Van heel deze problematiek is geen spoor te bekennen in de parlementaire voorbereiding van de wet van 20 mei 1987. Daar werd alleen maar aandacht geschonken aan de gevolgen van de opheffing van de strafbepalingen in het raam van de echtscheiding: nu het strafrecht niet meer kan worden aangewend als hulpmiddel voor het verkrijgen van een *de plano* echtscheiding diende er gezocht te worden naar een extra-penale vaststelling van de echtschennis.

Bij gebreke van parlementaire bespreking, zal de strafrechter dan maar teruggrijpen naar de algemene beginselen van het strafrecht zoals blijkt uit de rechtsleer. Wellicht is dit een enige aangelegenheid om een stevige rechtspraak op te bouwen.

B. Spriet
A. Vandeplas

BALIE

Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel Samenstelling van het Bestuur

Voorzitter: mr. Eric Brewaeys; eerste ondervoorzitter: mr. Luc Laporte; tweede ondervoorzitter: mr. Werner Daem; past-voorzitter: mr. Johan Lievens; openingsredenaar 1987-88: mr. Patricia Stalpaert; openingsredenaar 1988-89: mr. Joan Dubaere; secretaris: mr. Stefaan Verbouwe; penningmeester: mr. Viviane Van Gheluwe; leden: mrs. Herman Van den Nest, Frank Snijkers, Nadine Serbruyns, Alex Tallon, Geertrui Leysen, Karel Lanckmans, Christine Vandeveld, Bruno Blanpain en Ludo Sauwen.

Vlaamse Conferentie bij de Balie te Gent — Samenstelling van het bestuur — Openingsvergadering.

Voorzitter: mr. Lieven Decaluwé; ondervoorzitter: mr. Christiaan Van Hoecke; past voorzitter: mr. Guy Naesens; secretaris: mr. Dominique Matthys; penningmeester: mr. Mark Van Poucke; leden: mrs. Geert Deconinck, Marleen Ramboer, Colette Rotti, Xavier Troch, Jacques Van Malleghem en Paul Vervae; vertegenwoordiger van de stagiairs: mr. Geert Waterloos.

De plechtige openingszitting vindt plaats op zaterdag 24 oktober 1987 met als openingsredenaar mr. Jacques Van Malleghem.

Conferentie van de Jonge Balie te Dendermonde — Samenstelling van het bestuur — Openingsvergadering.

Voorzitter: mr. Denis Gheys; secretaris: mr. Françoise Vertongen; penningmeester: mr. Marga Pieters; leden: mrs. Marc Cottyn, Filip De Jonge, Martine Legat, Martine Verkest en Benjamin Vermeulen; past voorzitter: mr. Marc Schoenmaekers.

De openingsvergadering met receptie en banket zal plaatsvinden op vrijdag 11 december 1987.

Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen — Openingsvergadering

De plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen vindt plaats op zaterdag 17 oktober 1987 om 15.00 uur in de assisenzaal van het gerechtshuis.

Mr. Jacques Dierckx spreekt over «Het kind van de rekening».

Conferentie van de Jonge Balie te Leuven — Samenstelling van het bestuur

Voorzitter: mr. Fabienne Legrand; ondervoorzitter: mr. Bernard Puissant; past-voorzitter: mr. Jaco Mertens; secretaris: mr. Patrick Vandermotten; penningmeester: mr. Theo Mineur; leden: mrs. Koen Moens, Francine Dans, Hubert Boutsen, Carl Hubrechts, Isabelle Van Ginderachter en Dirk De Maeseneer; vertegenwoordiger van de stagiairs: mr. Pascal Nelissen Grade.

BOEKEN

G.R. DE GROOT en M. TRATNIK, *Nationaliteitsrecht* (Studieopcks privaatrecht nr. 41), Zwolle, Tjeenk Willink, 1986, 182 p.

Per 1 januari 1985 is in Nederland (op dezelfde datum overigens

als in België) de nieuwe Nationaliteitswet in werking getreden. Dit boekje wil een eerste commentaar brengen op de ingrijpende wijzigingen die de regeling van de Nederlandse nationaliteit heeft ondergaan.

De auteurs, verbonden aan de rechtsfaculteit van de universiteit te Maastricht, staan vooreerst stil bij enkele algemene vraagstukken die op de nationaliteit betrekking hebben. Ze wijzen erop dat het hebben van een nationaliteit weliswaar als mensenrecht wordt beschouwd, maar dat dit in feite een dubieus karakter heeft, aangezien de nationaliteit juridisch-technisch een leeg begrip is waarvan de inhoud door elk rechtssysteem soeverein wordt ingevuld. De auteurs wijzen ook op de principiële autonomie van elke staat bij het bepalen aan welke personen hij zijn nationaliteit toekent, welke echter beperkt kan worden door tal van internationale verdragen, door internationaal gewoonterecht en door op dit gebied algemeen erkende rechtsbeginselen. Verder worden interessante beschouwingen gewijd aan een denkbare ontwikkeling naar een Europese nationaliteit, die zeker in de beginfase geen zelfstandig van de nationaliteiten der lid-staten losstaand begrip zou zijn.

Aangaande de plaats van het nationaliteitsrecht in het rechtssysteem stellen de auteurs vast dat, terwijl in het privaatrecht de nationaliteit in Nederland nagenoeg onbelangrijk geworden is, ten aanzien van het publiekrecht en het I.P.R. de nationaliteit daarentegen nog steeds een belangrijke zij het afnemende rol speelt; het sterkst is de positie van de nationaliteit in het volkenrecht.

Vervolgens brengen de auteurs een beknopt overzicht van de geschiedenis van het Nederlandse nationaliteitsrecht. De nieuwe Nationaliteitswet, die een wet van 1892 heeft vervangen, beoogt in de eerste plaats de aanpassing aan een aantal internationale verdragen inzake bipatrië en apatrië; vervolgens de consequente doorvoering van de gelijke behandeling van man en vrouw ook op dit rechtsgebied.

Het belangrijkste uitgangspunt van de Nederlandse Nationaliteitswet is (zoals ook van de Belgische) het *ius sanguinis a patre et a matre*. Ten aanzien van het huwelijk geldt, eveneens zoals bij ons, het dualistische systeem: geen automatische verwerving van de nationaliteit, maar mogelijke verkrijging via een verlichte procedure. Ook het Nederlandse recht kent een derde-generatieregule, waarbij de verwerving van de nationaliteit evenwel van rechtswege gebeurt. Merkwaardig is verder dat, zoals bij ons in de Nationaliteitswet, vooruitgelopen wordt op de nakende verlaging van de gemeenschappelijke meerderjarigheidsgrens.

De auteurs ontlede op een zeer overzichtelijke wijze de nieuwe regels aangaande de verkrijging van het Nederlanderschap krachtens afstamming, aangaande het verlies van de Nederlandse nationaliteit en aangaande het overgangsrecht. Waar nodig worden de regels toegelicht door voorbeelden die tot de verbeelding spreken (bv. op p. 70).

Dit vlot leesbare werkje wordt afgesloten met een interessant overzicht van de verwervings- en verliesgronden van de Nederlandse nationaliteit sinds 1838, alsook van de voor Nederland geldende volkenrechtelijke verplichtingen op het gebied van het nationaliteitsrecht.

Patrick Senaev

J. VANDE LANOTTE, Het petitie recht ont(k)leed? Participatie, rechtsbescherming en openbaarheid van bestuur, nr. 2 in de reeks cahiers «Tegenspraak», Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1986, 195 blz.

Hoewel aan het petitie recht, of het recht om verzoekschriften bij de openbare overheden in te dienen, twee artikelen van de Grondwet zijn besteed, blijkt dit fundamenteel grondrecht in de Vlaamse rechtsliteratuur nauwelijks te zijn behandeld. Aan Johan Vande Lanotte komt de eer toe dat te hebben verholpen en wel zo dat meteen een vrij grondig Nederlandstalig overzicht wordt gegeven van zowel het maatschappelijk belang als de historische en positiefrechtelijke aspecten van het petitie recht in België. Bovendien wordt dit recht vergeleken zowel met de regeling ervan in het Europees Parlement, Nederland en Duitsland als met andere technieken die geacht worden bij te dragen tot een betere relatie tussen bestuurder en bestuurde, zoals onder meer het referendum en de ombudsman.

Na een korte schets van het petitie recht vanaf het ontstaan tot aan de tweede wereldoorlog, biedt de auteur gedetailleerde gege-

vens over het meer recente gebruik ervan ten aanzien van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en (in mindere mate) de Senaat, met onderverdelingen naar zowel de kwantiteit als het onderwerp van de verzoekschriften en naar de hoedanigheid van de indieners ervan. In een tweede hoofdstuk komen de procedures voor de behandeling van de petitie van respectievelijk de Kamer en de Senaat aan bod en wordt kritisch ingegaan op enkele bijzondere thema's, waaronder het statuut en de onderzoeksbevoegdheid van de petitiecommissies en hun verhouding tot de ministers.

Zoals met de titel van dit boek is aangekondigd, wordt het petitie recht in België niet alleen ontleed, maar ontkleed: de behandeling van de verzoekschriften blijkt in regel afgedaan te worden met een verwijzing naar de bevoegde minister, die zich van zijn kant meestal beperkt tot een beleefdheidsantwoord. Johan Vande Lanotte pleit resoluut voor vervanging van de petitiecommissies door een politiek onafhankelijk orgaan, na erop gewezen te hebben dat de samenstelling van deze commissies qua politieke meerderheid overeenstemt met die van de te controleren instantie en dat de verkozenen wel eens baat zouden kunnen hebben bij een minimale efficiëntie van het petitie recht omwille van het electoraal belang van de wijdverspreide praktijk van het persoonlijk sociaal dienstbetoon op de zogenaamde zitdagen.

In een tweede deel van het boek bespreekt de auteur het petitie recht in het Europees Parlement, Nederland en de Duitse Bondsrepubliek. Dit boeiend rechtsvergelijkend onderzoek, waarin ook het instituut van de ombudsman wordt betrokken, leert onder meer dat verzoekschriften aan de overheden niet alleen ingegeven zijn vanuit een wens tot politieke zeggenschap of informele rechtsbescherming, maar ook vanuit een vraag om informatie. Participatie, rechtsbescherming en informatie zijn voor de auteur ook drie dimensies van de relatie tussen het individu en de overheid, hetgeen hem ertoe brengt het petitie recht tegen de achtergrond van die problematiek te plaatsen en te vergelijken met actuele thema's waarin de discussie over die verhouding zich thans kristalliseert, zoals dat van de ombudsman, het referendum en het initiatiefrecht.

Voor al het petitie recht wordt door Johan Vande Lanotte te zwak bevonden qua verdiensten ten aanzien van elk van de drie voornoemde dimensies, en hij stelt een aantal alternatieven voor, die in het derde deel van het boek zijn ondergebracht. Wat de informatie betreft, wordt naast en boven de openbaarheid van bestuur aangedrongen op een actieve informatiepolitiek. In het kader van een betere rechtsbescherming volgt na voorstellen in verband met de administratieve rechtspleging een pleidooi voor de instelling van een onafhankelijke ombudsman ter vervanging van de petitiecommissies. Voor een grotere participatie wordt ook het referendum veeleer ongeschikt bevonden en ziet de auteur meer heil in de omvorming van het petitie recht tot een initiatiefrecht naar Zwitsers model, waarbij de wetgevende instanties verplicht worden binnen een bepaalde termijn standpunt in te nemen over een onderwerp dat op initiatief van een significant aantal burgers in een «Volksmotion» wordt aangebracht.

Hier rijst bij uw recensent toch de vraag of het spreekwoordelijke kind niet met het badwater wordt weggegooid. Allereerst biedt zelfs een doorgedreven actieve informatiepolitiek vaak geen oplossing op steeds variërende concrete problemsituaties, waarop men bij de ernstige behandeling van een verzoekschrift wel kan inspeelen. Bovendien blijkt de instelling van een ombudsman veelal geen significante daling van het aantal petitie van veroorzaken, zodat ook dan de wenselijkheid van het petitie recht blijft bestaan. Ten slotte heeft het verzoekschrift als participatiemiddel het voordeel dat ook persoonlijke en meer genuanceerde visies eveneens rechtstreeks ter kennis van de overheden gebracht kunnen worden en dat de concretisatie van een latent probleem in een individuele petitie eveneens aanleiding kan zijn tot een daadwerkelijk normatief regelen daarvan. Men vergeet daarbij niet dat alvast het reglement van de Senaat (art. 60) bepaalt dat elke senator rapportering kan vragen, waarop normalerwijs een openbare behandeling in plenaire vergadering moet volgen, ook al is van deze mogelijkheid tot nog toe uiterst zelden gebruik gemaakt. Met behoud van die waarborg in het belang van minderheden en een aanpassing van het petitie recht aan de hedendaagse noodwendigheden — naar het voorbeeld van succesrijk gebleken recente Nederlandse en Duitse hervormingen — kan het recht om verzoekschriften in te dienen bij de overheden weer een voorname plaats krijgen bij de fundamentele grondrechten. Daarbij is wel onontbeerlijk dat het petitie recht niet beperkt blijft tot een vrijheid om zich tot de overheden te richten,

maar wordt begrepen als een afdwingbaar recht op aandacht van die overheden, gekoppeld aan de verplichting voor laatstgenoemden om blijk te geven van een daadwerkelijke inoverwegingneming van de inhoud van het verzoekschrift.

Maar laten we terugkeren tot het overigens zeer vlot geschreven boek zelf, waar de auteur in een laatste hoofdstuk onderzoekt in welke mate de door hem geformuleerde alternatieven bijdragen tot de realisatie van wat hij een basissocialistische maatschappij noemt. Mogen de voorstellen daartoe geen directe stimuli zijn, onrechtstreeks dragen ze dan toch bij tot de discussie over de verhouding bestuurder/bestuurde en de politieke bewustwording, waarbij het bestaande maatschappelijk model mee ter discussie kan worden gesteld. De auteur beantwoordt daarmee volkomen aan het doel dat de redactie van de cahiers «Tegenspraak» zich heeft vooropgesteld.

Rik Ryckeboer

Ch. L. CLOSSET, *La nationalité belge. Commentaire des dispositions de la loi du 28 juin 1984 instituant le Code de la nationalité belge*, Brussel, Larcier, 1986, 218 p.

Op 1 januari 1985 trad het nieuwe Wetboek van de Belgische nationaliteit (*Wb.B.Nat.*) (titel II wet 28 juni 1984 betreffende sommige aspecten van de toestand van vreemdelingen en houdende invoering van het Wetboek van de Belgische nationaliteit, *B.S.*, 12 juli 1984) in werking. Deze nieuwe Nationaliteitswet deed reeds vele juristen naar de pen grijpen. Naast dit werk van staatsraad Closset, zijn er bv. ook: Beauthier, G.H., *Droit des étrangers — Code de la nationalité*, Brussel, Vie ouvrière, 1984; Heyvaert, A., *De Belgische nationaliteit*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 107 p. en Verwilghen, M., *Le Code de la nationalité belge*, Brussel, Bruylant, 1985, 673 p.

Deze belangstelling steekt schril af met de interesse voor dit Wetboek in het Parlement. Daar ging bijna alle aandacht naar de eerste titel van de wet van 28 juni 1984 over het vreemdelingenbeleid (cf. Verwilghen, M., *o.c.*, nrs. 186-187 en 193-194). Dat in de juridische wereld het nieuwe Belgische nationaliteitsrecht zoveel weerklank krijgt, is echter in dubbel opzicht begrijpelijk. Enerzijds realiseert het Wetboek de reeds lang verwachte en noodzakelijke modernisering van ons nationaliteitsrecht, waardoor — om de woorden van volksvertegenwoordiger Ph. Moureaux (*gecit.* bij Verwilghen, M., *o.c.*, nr. 949) te hermenen — «La Belgique sort du peleton des attardés en ce qui concerne la législation sur la nationalité». Anderzijds is het Wetboek vanuit legistiek oogpunt niet altijd even duidelijk en overzichtelijk geredigeerd (cf. Verwilghen, M., *o.c.*, nr. 951, p. 485). Zo bevatten sommige artikelen een lange opsomming van rechtsregels die zonder duidelijke structuur zijn samengebracht (bv. art. 22 *Wb.B.Nat.* dat zonder enig onderscheid naar hun aard (zie daarvoor Verwilghen, M., *o.c.*, nr. 738) verschillende oorzaken van verlies van de Belgische nationaliteit na elkaar opsomt) en die niet altijd bij elkaar horen (bv. art. 8 *Wb.B.Nat.* dat de toekenning van nationaliteit betreft, maar tegelijk in § 1, laatste lid, en § 4, gronden tot verlies van de Belgische nationaliteit bevat). De rechtsregels zelf zijn ook niet altijd even precies geformuleerd (zie bv. art. 16 *Wb.B.Nat.*); er ontbreekt ook vaak een duidelijke en vaste structuur in (zie bv. art. 22, § 1, 3°, *Wb.B.Nat.*). Dit alles maakt het lezen van het Wetboek er niet gemakkelijker op. Het betitelen van de nieuwe wet als Wetboek — wat volgens minister van Justitie J. Gol (*préface*, p. 50) het systematisch karakter ervan zou moeten benadrukken —, lijkt daarom dan ook enigszins «wishful thinking». Beide kenmerken van dit Wetboek zetten wel aan tot een grondige analyse van de nieuwe wet en maken een systematische bespreking ervan voor elke rechtspracticus die voor het eerst met de toepassing van het Wetboek wordt geconfronteerd, onontbeerlijk.

Dit boek van Ch. L. Closset is als dergelijke eerste praktische commentaar en handleiding bedoeld. Zo past het goed als bijdrage over deze nieuwe Nationaliteitswet in de praktijk-georiënteerde *Répertoire Notarial* (tome XV, livre XX), een bijdrage waarvan dit werk een overdruk is.

Inhoudelijk is het boek als volgt samengesteld. Na een uitgebreid — in totaal 47 p. lang — deel registers met respectievelijk een Frans- en Nederlandstalige inhoudstafel en een enkel Franstalige

alfabetische trefwoordenlijst, volgt een «ten geleide» door minister van Justitie J. Gol. Daarin wijst de minister op de uitgangspunten en doelstellingen van het nieuwe Wetboek, op de erdoor gerealiseerde hervormingen en op het verband tussen dit Wetboek en het vreemdelingenbeleid. Na een kort voorwoord, geeft de auteur vervolgens in vijf titels een algemeen overzicht van het Wetboek van de Belgische nationaliteit. Eerst gaat hij echter nog kort in op enige inleidende begrippen uit het nationaliteitsrecht zoals op de betekenis en inhoud van het begrip nationaliteit zelf.

In de eerste titel behandelt Closset de algemene begrippen van het Belgisch nationaliteitsrecht: de grondwettelijke beginselen, de «*ius sanguinis*» en «*ius soli*»-regel, de uitgangspunten van de nieuwe wet (met name de gelijkgeschakeling tussen man en vrouw en deze tussen de verschillende afstammingsstatuten, de integratie van vreemdelingen en de strijd tegen de «*legal kidnapping*»), de algemene beginselen ter zake de nationaliteit uit het internationaal (verdrags)recht zoals het vermijden van bi- en apatridie, en tenslotte ook de algemene beginselen van de toepassing van de nieuwe wet in tijd en ruimte.

Opvallend is dat hij art. 6 G.W. dat de «burgerlijke en militaire bedieningen» aan Belgen voorbehoudt, bespreekt zonder enige expliciete verwijzing naar de weerslag daarop van art. 48 E.E.G.-Verdrag. Deze laatste bepaling waarborgt immers het vrij verkeer van werknemers binnen de E.G. zonder dat daarbij een onderscheid naar nationaliteit mag worden gemaakt. Enkel «betrekkings in overheidsdienst» mogen nog aan eigen onderdanen worden voorbehouden. Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen interpreteerde deze uitzondering in twee tegen België gewezen arresten (H.v.J., 17 december 1980, *Jur.H.v.J.*, 1980, 3881 en 26 mei 1982, *Jur.H.v.J.*, 1982, 1845) echter bijzonder restrictief zodat dit voorbehoud en bijgevolg ook art. 6 G.W. veel van zijn betekenis verloor (zie ook De Meyer, J., «Betrekkings in overheidsdienst — een opmerkelijk arrest», in *Liber Amicorum Mertens de Wilmars*, Antwerpen, Kluwer, 1982, 47-67 en Verschuere, H., «De nationaliteitsvereiste voor betrekkingen in overheidsdienst», *Tijdschrift voor vreemdelingenrecht*, 1984, 105-112).

De twee volgende titels vormen het eigenlijke corpus van het boek: ze geven een algemeen overzicht van respectievelijk de verschillende mogelijkheden van vestiging en van verlies van de Belgische nationaliteit. Daarbij behandelt de auteur op systematische wijze voor de verschillende rechtsregels de diverse hypothesen die onder de toepassing ervan vallen. Telkens geeft hij voor elk van die situaties de geldende grond- en vormvoorwaarden, de procedureregels, het overgangsrecht en desgevallend ook de relevante internationaalrechtelijke bepalingen aan. Voor de praktische interpretatie en toepassingsproblemen die daarbij kunnen rijzen, voorziet hij een juridisch en praktisch haalbare oplossing. Veelvuldig wordt daarbij verwezen naar de regeling in de gecoördineerde wetten van 1932 en naar de jurisprudentiële toepassing daarvan.

Dit samenbrengen van wat samenhoort — zo worden bv. de verschillende toepassingen van de «*ius soli*»-regel in nr. 113 samen besproken — komt de overzichtelijkheid ten goede. Waarom Closset na de bespreking van de nationaliteitskeuze en de daarvoor in art. 15 *Wb.B.Nat.* voorziene procedure, eerst de naturalisatie (art. 18 *Wb.B.Nat.*) behandelt en pas daarna de bepalingen van artt. 16 en 17 *Wb.B.Nat.* — twee hypothesen waarvoor grotendeels ook de procedure van art. 15 *Wb.B.Nat.* geldt —, is in dat opzicht niet duidelijk.

In de tweede titel worden achtereenvolgens besproken enerzijds de verschillende mogelijkheden van toekenning van rechtswege van de Belgische nationaliteit, nl. de afstamming, de adoptie en de collectieve verkrijging, en anderzijds ook de nationaliteitskeuze, de naturalisatie, de verklaring tot verkrijging van de Belgische nationaliteit door de vreemde echtgenoot van een Belg en het tienjarig bezit van staat van Belg, de vier mogelijke gronden tot verkrijging van de Belgische nationaliteit.

Closset geeft van de desbetreffende rechtsregels een gedetailleerde bespreking zodat het onmogelijk is hier een volledig overzicht te geven van zijn commentaar ter zake. Toch de volgende opmerkingen.

Art. 11 *Wb.B.Nat.* voorziet in de toekenning van de Belgische nationaliteit aan kinderen van de tweede generatie migranten mits verklaring daartoe van (één van) hun ouders. De daartoe in het oorspronkelijk ontwerp voorziene automatische toekenning werd verlaten omdat dit automatisme zou ingaan tegen de aan de basis

van het Wetboek liggende optie voor de wil tot integratie. Opvallend is dat de auteur hier nergens verwijst naar de omgekeerde evolutie in Nederland. Daar voorzagt art. 6 van de ontwerpwet op het Nederlandschap eveneens in een optierecht voor derde-generatie migranten, maar werd uiteindelijk in art. 3.3 van de nieuwe Nederlandse Rijkswet op het Nederlandschap voorzien in een automatische toekenning van de Nederlandse nationaliteit (zie De Lange, R., «De nieuwe Rijkswet op het Nederlandschap», *T.B.P.*, 1985, (196), 197 en Jessurun D'Oliveira, H.U., «Burgers en buitenlui. De herziening van ons nationaliteitsrecht (2)», *N.J.B.*, 1985, (1301), 1303). Deze auteur (*Ibid.*) wijst er verder op dat «het fijngevoelig argument dat de nationaliteit niet aan deze derde generatie mag worden opgedrongen, geldt voor alle toekenningen van rechtswege van de Nederlandse nationaliteit». Dit gaat uiteraard ook op voor de Belgische wet. Closset gaat hier echter niet op in.

Rechtsvergelijkende beschouwingen ontbreken trouwens grotendeels. Een vergelijking met de op dezelfde dag in werking getreden nieuwe Nederlandse Nationaliteitswet (zie daarover De Lange, R., *l.c.*, 196-202) ware misschien toch leerrijk geweest: beide wetten gaan immers uit van dezelfde beginselen en doelstellingen, werken grotendeels ook met dezelfde technieken, maar lossen analoge problemen soms anders op (zie *supra*).

De vereiste van integratie vindt men terug in artt. 15 en 16 Wb.B.Nat., alsmede bij de naturalisatie: in die gevallen moeten immers respectievelijk de rechter of de procureur des Konings nagaan of de wil tot integratie van betrokkene voldoende is. In de nrs. 200-201, 203-206, 257 en 276 gaat Closset diepgaand in op de betekenis en inhoud van deze vereiste. Terecht benadrukt hij dat enkel integratie wordt vereist, geen assimilatie. De eerste gerechtelijke uitspraken over deze vereiste maken — gelukkig — duidelijk dit onderscheid (Brussel, 24 oktober 1985, *J.T.*, 1986, 50; Rb. Brussel, 7 januari 1987, *Journal des Procès*, 1987, nr. 99, 30); niettemin blijft ook dan de evaluatie van de integratiewil (en -mogelijkheid) van de betrokkene voor de rechter moeilijk.

Verder valt in deze titel de soepele interpretatie op die de auteur geeft aan de in art. 16 Wb.B.Nat. voorziene samenlevingsvereiste van zes maanden (nrs. 273-274). Enerzijds meent hij dat hier geen gehuwd samenleven vereist is (cf. Heyvaert, A., *o.c.*, nr. 56; contra Verwilghen, M., *o.c.*, nr. 633); het is voldoende dat betrokkenen op het moment van de verklaring gehuwd zijn (en samenleven). Tevens meent hij dat dit zes maanden samen in België verblijven niet onmiddellijk de verklaring moet voorafgaan: aangezien de wet geen ononderbroken samenleving vereist, zou het voldoende zijn dat de betrokkenen op het moment van de verklaring (gehuwd) samenleven en vroeger reeds zes maanden samen in België verbleven (contra Heyvaert, A., *o.c.*, nr. 55 en Verwilghen, M., *o.c.*, nr. 636).

De uitbreiding van de mogelijkheden van vestiging van de Belgische nationaliteit doet in het algemeen ook de vraag rijzen of hierdoor de kans op bipatrië niet dermate wordt vergroot dat de door Closset (nr. 27, p. 60) in het vooruitzicht gestelde ratificatie van het Verdrag van Straatsburg van 6 mei 1963 tot vermindering van bipatrië, bemoeilijkt wordt. Of wordt dit voldoende tegengegaan door de analoge uitbreiding van de oorzaken van verlies van de Belgische nationaliteit in art. 22 Wb.B.Nat., met name door het voorzien van de mogelijkheid tot vrijwillige afstand? Op deze vraag gaat de auteur nauwelijks in. Een globale evaluatie van het nieuwe Wetboek in het licht van zijn basisbeginselen en -doelstellingen vindt men als zodanig niet in dit boek. Wellicht zou dit echter — net als een rechtsvergelijkende benadering — de praktische bedoeling van deze commentaar te buiten gaan.

De derde titel betreft de verschillende oorzaken van verlies van de Belgische nationaliteit. Kort wordt ook de mogelijkheid van hervervulling van deze nationaliteit besproken.

Nieuw hier is de mogelijkheid van uitdrukkelijke afstand (art. 22, 1, 2°, Wb.B.Nat.). Deze is wellicht mede bedoeld om aan de uit de toepassing van het nieuwe Wetboek resulterende gevallen van bipatrië een einde te kunnen maken (en niet om aan de gevallen van apatrië tegemoet te komen, zoals in nr. 303 per vergissing wordt gesteld). Dit beantwoordt aan een aanbeveling in deze richting van de Raad van Europa (zie Verwilghen, M., «Nationalité et statut personnel dans les projets de réforme du droit de nationalité belge», in *Nationalité et statut personnel*, Verwilghen, M. (ed.), Brussel, Bruylant, 1984, p. 386, p. 914).

Closset gaat in deze titel niet in op het ten aanzien van art. 22 Wb.B.Nat. gerezen staatsrechtelijk probleem betreffende de door de Senaat in de door de Kamer goedgekeurde en doorgezonden tekst aangebrachte «errata». Ten aanzien van art. 22, § 1, 3°, 4° en 6°, Wb.B.Nat. bestonden deze echter uit het vervangen van de term «minderjarige» door de uitdrukking «het niet-ontvoogde kind dat de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt», wat uiteraard een materiële wijziging van de tekst is. Aangezien deze nieuwe versie niet naar de Kamer werd teruggezonden, bestaat er geen eenvormige zowel door Kamer als Senaat goedgekeurde tekst en bijgevolg geen (geldige) wet (zie hierover Reyntjens, F., «Over een technische vergissing», *R.W.*, 1984-85; 1112-1115).

De administratieve en gerechtelijke regeling wordt besproken in een vierde titel. Komen o.a. aan bod: de bevoegdheid (van overheid en rechter), de akten en registers, de bekwaamheid en vertegenwoordiging, de voor te leggen stukken, de interpretatie en het bewijs.

Wat de onbekwaamheid betreft, gaat de auteur niet in op de principiële vraag hoe art. 7 Wb.B.Nat. en de daarin voor (geestelijk) onbekwamen voorziene vertegenwoordiging verenigbaar is met het strikt persoonlijk karakter van de staat van personen en met de vereiste integratiewil. Heyvaert (Heyvaert, A., *o.c.*, nr. 181) meent dat in die gevallen enkel de objectieve, feitelijke integratie mag (en kan) worden beoordeeld.

In een vijfde en laatste titel bespreekt Closset nog het ingewikkelde probleem van de nationaliteit in het internationaal (privaat) recht, met name het vraagstuk van de wets- en nationaliteitsconflicten. Uiteraard komt daarbij het in het nationaliteitsrecht bijzonder acute probleem van de «voorvraag» ruim aan bod. In dat verband ontbreekt wel elke verwijzing naar een basisartikel ter zake van J. De Ceuster (De Ceuster, J., «Enige kritische bedenkingen rond de interpretatie van de Belgische nationaliteitswetgeving», *T.B.P.*, 1983, 261-266).

Een korte — vooral Franstalige — bibliografie, een lijst van richtlijnen en modellen, meestal in beide landstalen, en een overzicht van de wettelijke en reglementaire teksten ter zake de nationaliteit — alles samen 37 p. lang —, sluiten dit werk af. Samen met de registers, komt dit de praktische bruikbaarheid van het boek zeer ten goede.

Ook al beslaat het eigenlijke materiële gedeelte van het werk slechts 134 p., toch beantwoordt het boek volledig aan zijn opzet. Het beschrijft duidelijk het geldende recht. Daarbij moest de auteur herhaaldelijk de wet interpreteren, iets wat hij met de nodige terughoudendheid en grondigheid deed.

Voor de toepassing van het Wetboek is nu het woord aan de rechtspractici, met name aan de rechters. Hopelijk kan Clossets commentaar ter zake voor hen een nuttige en veilige baken zijn in het toch nog altijd troebele water van ons nationaliteitsrecht.

Luc Vermeire

MEDEDELINGEN

Studiedag over «De sociaal-economische rol en de juridische systematiek van de intellectuele rechten» (UFSAL Brussel 30 april 1987)

Na de studiedag vorig jaar over de mensenrechten, organiseerde de Interuniversitaire Kontaktgroep Rechtstheorie op 30 april 1987 een dag over rechtstheoretische aspecten van de intellectuele rechten. De bedoeling van deze studiedag was het confronteren van rechtstheoretici met rechtspractici. Rechtstheoretici wordt vaak verweten te ver af te staan van de praktijk. Positiefrechtelijk georiënteerde auteurs krijgen dan weer de kritiek zo sterk gericht te zijn op technische details dat ze er zelden in slagen een nieuw licht te werpen op een materie. Gehoopt werd dat de confrontatie van beide in een studiedag tot vruchtbare discussies zou leiden.

In zijn inleiding wees Mark van Hoecke (UFSAL) op de bijzondere problematiek van de intellectuele rechten: deze zijn sterk afhankelijk van de sociaal-economische toestand en de historische

ontwikkeling. Dit is wellicht meer zichtbaar dan bij andere juridische domeinen, doch een wezenlijk verschil is er op dit punt allicht niet.

In de voormiddag hield Ejan Mackaay een lezing over «Economisch-filosofische aspecten van intellectuele rechten». Mackaay doceert aan de universiteit van Montreal, maar is van Nederlandse afkomst. Hij is gespecialiseerd in de economische analyse van het recht, maar doceert ook een aantal positiefrechtelijke cursussen die verband houden met intellectuele eigendomsrechten.

Volgens Mackaay moeten intellectuele rechten als een bijzondere vorm van eigendomsrechten worden opgevat. Hij begon dan ook met het bespreken van de economisch-filosofische problematiek van eigendomsrechten in het algemeen. De term eigendomsrechten gebruikte hij daarbij in ruime zin, namelijk exclusieve rechten.

Aan de basis van eigendomsrechten ligt het schaarsteprobleem. Pas wanneer goederen niet overvloedig aanwezig zijn en mensen onverenigbare gebruiken van dezelfde goederen nastreven, worden eigendomsrechten ingevoerd. Eigendom is slechts een van de mogelijke technieken om schaarse middelen toe te bedelen, naast geweld, in de rij staan, loterij, toebedeling aan «vriendjes» of toebedeling op grond van «het algemeen belang». Eigendom is tegelijkertijd een techniek om inspanningen en vernieuwingen aan te moedigen, naast o.a. maecenaat en subsidies. Om eigendomsrechten te kunnen invoeren moet er wel de feitelijke of juridische mogelijkheid zijn om buitenstaanders uit te sluiten. Wanneer aan die voorwaarde is voldaan, dan is eigendom economisch gezien het beste antwoord op het schaarsteprobleem. Aan de eigenaar worden immers traditiegetrouw drie voorrechten toegekend: het recht om beslissingen te nemen over het gebruik (usus), het recht op de vruchten (fructus) en het recht om het goed over te dragen (abusus). Deze drie voorrechten maken het mogelijk de uit economisch oogpunt beste oplossingen te bereiken. De combinatie van de eerste twee voorrechten schept een automatische band tussen iemands inspanningen en de vruchten ervan. Dit zorgt voor een sterk aanmoedigingseffect: de eigenaar heeft er alle belang bij zijn goed niet te verkwalen en de schaarste te verlichten. Het derde voorrecht (de overdraagbaarheid) laat toe dat het schaarse middel in handen komt van de persoon die denkt er het nuttigste gebruik van te kunnen maken. Het maakt ruil, specialisatie en schaafeffecten mogelijk. Er kan een markt ontstaan, die de activiteiten van iedereen coördineert en zorgt voor concurrentie. De eigendom heeft dus een aanmoedigingseffect en een informatieëffect (prijzen maken het mogelijk handelingen van vele mensen te coördineren). Mackaay ziet eigendom als het basiselement van een efficiënt cybernetisch systeem dat reageert op de schaarste. Het aansprakelijkheidsrecht, het strafrecht, het contractenrecht en het mededingingsrecht zorgen voor de handhaving van dit systeem.

In een tweede deel besprak Mackaay de specifieke problematiek van de informatie. Informatie is een wezenlijk bestanddeel van alle menselijke beslissingen. Door die alomvattendheid is een onbelemmerde circulatie wenselijk. Anderzijds is informatie niet altijd overvloedig; het moet dus speciaal geschapen worden. Tevens is het een kapitaalgoed, d.w.z. voor herhaald gebruik vatbaar, niet verslijtbaar, maar wel vaak tijdsgebonden. Een aanmoedigingsstelsel om het te produceren is dus wenselijk. Voortbrenging via het marktmechanisme biedt echter moeilijkheden. Informatie is vaak een zogenaamd collectief goed: het is niet goed vatbaar voor exclusiviteit (wat voor eigendom noodzakelijk is) en het is vaak bruikbaar voor anderen zonder verlies voor de aanvankelijke houder. Bovendien is informatie meestal cumulatief: de ene uitvinder bouwt voort op de ideeën van de andere. De oplossing bestaat in (private) eigendomsrechten met beperkingen, naast een overheidsingrijpen ter aanmoediging van informatieproductie (subsidies voor experimentele kunstenaars, wetenschappelijke prijzen, ...).

Uit die specifieke problematiek kunnen de beginselen voor een recht met betrekking tot informatie worden afgeleid. Informatie circuleert zonder belemmeringen, behoudens uitdrukkelijke uitzonderingen. Misleidende informatie wordt tegengegaan. Rechten i.v.m. informatie worden slechts toegekend ter aanmoediging van de voortbrenging ervan. Het recht wordt daarbij toegekend aan de schepper en de opbrengst voor de schepper dient in directe verhouding te staan tot het nut voor de gebruiker. Hoe meer het recht een monopoliserend effect kan hebben, des te korter is zijn duur, zijn geografische reikwijdte en de eraan verbonden voorrechten en des te meer zal openbaarmaking verplicht worden. Hoogstpersoonlijke

informatie heeft, als grondslag van de menselijke persoon, voorrang boven andere rechten, maar is overigens beperkt in de eraan verbonden rechten.

Ter illustratie daarvan besprak Mackaay de verschillpunten in het Canadese recht tussen de verschillende vormen van intellectuele eigendom. Voor fabrieksgeheimen is het originaliteitsvereiste zwak, zijn de kosten om het recht te verkrijgen gering, maar is de tijdsduur onbepaald (zolang het geheim blijft) en is er geen verplichte openbaarmaking. Bij het auteursrecht is het originaliteitsvereiste eveneens zwak, zijn de kosten gering, de tijdsduur zeer lang (de levensduur + 50 jaar) en is er evenmin een verplichte openbaarmaking. Voor octrooien is het originaliteitsvereiste hoog, zijn de kosten hoog, is de tijdsduur beperkt (17 jaar in Canada) en is er een verplichte openbaarmaking. De uitvinding wordt beschermd in alle vormen waarin de idee tot uitdrukking wordt gebracht. Mackaay stelt vast dat er in het positief recht een duidelijk compromis is gemaakt tussen de aansporingslogica en het monopoliserend karakter.

Mackaay pleitte ten slotte voor een soepel rechtssysteem. Nieuwe vormen van intellectuele eigendom moeten kunnen ontstaan. Hij verwees daarbij naar de Canadese rechtspraak die als een soort laboratorium voor nieuwe eigendomsrechten zoals het fabrieksgeheim fungeert.

De discussie werd ingeleid door Boudewijn Bouckaert (R.U.G.). Hij wees op de verdienste en vruchtbaarheid van Mackaays aanpak. Mackaay oversteeg de loutere beschrijving van bestaande rechtsregelen en verbond de intellectuele rechten met het handelen van de mens. Toch heeft Bouckaert zijn twijfels over sommige stellingen van Mackaay. Informatie is niet op dezelfde manier interpersoneel schaars als materiële goederen. Daar is er interpersonele schaarste wanneer twee personen oordelen dat een bepaald ding een middel is in hun behoeftenbevredigingsstrategie en beide strategieën incompatibel zijn. Bij informatie zijn er twee mogelijkheden. Ofwel kent iemand een idee niet; in dat geval kan deze niet in zijn behoeftenbevredigingsstrategie voorkomen en is er geen sprake van interpersonele schaarste. Ofwel kent hij die idee wel, maar dan moet hij geen transfer van die idee vragen aan de andere om ze te kunnen toepassen en is er evenmin sprake van interpersonele schaarste. Wanneer aan een intellectueel recht een verplichte openbaarmaking is gekoppeld, ontstaat er dus een paradox. Door de openbaarmaking verdwijnt de schaarste, maar toch wordt voor de houder een bescherming gecreëerd die een monopoliserende oplevert.

Bouckaert meent ook dat er achter Mackaays ideeëngoed een neo-Hobbesiaanse aanpak schuilt. Mackaay wil een nieuwe Leviathan invoeren (de overheid) die nu niet meer als doel de bescherming van het leven heeft, maar een economische calculator is. De overheid moet namelijk voortdurend het negatieve monopolieëffect en het positieve aansporingseffect berekenen en op grond daarvan intellectuele eigendomsrechten invoeren, behouden of afschaffen. Volgens Bouckaert zullen die berekeningen steeds arbitrair zijn en zullen pressiegroepen een belangrijke rol spelen in de praktijk.

Tot slot stelde Bouckaert vast dat de informaticamarkt goed blijkt te functioneren, ondanks de zwakke juridische bescherming. Hij vermoedt dat er nog andere maatschappelijke mechanismen zijn die voor hetzelfde aansporingseffect kunnen zorgen.

Mackaay antwoordde dat de voorstelling («ofwel kent men een idee ofwel niet») te zwart-wit is. Vaak worden beslissingen genomen op grond van onvolledige informatie. Mackaay is zich bewust van het gevaar dat een nieuw staatsmonster wordt geschapen, maar wees erop dat er ook tegenpressiegroepen kunnen ontstaan als pressiegroepen te ver gaan. Hij gelooft niet dat intellectuele rechten overboord kunnen worden gegooid zonder nadelige economische gevolgen.

Gotzen wenste de uitspraken van Mackaay en Bouckaert te nuanceren in tweeërlei opzicht. De originaliteitsvereisten in het Belgische auteursrecht zijn weliswaar minder streng dan in het octrooierecht, maar toch duidelijk strenger dan bij fabrieksgeheimen. Ook de juridische bescherming van software is niet zo zwak. Men is integendeel op weg naar een zeer sterke bescherming via het auteursrecht.

Volgens Grosheide is Mackaays aanpak instrumentalistisch: hij onderzoekt welke juridische technieken het best zijn om een bepaald doel te bereiken. Vooraf moet dat dat echter bepaald worden

en dit vergt een beleidsbeslissing. Daarop antwoordde Mackaay dat hij slechts de eigenschappen en economische gevolgen van bepaalde intellectuele rechten had belicht en geenszins normatieve uitspraken had gedaan.

Mertens de Wilmars stelde dat eigendomsrechten ook gecreëerd worden om andere motieven dan schaarste. Een erfenis kan bijvoorbeeld gaan naar iemand die reeds overvloedig rijkdommen bezit. Volgens Mackaay is ook het erfrecht ingevoerd om aansporingsredenen, meer bepaald om toekomstige erfslaters aan te sporen hun rijkdommen niet te verkopen. Mertens de Wilmars wees er echter op dat het recht ook als doel heeft een rechtvaardiger verdeling tot stand te brengen. Mackaay gaf toe dat eigendomsrechten ook distributieve aspecten hebben en dat de economische analyse van het recht hierover geen uitspraak doet.

In de namiddag stonden er drie korte lezingen op het programma: Frank Gotzen (UFSAL Brussel) over «Systematiek van de intellectuele rechten», F.W. Grosheide (R.U.Utrecht) over «Economische rol van de intellectuele rechten» en Kathleen Malfliet (K.U.Leuven) over «Intellectuele rechten in de Sovjetunie: rol en techniek in een socialistische economie».

Gotzen besteedde allereerst aandacht aan de terminologie. Volgens sommigen zou de term «intellectuele rechten» te verkiezen zijn boven «intellectuele eigendom». Intellectuele rechten verschillen namelijk van klassieke eigendomsrechten omdat het immateriële goederen betreft. Toch verkiest Gotzen de term «intellectuele eigendom». Deze term drukt namelijk de gedachte uit dat ten aanzien van de voortbrengselen van de menselijke geest rechten kunnen ontstaan die net zo exclusief kunnen werken als lichamelijke eigendom. Bovendien wordt de term intellectuele eigendom universeel gebruikt.

Vervolgens wees Gotzen op de gemeenschappelijke kenmerken van alle vormen van intellectuele eigendom. Zij hebben alle een immaterieel voorwerp; ze worden slechts beschermd als ze het banale of reeds bekende overstijgen (al krijgen de beschermingscriteria verschillende namen, zoals «originaliteit» of «nieuwheid»); het zijn exclusieve rechten die in wezen verbondsrechten zijn; ze hebben op zich een economische waarde; ze zijn vervreemdbaar of kunnen in licentie genomen worden; inbreuk op die exclusiviteit door buitenstaanders maakt een daad van namaking uit waarop artt. 1481 e.v. Ger. W. van toepassing is; ten slotte blijven ze beheerst door het territorialiteitsbeginsel.

Vervolgens wees Gotzen op de fundamentele verschillen in aard tussen industriële eigendom en artistieke eigendom. Bij artistieke eigendom bestaat er een categorie van extra-patrimoniale morele rechten. Ten tweede, en vooral, is er een verschil in aard en ratio legis. Industriële eigendom zou volgens Gotzen uitsluitend een economisch doel hebben. Artistieke eigendom zou in de eerste plaats een cultureel en sociaal doel hebben. Industriële eigendom is een factor in een algemeen systeem van vrije mededinging. Bij het auteursrecht daarentegen kunnen weliswaar concurrentieverhoudingen bestaan tussen kunstenaars maar heeft de wetgever niet de bedoeling deze concurrentie te stimuleren. Het auteursrecht streeft ernaar zoveel mogelijk kunstenaars een kans te geven, ook de minder succesvollen. De sociale component bestaat erin dat auteurs beschermd worden wegens hun economisch zwakkere positie. Auteursrecht is dan ook in de eerste plaats kunstenaarsrecht en geen kunstrecht. Deze fundamentele verschillen werden ten slotte toegelicht aan de hand van een vergelijking tussen het octrooierecht en het auteursrecht.

Grosheide begon met het geven van een kort historisch overzicht van het auteursrecht. Hij hecht minder waarde aan de oorspronkelijke bedoelingen van de wetgever, omdat de doelstellingen van het intellectuele eigendomsrecht voortdurend veranderen. In tegenstelling tot Gotzen beschouwt hij het auteursrecht wel als een onderdeel van het mededingingsrecht. Het auteursrecht en het octrooierecht verschillen vooral op het vlak van het domein, respectievelijk het cultureel en het industrieel domein. Wat de economische effecten van intellectuele eigendom betreft, maakt hij onderscheid tussen de beoogde effecten en de niet-beoogde effecten. Het belangrijkste beoogde effect is het sturen van de markt. Een niet-beoogd effect is bijvoorbeeld het vluchten van de industrie naar landen die geen octrooi kennen, zoals Zuid-Korea. Grosheide maakte ook bedenkingen bij de economische analyse van het recht. Het gevaar van deze benadering is dat de rechtsposities erdoor te manipuleerbaar worden. Men dient voortdurend voor elk intellectueel recht

een vergelijking te maken tussen de sociale winsten en de sociale verliezen van het systeem. Wanneer de verliezen groter worden geacht dan de winsten, dient de betreffende vorm van intellectuele rechten te worden afgeschaft. Ten slotte wees Grosheide erop dat de economische effecten van intellectuele rechten op bepaalde manieren meetbaar zijn. Hij verwees daarbij naar een onderzoek van het S.E.O. te Amsterdam waaruit bleek dat de activiteiten die verbonden zijn met het auteursrecht, 2,4% van het Nederlandse B.N.P. vertegenwoordigen. Het auteursrecht heeft dus betrekking op een belangrijke sector uit de economie.

Malfliet gaf eerst een overzicht van het uitvindersrecht in de USSR. Een uitvinder kan in de USSR op twee manieren beschermd worden: via een octrooi of via een uitvinderscertificaat. De octrooiwetgeving is een kopie van de Duitse wetgeving. Zij is vooral bedoeld voor technologische transfer vanuit het Westen en is in de praktijk moeilijk te verkrijgen door een Russisch staatsburger.

Het uitvinderscertificaat is de typisch socialistische bescherming. Het is hoofdzakelijk een moreel recht: de uitvinder krijgt recht op naamvermelding op de verpakking, en mag soms zijn naam geven aan het produkt (bv. Tupoloev). Toch zijn er ook materiële stimuli: hij krijgt een forfaitaire vergoeding, een klein percentage op de opbrengst, in verhouding tot het nut van het produkt, en mogelijk een aantal privileges in de Sovjetsamenleving (een betere job, een betere woning, ...). Deze materiële stimuli zijn nochtans in tegenstelling met de Marxistische arbeidswaardenleer, volgens welke het loon dat iemand ontvangt reeds een voldoende vergoeding is voor zijn creatieve activiteit. Toch wordt aanvaard dat tijdens de overgangperiode (waarin de USSR zich nog steeds bevindt) gewerkt wordt met materiële stimuli.

Een uitvinderscertificaat geeft dus geen exclusief recht aan de uitvinder. Het is de staat die het recht en de plicht heeft de uitvinding te realiseren en deze kennis te verspreiden. Ook een Sovjetonderneming kan geenszins het exclusieve bezit van een octrooi of een uitvinderscertificaat verkrijgen. Wel is sedert het begin van de jaren '70 overdracht van know-how tegen betaling mogelijk tussen Sovjetondernemingen. Buitenlandse ondernemingen kunnen wel een exclusief recht hebben. Deze ongelijke behandeling is niet tegen het Unieverdrag van Parijs, dat alleen maar een slechtere behandeling van buitenlanders verbiedt. Ten slotte werd vermeld dat een uitvinderscertificaat niet alleen voor uitvindingen, maar ook voor ontdekkingen en rationalisatievoorstellen kan worden bekomen.

Vervolgens ging Malfliet na of deze juridische techniek de technologische vooruitgang in de USSR heeft bevorderd. Haar algemene conclusie was dat het systeem niet naar behoren werkt. De verspreiding van de informatie verloopt stroef. Slechts een vijfde van de uitvindingen wordt gerealiseerd. De coördinatie verloopt slecht omdat die in handen is van verschillende centrale diensten. Er is veel kritiek op de weinig productieve onderzoeksinstituten. Ondernemingen houden vaak uitvindingen voor zich, om planverzwaring te vermijden. Er wordt dan ook aan een nieuwe uitvinderswet en een nieuw uitvindingsbeleid gewerkt, waarbij meer aandacht zal worden gegeven aan genieën, een vorm van concurrentie tussen de onderzoeksgroepen zal worden ingevoerd en mogelijk in de richting wordt gegaan van exclusieve rechten voor Sovjetbedrijven.

Na deze drie uiteenzettingen volgde een discussie, die geleid werd door Mark Van Hoecke.

Volgens Mackaay bewees Malfliet dat de economische analyse van het recht niet alleen van toepassing is op kapitalistische landen. De door deze beweging bestudeerde aansporingsproblematiek blijkt evenzeer te bestaan in de Sovjetunie. Ook Bouckaert stelde dat de studie van Malfliet, zonder dat de auteur zich hiervan bewust is, een mooi voorbeeld is van de «Law and economics-approach». Hij meent met name dat de «theory of the firm» toepasbaar is op de Sovjetunie. De Sovjetunie kan immers beschouwd worden als een reusachtige firma. De voorspelling van de economische analyse van het recht dat in dit geval de controlekosten zo hoog oplopen dat het systeem niet meer efficiënt is, blijkt correct te zijn, zoals Malfliet heeft bewezen.

Volgens Bouckaert is Gotzens stelling dat het auteursrecht (in hoofdzaak) geen economische doelstellingen heeft, gebaseerd op een misverstand. De moderne economische wetenschap beperkt zich niet meer tot het bestuderen van de voorziening van materiële goederen en is dus ruimer dan Gotzen denkt.

Mackaay betwistte de uitspraak van Grosheide dat de economi-

sche analyse van het recht een nuttigheidscalculatie voorschrijft. De (positieve) analyse van het recht is louter beschrijvend en verklarend, zoals alle positieve wetenschappen. Zij dicteert niet op een normatieve manier welke rechten moeten bestaan en welke niet. Grosheide antwoordde daarop dat het «eigendomsorkest» van de economische analyse van het recht in de praktijk toch een dirigent veronderstelt, namelijk de overheid. Bouckaert antwoordde dat de macht van pressiegroepen op de overheid bij het maken van de concrete wetgeving inderdaad een probleem is, al zijn het octrooi-recht en het auteursrecht door hun algemene draagwijdte moeilijker te manipuleren.

Volgens Michel de Vet (Katholieke Universiteit Brabant) berust de controverse tussen Gotzen en Grosheide over het auteursrecht als mededingingsinstrument op een interpretatieverschil. Gotzen gaat uit van een historische interpretatie (de oorspronkelijke bedoelingen van de wetgever) en komt tot de conclusie dat het auteursrecht geen element is van het mededingingsrecht. Grosheide komt tot de tegengestelde conclusie omdat hij het auteursrecht interpreteert in het licht van de huidige ontwikkelingen. Grosheide antwoordde dat er meer is dan een interpretatieverschil. Hijzelf heeft geen bezwaar tegen het openzetten van de diverse compartimenten van intellectuele eigendom ten opzichte van elkaar en het wijzigen van de oude regimes onder invloed van de huidige maatschappelijke verschijnselen (zoals software). Gotzen verduidelijkt zijn vrees voor veranderingen aan het auteursrecht. Als men computerprogramma's in het auteursrecht wil, moet men de algemene bepalingen van het auteursrecht erop toepassen en niet het auteursrecht aanpassen aan de specifieke behoeften van de softwarebescherming. In het laatste geval zou men deze veranderingen ook toepassen op sectoren van het auteursrecht waarvoor die aanpassingen niet bedoeld waren. Hij vreest ook dat de sterke bescherming van de auteurs verzwakt zal worden als het auteursrecht een opvangbekken wordt voor allerlei nieuwe beschermingsbehoeften. Daarom geeft hij de voorkeur aan een bescherming via andere figuren, zoals het mededingingsrecht. De Vet en Mackaay vinden waterdichte schotten tussen de verschillende compartimenten echter niet noodzakelijk.

Ten slotte wees Gotzen er ook op dat het onderscheid tussen auteursrecht en octrooirecht niet samenvalt met respectievelijk de culturele en de economische pagina in de krant. Een wetenschappelijk boek wordt bijvoorbeeld ook beschermd door het auteursrecht. Grosheide verdedigde zich door te zeggen dat het onderscheid tussen beide toch moet worden gedefinieerd. De door Gotzen opgesomde verschilpunten zouden slechts regimeverschillen zijn en geen definitie opleveren.

Deze studiedag mag zowel op het vlak van de belangstelling (44 deelnemers) als inhoudelijk erg geslaagd genoemd worden. De referaten zullen wellicht in extenso worden gepubliceerd. Volgend academiëjaar mag een vergelijkbaar initiatief verwacht worden, vermoedelijk in verband met het aansprakelijkheidsrecht.

Gerrit De Geest
R.U.G.

Leerstoel Japans recht aan de Leuvense Rechtsfaculteit

Met steun van de Japan Foundation wordt vanaf het academiëjaar 1987-88 een leerstoel Japans recht georganiseerd aan de Leuvense Rechtsfaculteit.

In de maanden oktober tot december 1987 wordt de leerstoel bezet door professor Kozo Kagawa van de Doshisha University te Kyoto (Japan) die een college van 45 uren zal doceren over Japans arbeidsrecht. De lessen worden in het Engels gegeven met eventueel oefeningen in het Japans ten behoeve van de studenten uit de richting Japanologie.

Nieuwe tijdschriften milieurecht

Door het Instituut voor Milieuschade van de Erasmus Universiteit Rotterdam werd het initiatief genomen tot een nieuw tijdschrift: *Milieu-aansprakelijkheid*. De initiatiefnemers stellen zich ten doel de omvangrijke literatuur, wetgeving en jurisprudentie, zowel uit de diverse Europese landen als uit de V.S.A., toegankelijk te maken. Milieuvervuiling, aldus prof. van Dunné in het eerste nummer, is immers in hoge mate door grensoverschrijding gekenmerkt, hetgeen vraagt om een internationale, en daarmee rechtsvergelijkende behandeling.

Het tijdschrift *Milieu-aansprakelijkheid* verschijnt viermaal per jaar en wordt in ons land verspreid door: Maklu uitgevers, Somerstraat 13-15, 2018 Antwerpen.

Een multidisciplinaire benadering van de milieuproblematiek is de opzet van het eveneens nieuwe tijdschrift *Environnement*. Met deze pluridisciplinaire aanpak hoopt het tijdschrift een brug te kunnen slaan tussen de diverse wetenschappelijke invalshoeken en tevens een forum te zijn waar de standpunten van de wetenschappers, het beleid, het bedrijfsleven en de milieuverenigingen aan bod zullen komen.

Het tijdschrift wordt uitgegeven in drie talen (F., E. en D.) en verschijnt viermaal per jaar. De «Revue Européenne de l'Environnement» wordt uitgegeven door Story-Scientia, de Jamblinne de Meuxplein, 34, 1040 Brussel.

150 jaar Hoge Raad der Nederlanden

In de maand september 1988 bestaat de Hoge Raad der Nederlanden 150 jaar (althans formeel: de wortels gaan via de Hoge Raad van Holland en Zeeland terug tot 1582; zie J. Th. de Smidt, N.J.B. 1982, blz. 492/3).

Onder het algemene motto «De plaats van de Hoge Raad in het huidige staatsbestel» worden in het kader van het 150-jarig bestaan o.m. de volgende evenementen voorbereid:

1. Een jubileumboek over de geschiedenis, functie en werkwijze van de Hoge Raad, geschreven voor een breed publiek. De auteurs komen voor het overgrote deel uit de kring van de Hoge Raad.
2. Een symposium in de Ridderzaal te Den Haag op vrijdag 30 september 1988 over het jubileummotto, met als ondertitel «De veranderende rol van de Hoge Raad als rechtsvormer». Op het symposium zal gediscussieerd worden aan de hand van een viertal inleidingen door leden van de Hoge Raad over uit de symposiumbundel geselecteerde sub-thema's.
3. Een symposiumbundel met een tiental artikelen van juridische en rechtssociologische hoogleraren ter voorbereiding van de discussie op het symposium.
4. Een tentoontelling vanaf eind september 1988 in het Museum te Den Haag.
5. Een tweetal door de N.O.S. eind september 1988 uit te zenden T.V.-programma's over de H.R.: een documentaire en een discussieprogramma.
6. Een voor educatieve en voorlichtende doeleinden vervaardigde audiovisuele presentatie over de H.R.
7. Een plechtige zitting op donderdag 29 september 1988, gevolgd door een ontvangst.
8. De beschrijving en restauratie van de zich in het bezit van de Hoge Raad bevindende verzameling van historische rechtsgeleerde uitgaven.
9. Een «open huis» eind september/begin oktober 1988: een dag of dagen waarop ieder die dat wil de nieuwe huisvesting van de Hoge Raad aan het Lange Voorhout kan bezichtigen.

Statistisch Jaarboek van de Sociale Zekerheid — 1986

In de onlangs verschenen vierentwintigste uitgave van het Statistisch Jaarboek van de Sociale Zekerheid wordt ruime statistische informatie verstrekt over de door de sociale zekerheid geboden bescherming.

Een beknopte inleiding geeft de evolutie van de rijks- en de beroepsbevolking en beschrijft de regels van de koppeling der sociale uitkeringen aan het indexcijfer van de consumptieprijzen.

Het werk is ingedeeld in vijf delen betrekking hebbend op: de werknemers uit de privé-sector; de zelfstandigen; de werknemers uit de openbare sector; de vrijwillig verzekerden en de rechtheb-

benden op sociale bijstand; de verzekerden in de regeling van de Overzeese Sociale Zekerheid.

Het eerste deel handelt over de werknemers van de privé-sector, het tweede deel over de zelfstandigen. Telkens worden statistieken gegeven van de bijdragebetalenden, de rechthebbenden, de bijdragevoeten, het bedrag van de sociale uitkeringen en de uitgaven. Daarenboven wordt in het eerste deel, aan de hand van sociale indicatoren, het belang van de sociale zekerheid gemeten.

In het derde en vierde deel, die onderscheidenlijk gewijd zijn aan de werknemers van de openbare sector en de rechthebbenden van de vrijwillige verzekering en de sociale bijstand, worden de statistische gegevens, zo mogelijk, in dezelfde vorm gegoten als voor de werknemers van de privé-sector en de zelfstandigen.

Het vijfde deel betreft de aangeslotenen bij de regeling van de Overzeese Sociale Zekerheid.

Het jaarboek is verkrijgbaar door storting van 300 fr. op prk. 000-2005866-03 van het Ministerie van Sociale Voorzorg — Publicaties — Zwarte Lievevrouwstraat 3C — 1000 Brussel.

Recht van de Oosteuropese socialistische staten

Zoals de vorige jaren wordt ook tijdens het academiejaar 1987-1988 onder de auspiciën van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek een «Derde Cyclusonderwijs in Oosteuropakunde» ingericht met een ruim aanbod van cursussen op het gebied van recht, economie, literatuur en cultuur. Deze leergangen zijn kosteloos en, ofschoon in beginsel bestemd voor universitair afgestudeerden en doctorandi, eveneens voor alle belangstellenden toegankelijk. Aan degenen die ten minste vijf cursussen (telkens 30 uur/jaar) volgen en met welslagen hierover examen afleggen wordt een «M.A.»-graad in Oosteuropakunde toegekend; de studenten die een geringer aantal cursussen volgen en met welslagen examen afleggen kunnen een afzonderlijk getuigschrift bekomen. Het is ook mogelijk de cursussen die vereist zijn voor een «M.A.»-graad over meerdere academiejaren te spreiden.

De cursussen van de richting «Recht» worden gedoceerd aan de V.U.B. door prof. dr. Frits Gorlé, hoogleraar aan de V.U.B. en directeur van het Centrum voor de studie van de Oosteuropese socialistische rechtssystemen, en aan de K.U.L. door prof. dr. Katlijn Malfliet, hoogleraar aan de E.H. Limburg en lector aan de K.U.L. Tijdens het academiejaar 1987-1988 zal prof. Malfliet van 19 oktober 1987 tot einde januari 1988 aan de K.U.L. «Het recht en de politieke instellingen van de Oosteuropese staten» doceren. De cursus «Grondige vraagstukken uit het recht van de Sovjetunie en de overige Oosteuropese Staten, Deel I. Partij, staat en socialistische wettelijkheid» zal van 1 februari tot 9 mei 1988 aan de V.U.B., Gebouw B, 4e verdieping, Pleinlaan 2, 1050 Brussel, gedoceerd worden door prof. Gorlé. Het thema zal erin bestaan de wetgeving van de Sovjetunie i.v.m. strafrechtspleging en meer bepaald voorlopige hechtenis te toetsen aan de door de Sovjetunie onderschreven internationale verbintenissen inzake mensenrechten. De cursus «Juridische terminologie in de Slavische talen met oefeningen» zal gedoceerd worden door Prof. Gorlé aan de V.U.B. op in onderling overleg met de belangstellenden te bepalen dagen en uren.

De cursus van Prof. Malfliet zal gedoceerd worden in het lokaal 0137 van de «Oude Valk», Tiensestraat 42 te 3000 Leuven. Voor nadere inlichtingen kan men prof. Malfliet bereiken via mevr. V. Verbist, telefoonnummer 016/23.09.71, prof. Gorlé aan de V.U.B., lokaal B357 (4e verdieping), telefoonnummer 02/641.26.06. Voor algemene inlichtingen betreffende het Derde Cyclusonderwijs in Oosteuropakunde kan men terecht bij prof. dr. H. De Maegd, voorzitter van de Cyclus, aan de R.U.G., telefoonnummer 091/23.38.21. Het secretariaat is gevestigd in het Seminarie voor Toegepaste Economie van de R.U.G., Hoveniersberg, 4 te 9000 Gent.

Interuniversitaire Kontaktgroep Rechtstheorie — Lezingencyclus Algemene Rechtsbeginselen

Vanaf 18 november 1987 richt de Interuniversitaire Kontaktgroep Rechtstheorie een lezingencyclus in met maandelijks voordrachten over het thema «algemene rechtsbeginselen». De voor-

drachten vinden plaats op een woensdagavond, om 20 uur, in het gebouw van de Universitaire Fakulteiten Sint-Aloysius (UFSAL), Vrijheidslaan 17, 1080 Brussel.

Programma van de lezingen:

18 november 1987: Mark Van Hoecke, decaan rechtsfaculteit UFSAL Brussel: «Algemene rechtsbeginselen als rechtsbron: een inleiding».

9 december 1987: Robert Soetaert, voorzitter in het Hof van Cassatie: «Algemene rechtsbeginselen en cassatie».

6 januari 1988: Harry Willekens, navorser te Firenze: «Algemene rechtsbeginselen in het afstammingsrecht».

20 januari 1988: Fernand Debaedts, rechter in het Arbitragehof, buitengewoon docent UFSIA: «Algemene rechtsbeginselen in het administratief recht».

10 februari 1988: Josse Mertens de Wilmars, oud-president Europees Hof van Justitie, emeritus hoogleraar K.U.Leuven: «Algemene rechtsbeginselen in het Europees recht».

9 maart 1988: Jan Gijssels, hoogleraar UFSIA, assessor Raad van State: «De continuïteit van de openbare dienst als algemeen rechtsbeginsel».

12 oktober 1988: Marcel Storme, hoogleraar R.U.Gent, buitengewoon hoogleraar UFSIA: «Beginselen van behoorlijke procesvoering».

9 november 1988: Paul Van Orshoven, assistent K.U.Leuven: «De wetgever en de algemene beginselen van behoorlijke rechtsbedeling».

14 december 1988: Aloïs Van Oevelen, docent Universiteit Antwerpen (U.I.A. en UFSIA): «De werking van algemene rechtsbeginselen in het verbintenissen- en contractenrecht».

januari 1989: Eric Dirix, rechter in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen, buitengewoon docent UFSAL Brussel: «Het verbod van eigenrichting als algemeen rechtsbeginsel».

februari 1989: Frans Van Istendael, hoogleraar K.U.Leuven: «Algemene rechtsbeginselen in het fiscaal recht».

maart 89: Daniel Moons, onderzoeksrechter te Brussel: «De toepassing van de algemene rechtsbeginselen in het strafrecht en de verschillende fazen van de rechtspleging».

Afschaffing huwelijksafkondiging in Nederland

In Nederland wordt op 1 september 1987 de huwelijksafkondiging afgeschaft, dit overeenkomstig de wet van 13 mei 1987, o.a. inhoudende de wijziging van een aantal bepalingen in Boek I van het Burgerlijk Wetboek (Staatsblad 246).

Het besluit om de huwelijksafkondiging af te schaffen is gebaseerd op het feit dat de uitvoering van de voorschriften m.b.t. de afkondiging voor de ambtenaren van de burgerlijke stand veel werk oplevert en met de nodige kosten gepaard gaat. Daarnaast is gebleken dat als gevolg van de maatschappelijke veranderingen van de afgelopen tijd (grotere bevolkingscentra en grotere anonimiteit van betrokkenen) de huwelijksafkondiging niet meer aan zijn doel beantwoordt, namelijk het signaleren van feiten die beletselen vormen ten aanzien van een voorgenomen huwelijk.

In het vervolg dienen de aanstaande echtgenoten bij hun huwelijksaangifte een opgave te doen van hun burgerlijke staat en moeten zij, indien zij eerder gehuwd zijn geweest, de namen van hun vroegere partners vermelden. In de akte van huwelijksaangifte wordt van deze gegevens melding gemaakt. Deze akte vermeldt de ongehuwde staat van de aanstaande echtgenoten en, indien men eerder gehuwd is geweest, de geslachtsnaam en de voornaam van de vroegere echtgenoot.

Een afschrift van de akte van huwelijksaangifte moet aan de ambtenaar van de burgerlijke stand worden overgelegd voordat hij tot de huwelijksvoltrekking kan overgaan. Uit deze akte blijkt dat de ambtenaar bevoegd is tot de huwelijksvoltrekking. Aan een dergelijke akte mag de ambtenaar van de burgerlijke stand immers niet meewerken, indien hij weet dat er tussen de aanstaande partners een huwelijksbeletsel bestaat. De akte van huwelijksaangifte is vooral van belang indien het huwelijk in een andere gemeente wordt voltrokken dan de gemeente waarin de huwelijksaangifte heeft plaatsgevonden.

Een ander nieuw voorschrift, dat een grondige beoordeling van

de huwelijksbevoegdheid van de aanstaande echtgenoten bevordert, houdt in dat naast een afschrift van de geboorteakte van de betrokkenen, ook van elk van hen een uittreksel uit het persoonsregister moet worden overgelegd aan de ambtenaar van de burgerlijke stand. Een dergelijk uittreksel behoeft alleen te worden overgelegd door aanstaande echtgenoten die in een Nederlands persoonsregister zijn of behoren te worden opgenomen. De ambtenaar van de burgerlijke stand mag niet tot de huwelijksvoltrekking overgaan zolang niet aan dit vereiste wordt voldaan. Het uittreksel uit het persoonsregister bevat de volgende gegevens: geslachtsnaam, voornamen en geboortedatum van de betrokkene, zijn geboorteplaats, woonplaats en nationaliteit alsmede diens burgerlijke staat en de geslachtsnaam en voornamen van eventuele vroegere echtgenoten.

Advocaat — Aansprakelijkheid — Verjaring

Senator Van In heeft aan de minister van Justitie de volgende vraag gesteld:

«Door de wet van 8 augustus 1985 waardoor in verband met de verjaringstermijnen een nieuw artikel 2276bis in het Burgerlijk Wetboek werd ingelast, wordt de termijn ter ontheffing van beroepsaansprakelijkheid van dertig tot vijf jaar gereduceerd.

Volgens bepaalde interpretaties zou de verkorte verjaringstermijn slechts een aanvang nemen bij het in werking treden van de nieuwe wet; in de praktijk zou zulks betekenen dat vanaf het in werking treden van de nieuwe bepalingen nog eens een termijn van vijf jaar moet verlopen, tenzij de afsluiting van de periode van dertig jaar binnen deze termijn valt.

Aangezien we de indruk hebben dat het niet in de bedoeling van de wetgever lag om voor lang afgesloten zaken de beroepsaansprakelijkheid te handhaven, ware het nuttig in dit verband de zienswijze van de bewindsman te vernemen.» (Vraag nr. 33 van 5 december 1986).

De minister heeft het volgende antwoord verstrekt:

«Het geachte lid vraagt naar mijn zienswijze in verband met de interpretatie van de wet van 8 augustus 1985 betreffende de verjaring van de beroepsaansprakelijkheid van de advocaat en de bewaaring van het archief. De interpretatie van een wet staat aan de wetgever en voor bijzondere gevallen aan de rechter.

Onverminderd dit laatste kan ik verwijzen naar artikel 2 van de wet van 8 augustus 1985: «De termijn van vijf jaar waarin artikel 2276bis van het Burgerlijk Wetboek voorziet, begint slechts te lopen bij de inwerkingtreding van de wet.»

Het verslag van de heer Senator Weckx (Besch. Senaat 836, 1984-1985, nr. 2, blz. 2 en 3) luidt daaromtrent: «Wat de overgangsbepaling van artikel 2 betreft, begint de nieuwe verkorte verjaringstermijn van vijf jaar slechts te lopen vanaf de inwerkingtreding van de wet. Dit wil dus heel concreet zeggen dat bijvoorbeeld na de afhandeling van een dossier vierentwintig jaar geleden bij de inwerkingtreding van de wet nog een bijkomende termijn van vijf jaar dient gevoegd vooraleer de verjaring zal bereikt zijn.» De Commissie voor de Justitie van Senaat en Kamer en de respectieve plenaire vergaderingen hebben eenparig de teksten aangenomen (zie geciteerde Bescheiden van de Senaat; Besch. Kamer 1246, 1984-1985, nr. 2; Handelingen Senaat, nr. 6, juni 1985; Handelingen Kamer, 23 juli 1985).

Het geachte lid kan ook informatie vinden in «Beroepsaansprakelijkheid van de advocaten» in «Wetgeving in kort bestek» (R.W., 1985-86, 2660), en in «Premiers commentaires sur l'article 2276bis du Code civil» van D. Sterckx (J.T., 1985, 533).»

Internationale rechtsvergelijkende conferentie over arbeidsrecht te Bologna

Ter gelegenheid van haar 900-jarig bestaan organiseert de Universiteit van Bologna een internationale rechtsvergelijkende conferentie over arbeidsrecht.

Deze conferentie zal plaatsvinden in april 1988.

Het onderwerp «Trade Union Democracy and the Law» wordt bestudeerd in twee sessies en een ronde tafelgesprek, sessie 1, met als sub-thema «Political Systems and Trade Union Democracy», het ronde tafelgesprek over «Trade Unions: A Strategy for the

next century», en sessie 2: «Democracy: A challenge for Trade union Action».

Verleenden o.a. reeds hun medewerking aan de conferentie: Blanpain (B.); Mancini (It.); Giugni (It.); Treu (It.); Biagi (It.); Bercusson (G.B.); Wedderburn (G.B.); Summers (V.S.A.); Weiß (B.R.D.).

Voor verdere informatie, contacteer: Prof. Marco Biagi, The Johns Hopkins University, Bologna Center, Via Belmeloro, 11, 40126 - Bologna; ITALY. Tel.: (051) 23.21.85. Telex: 511339 JHUBC I Att.: Biagi.

Praemium Procesrecht — Mr. A.P. Funkeprijis

Het bestuur van de Stichting Procesrecht heeft een praemium procesrecht ingesteld.

Deze prijs groot f 3000, is bedoeld tot aanmoediging van de studie in het civiele, administratieve en fiscale procesrecht alsmede van de rechterlijke organisatie en kan worden toegekend voor een nog niet tevoren gepubliceerd artikel of geschrift, een scriptie daaronder begrepen, welke één van de hiervoor genoemde gebieden betreft.

Slechts personen die, op het moment van inzending, de leeftijd van 30 jaar nog niet hebben bereikt, kunnen meedingen naar deze prijs. De bijdragen dienen vóór 1 maart 1988 te zijn ingestuurd en zullen worden beoordeeld door een praemiumcommissie onder voorzitterschap van prof. mr. H. Franken, bestuurslid van de Stichting Procesrecht. De bijdragen zullen onder meer worden beoordeeld op oorspronkelijkheid, beheersing van de stof, taalgebruik en mogelijkheden van praktische toepassing.

De commissie zal zich uitspreken vóór 1 juni 1988.

Voor het geval dat geen van de bijdragen zich opvallend van de andere onderscheidt, kan de commissie adviseren de totale prijs over verschillende bijdragen te verdelen. De commissie kan voorstellen te besluiten geen prijs toe te kennen indien naar haar oordeel geen van de bijdragen voor de prijs in aanmerking komt. De prijs zal worden uitgereikt tijdens de voorjaarsvergadering van de Nederlandse Vereniging voor Procesrecht.

Bijdragen in drievoud inzenden aan: Praemium procesrecht, ter attentie van prof. mr. H. Franken, Juridisch Studiecentrum Hugo de Groot, Hugo de Grootstraat 27, 2300 RA Leiden.

BERICHTEN

Vijftig jaar statuut Camu (1937-1987)

Tweetalige studiedag (met simultaanvertaling) door het Centrum voor Fiscale Wetenschappen en Bedrijfsbeleid in samenwerking met de afdeling Bestuursmanagement van de Economische Hogeschool St.-Aloysius.

Datum: vrijdag 2 oktober 1987, vanaf 8u30 tot 16u15.

Plaats: Economische Hogeschool St.-Aloysius - Fiscale Hogeschool, Stormstraat 2, 1000 Brussel.

Inlichtingen en inschrijvingen: tel. 02/210.12.11 (mevr. Aernoudt).

Congres te Nijmegen over de rol en de positie van de notarissen in het verleden

De Cultuur- en Rechtshistorische Vereniging «In de Betouw» en de Notariële studentenvereniging «Nota Bene» organiseren op 30 oktober 1987 een congres getiteld «Gepasseerd, de rol en de positie van notarissen in het verleden». De organiserende verenigingen zijn verbonden aan Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Programma:

10.00-11.00 u. Ontvangst met koffie.

- 11.00-11.45 u. Prof dr. G.R. Dolezalek, medewerker aan het Max-Planck-Instituut für europäische Rechtsgeschichte te Frankfurt (BRD) en bijzonder hoogleraar Geschiedenis van het canoniek recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen: «De kerkelijk notaris».
- 11.45-12.30 u. Prof. mr. P.L. Nève, hoogleraar Geschiedenis van het Privaatrecht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen: «Het openbare notariaat op de drempel van de Nieuwe Tijd (15de en 18de eeuw)».
- 12.30-14.00 u. Lunch.
- 14.00-14.45 u. Mr. A.Fl. Gehlen, notaris te Heerlen: «De notaris in de Republiek der Verenigde Nederlanden (17de en 18de eeuw)».
- 14.45-15.30 u. Prof. mr. E.A.A. Luijten, oud-notaris te Heerlen en emeritus hoogleraar Notarieel recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen: «De notaris in de negentiende eeuw».
- 15.30-15.45 u. Theepauze.
- 15.45-16.30 u. Discussie.
- 16.30-17.30 u. Borrel.

De sprekers zullen in hun voordracht aandacht schenken aan de opleiding van de notaris en aan de manier waarop hij benoemd werd, aan zijn competentie en aansprakelijkheid en aan zijn functioneren in de praktijk. De opzet van dit congres is de wortels van ons huidige notariaat bloot te leggen.

De lezingen, voorzien van een notenapparaat, worden uitgegeven in een congresbundel, die in de verkoop zal worden gebracht.

Congreskosten f 40, studenten f 25 per persoon, inclusief lunch, borrel en congresbundel. De congresbundel is ook los verkrijgbaar voor f 20 (excl. verzendkosten).

Inschrijving congres (eventueel onder vermelding van student-nummer en universiteit van inschrijving): schriftelijk vóór 10 oktober a.s. bij de Congrescommissie «In de Betouw/Nota Bene», p/a Faculteit der Rechtsgeleerdheid K.U.N., Postbus 9049, NL-6500 KK Nijmegen. Ook voor het bestellen van alleen de congresbundel kunt U zich wenden tot de bovengenoemde commissie. Deelnemers ontvangen vooraf een programmaboekje.

Het nieuw BW in perspectief — Symposium te Utrecht

Het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht van de Rijksuniversiteit Utrecht organiseert op 23 oktober a.s. een rechtsvergelijkend symposium omtrent het Nieuw BW.

In de ochtendzitting (9.30-12.00 uur) wordt aandacht besteed aan de «hercodificatie» als zodanig. In de middagzitting (14.00-17.00 uur) staan de «groepsaansprakelijkheid» en de «algemene aansprakelijkheid voor gevaarlijke voorwerpen» centraal.

Ter gelegenheid van het symposium zal een bijzonder nummer van het Kwartaalbericht Nieuw BW verschijnen, waarin inleidingen tot de verschillende onderwerpen zijn opgenomen.

Kosten: voor abonnees van het Kwartaalbericht Nieuw BW f 39,50; voor niet-abonnees, aan wie het bijzonder nummer van het Kwartaalbericht zal worden toegezonden, f 49,50. Een lunch is bij de prijs inbegrepen.

Inschrijving: door aanmelding bij het secretariaat van het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht, Nieuwe Gracht 60, 3512 LT Utrecht (030-393153) onder gelijktijdige storting van de verschuldigde inschrijfkosten op gironr. 3377218 t.n.v. mr. W. Th. Braams, Kwartaalbericht Nieuw BW, onder vermelding van «Symposium Nieuw BW».

Voor nadere informatie kan men zich eveneens wenden tot het secretariaat van het Molengraaff Instituut.

Seminarie Internationaal Privaatrecht te Keulen

De Belgisch-Duitse Juristenvereniging organiseert op 25 september 1987 te 15 u. in de lokalen van het Belgisch Huis, Cäcilienstrasse 46, te D-5000 Keulen 1, een seminarie met als thema «Het nieuw Duits Internationaal Privaatrecht».

Programma:

1. Aspecten van het familie- en het erfrecht uit het nieuw Duits Internationaal Privaatrecht, door prof. Aretz (Ministerie van Buitenlandse Zaken, Bonn).
2. Vergelijking van het Belgisch met het Duits Internationaal Privaatrecht, door prof. Pintens (K.U.Leuven/Universiteit Saarbrücken).
3. Invloed op het verbintenissenrecht, na de wijziging van het IPA in Duitslands, door dr. Pfeffer (advocaat te Keulen). Het seminarie wordt volledig in het Duits gehouden. *Deelnemingskosten:* voor de leden van de vereniging: 700 BF, voor de niet-leden: 1.000 BF, te storten op rekening nummer 210-0505200-76, met vermelding «seminarie IPR». Voor verdere inlichtingen: Belgisch-Deutsche Juristenvereinigung, Centrum der Internationale Verenigingen, Washington straat 40, 1050 Brussel.

Seminarie Inleiding tot het financieel beheer

In de loop van de maanden september en oktober 1987 (23, 30 september, 7, 14, 21 oktober) organiseert het Instituut Professor Vlerick voor Management een seminarie: «Inleiding tot het financieel beheer».

Inlichtingen: Mej. A. Serbruyns, Instituut Professor Vlerick voor Management, Sint-Pietersnieuwstraat 184, 9000 Gent (tel. 091/23.06.09).

Vereniging der Verzekeringjuristen — Academische zitting te Brussel op 16 oktober 1987

Naar aanleiding van haar 35-jarig bestaan en de tiende jaargang van haar «Ontmoetingen universiteiten — verzekeringsondernemingen» organiseert de Vereniging voor Verzekeringjuristen op vrijdag 16 oktober 1987 van 15 u tot 18/6u, in het Groot Auditorium van de Royale Belge, Vorstlaan 25, 1170 Brussel, een academische zitting over «Het Europa der verzekeringen — Huidige situatie en toekomstperspectieven».

Na een openingstoespraak van de heer Paul de Keersmaecker, staatssecretaris voor Europese Zaken, wordt het woord gevoerd door de heren G. Imbert (directeur DGXV, Commissie van de Europese Gemeenschappen), V. Leysen (ere-voorzitter van de Commissie Gemeenschappelijke Markt van de B.I.P.A.R.), P. Rousselle (voorzitter van de Commissie Gemeenschappelijke Markt van het Europees Comité voor het Verzekeringswezen) en H. Cousy (voorzitter van de Commissie voor Verzekeringen).

De zitting wordt besloten met een toespraak van de heer Philippe Maystadt, vice-eerste minister en minister van Economische Zaken.

Een persoonlijke uitnodiging kan worden aangevraagd bij de secretaris van de A.J.A., de heer B. Stiennon, c/o De Bij-De Vrede, Wetstraat 80, 1040 Brussel (tel. 02/230.40.40, toestel 308).

Studiekring kandidaat notarissen te Antwerpen

Zeven jaar geleden werd door de kandidaat notarissen te Antwerpen een studiering opgericht met maandelijkse bijeenkomsten in het notarishuis, waarop naast theoretische juridische onderwerpen ook praktische notariële problemen worden behandeld.

Voor de eerste maal houdt deze studiering op donderdag 1 oktober 1987 om 20 uur (Notarishuis, Koningin Elisabethlei 10) een officiële openingszitting.

De openingsrede wordt gehouden door prof. Marc A. Huybrechts, die zal spreken over de trust.

TIJDSCHRIFTEN

Naamloze vennootschap

nr. 4, juli-augustus

Derksen, J.H., Het jaarverslag 1985 van de Nederlandse Bank; Beckman, H., De vrije ruimte van het eigen vermogen; Krens, F., Overheidsbijdragen in de jaarrekening.

nr. 5, september-oktober

Van der Grinten, W.C.L., De status van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving; Van Achterberg, M.P., De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen bestaan tien jaar: enkele aspecten van het onderdeel «openbaarmaking van gegevens» nader beschouwd; Crijs, J.H.H. en Van Hove, F.S., Op weg naar herijking van de sociaal-economische besturing; Van Overbeeke, M.P., Fiscale grondslagen voor de aftrek van buitenlandse liquidatieverliezen; Duynstee, E.F.F.M., Publikatieplicht en privacy.

Revue de droit international et de droit comparé, 1986

nr. 3

Krings, J.E., Le défaut de l'opposition. Notion. Technique de prévention du défaut. Les effets du défaut et de l'opposition. Appréciation d'ensemble; Verheyden-Jeanmart, N. en Lebrun, Ch., Chronique de législation: Belgique.

Revue de droit pénal et de criminologie, 1986

nr. 7, juli

Kellens, G., De l'utilité de la criminologie spéciale; Rousseaux, X., Ordre et violence. Criminalité et répression dans une ville brabançonne. Nivelles (1646-1695); Detienne, J., Houchon, G. en Peters, T., Conseil supérieur de la politique pénitentiaire. Rapport sur les travaux, avis et grandes options de politique pénitentiaire: 1978-1982.

nr. 8-9-10, augustus, september, oktober

Berkmoes, H. en Bourdoux, G.L., La prévention de la criminalité. Introduction; Baron, J., La délinquance des jeunes. Politiques et interventions; De Nauw, A., Le non-engagement des poursuites; De Valkeneer, Chr., Les services de protection de la jeunesse dans la police communale; Martin, D., Bulletin d'information pénitentiaire; J.Y.D., Déviance et société.

nr. 11, november

Van den Wijngaert, Chr., Le procès d'Hélène Passtoors et la procédure pénale sud-africaine. Rapport d'un observateur; Haentjens, R.C.P., Remarques sur la responsabilité pénale des personnes morales en droit des Pays-Bas.

Revue du Notariat belge, 1986

nr. 2764, oktober

Jonas, J.A. en Zwartman, S., Calcul de l'indemnité prévue par l'article 37 de la loi du 29 mars 1962 organique de l'aménagement du territoire et de l'urbanisme; J.E., noot onder Cass., 11 september 1986 (borgtocht, vorm, oordeel van de rechter aangaande het bestaan van een wilsuiging); Van der Elst, R., noot onder Cass., 27 februari 1986 (internationaal privaatrecht, overspelige afstemming, internationale openbare orde, begrip).

nr. 2765, november

Taymans, J.F., La régularité des assemblées générales de société et le rôle du notaire; Walewijk, G., Problèmes liés au choix de la dénomination sociale; Sterckx, D., noot onder Brussel, 19 februari 1986 (overeenkomst met gemeente, ontwerp goedgekeurd door de voogdijoverheid, verschil tussen ontwerp en overeenkomst, gevolgen op de geldigheid van de akte).

Revue Générale des Assurances et des Responsabilités, 1986

nr. 7, september

Dubuisson, B., L'assurance-vie dans le droit des libéralités et des successions; Vanswevelt, Th., noot onder Cass., 15 september 1983 (aansprakelijkheid voor zaken, pluraliteit van aansprakelijke personen).

nr. 8, oktober

Dubuisson, B., L'assurance-vie dans le droit des libéralités et des successions.

nr. 9, november

Cornelis, L., Sport en aansprakelijkheid.

Revue Pratique des Sociétés, 1986

nr. 6399

Van Gerven, D., Le groupement d'intérêt économique.

Revue trimestrielle de droit commercial et de droit économique, 1986

nr. 3

Chauvel, P., Indexation et baux commerciaux. Derruue, J., Organisation générale du commerce; Francon, A., Propriétés incorporelles; Alfandari, E. en Jeantin, M., Sociétés et autres groupements; Hemard, J. en Bouloc, B., Ventes, transports et autres contrats commerciaux; Bouzat, P., Droit pénal des affaires; Blancher, R., Régime fiscal des affaires.

Sociaal-Economische Wetgeving, 1986

nr. 9-10 september-oktober

Van Gerven, W., Economisch Gronds(vr)agenrecht in België; Verloren van Themaat, P., Cyclische ontwikkelingen in de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap; Mertens de Wilmars, J., Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap na de Europese Akte; Koopmans, T., Personencontrole; Mennens, E., Fraudebestrijding in de Europese Gemeenschap; Polak, J.M., Administratieve rechtspraak bedrijfsorganisatie (ARBO) en overheidsbeschikkingen (Arob) vergeleken; Duk, W., «CBB» en «bbb». Beginselen van behoorlijk bestuur in de rechtspraak van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven; Van Eijkern, W.J., De modernisering van de Warenwet; Duk, R.A.A., Geen ijzerdraad aan vast te knopen? Enkele opmerkingen over strafbare feiten, begaan door rechtspersonen, en het geven van feitelijke leiding aan verboden gedragingen van rechtspersonen; Mok, M.R., Wetgevingskroniek Nederland; Geelhoed, L.A., Zaak 44/79 Liselotte Hauer tegen Land Rheinland-Pfalz, Verzoek om een prejudiciële beslissing ingediend door het Verwaltungsgericht Neustadt; Kapteyn, P.J.G., Een bedenkelijke uitspraak van het Bundesfinanzhof over de interne werking van richtlijnen

nr. 11, november

Barents, R., Het heffingen- en subsidierecht van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek; Hiskes, W., PBO-kroniek tweede halfjaar 1985; Timmermans, C.W.A., noot onder H.v.J., 5 maart 1986 (art. 113 en 115 E.E.G.-Verdrag, bevoegdheid van de Commissie inzake handel in textielprodukten);

Sociaalrechtelijke kronieken, 1986

nr. 6, juni

Van Limbergen, G., De wetgeving op de sluiting der ondernemingen: enige toelichting bij de begrippen «onderneming» en «sluiting der ondernemingen»; Jacqmain, J.J., noot onder Rb. Luik, 4 maart 1986 (Leertijd in de middenstand, invloed van wet van 29 juni 1983 op het min. besluit van 27 oktober 1978, verbod van weigering tot opname).

nr. 7, september

Jacqmain, J., Lex expressa ou lex tacens? Sur le contrat «pour un travail nettement défini»; Funck, H., noot onder Arbh. Luik, 16 april 1986 (Bestaansminimum, werkbereidheid, beoordeling, criteria); Rigaux, M., noot onder Arbrb. Tournai, 12 april 1985 (arbeidsovereenkomsten, bepaalde duur, proefbeding, duur van de proeftijd, proeftijd met dezelfde duur als deze van het contract); Palsterman, P., noot onder Arbh. Gent, 6 januari 1986 (Werkloosheid, beslissing van ontkennig, beperking of uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen, voorafgaand verhoor, machtsdelegatie).

nr. 8, oktober

Van Eeckhoutte, W., Juridische aspecten van het gebruik van alcohol op en om het werk; Stalport, J.L., Les travailleurs ont-ils le droit d'être informés de la fermeture prochaine de leur entreprise?; Palsterman, P., L'action des travailleurs occupés par une association de fait, à l'égard de leur employeur (noot onder Arbh. Luik, 23 oktober 1985).

nr. 9, november

De Swert, G. en Palsterman, P., Le filet, le hamac, la trappe et le trampoline, Les assurances-chômages en Europe.